

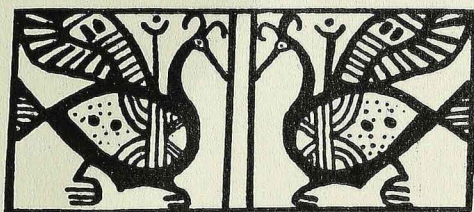

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ, Ι. Γ. ΚΟΥΤΣΑΚΟΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ,
ΜΑΙΡΗ Π. ΣΤΑΥΡΟΥ, ΓΙΑΠΩΝΕΖΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ, ΝΑΤΑΛΙΑ ΡΩΣΙ-
ΔΟΥ, ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, C. SANDBURG, Ν. ΣΠΑΝΙΑΣ,
O. WILDE, ΛΟΥΙΖΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡ-
ΓΙΟΥ, ΜΙΧ. ΠΙΣΣΑΣ, ΝΑΓΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Λ. ΣΙΤΑΡΟΣ, ΠΕΤΡΑ-
ΚΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ, Κ. ΣΕΡΕΖΗΣ.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ «Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ»

69

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Ἄνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομὴ £ 1,250 μίλις
Ἐτησία συνδρομὴ ἐξωτερικοῦ £ 1,500 μίλις
Τιμὴ τεύχους £ 0,125 μίλις

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΩΣΤΑ ΜΟΝΤΗ: Δεκατρία ποιήματα	σ. 233
Ι. ΚΟΤΤΣΑΚΟΤ: Ἡ τέχνη στὴ ζωὴ μας (ὀμλία)	235
ΚΤΙΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Λυρικὸν ἡμερολόγιον τῆς μισῆς χρονιάς	241
ΜΑΙΡΗΣ Π. ΣΤΑΥΡΟΥ: «Ὁ Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ» τοῦ Ν. Καζαντζάκη	247
★ (μετ. Κ. Χρυσάνθης): Ἐκατὸν πενήντα γαπωνέζικα ποιήματα	253
ΝΑΤΑΛΙΑΣ ΡΩΣΙΔΟΥ: Ἄμορφη συμφιλίωση (ἀφήγημα)	255
ΚΤΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ: Δυὸ ποιήματα	258
С. SANDBURG (μετ. Ν. Σπάνιας): Δύσες (ποίημα)	258
Ο. WILDE (μετ. Α. Παναγιωτόπουλου): Τὸ σπίτι τῆς Κρίσεως	259

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Ὁ δάσκαλος μᾶς σώζει, Ἐκδόσεις ἔργων τοῦ Ἰπτόλυτου Μιχαλίδη, Ἐθνικοφροσύνη καὶ Κύπρος — Σ π. Παπαγεωργίου: Ὁ Γοναῆς καὶ ἡ Κύπρος — Κ. Χρυσάνθη: Τὸ ἄνοιγμα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἱπουργείου Παιδείας — Μιχ. Πισσᾶ: Τὸ ποίημα «Τοκογλυφία» τοῦ Β. Μιχαλίδη — Νάγιας Ἀντωνίου: Ἡ ἄμαρτία — Κ. Χρυσάνθη: Ἡ σύγχρονη νεοελληνικὴ τέχνη καὶ ὁ Ἄλ. Ξύδης — Λ. Σίταρου: Δυὸ συγκροτήματα Μουσικῆς Δωματίου — Κ. Χρυσάνθη: Ἡ «Εἰ» Πανελλήνια Ἐκθεση Φωτογραφικῆς Τέχνης — Π. Μ. Ἰωαννίδη: Λίγα γιὰ τὴν φωτογραφικὴν ἔκθεση — Κ. Χρυσάνθη: Ἡ «Μάγισσα» τοῦ Θεόκριτου ἀπὸ τὴν Ἑλένη Σοφρᾶ — Ἀ. Περγάνη: Γ. Παυλίδου «Ἄλχνος τοῖς ποσί μου», Κ. Δεμερτζή «Μεθοδικὲς ὀδηγίες γιὰ τὶς λογοτεχνικὰ ἀναλύσεις» — Κ. Χρυσάνθη: Ἡλ. Βουτιερῖδη «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», Π. Γλέζου «Ἡ πρώτη γνωριμία», Μ. Κουρσουμπᾶ «Ὁ Κωνσταντῆς Ἐπιφάνιος καὶ ἡ διδασκαλία του», Στ. Γεράνη «Ὁ χορὸς τῶν χρωμάτων» — ΓΕΝΙΚΑ — Κ. Σερέζη: Ἀπὸ τὴν ξένη Πνευματικὴ Ζωή.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα ΖΑΒΑΛΛΗ, Λευκωσία-Κύπρος.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα : ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, Τ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ,

Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΣΤ'

ΙΟΥΝΙΟΣ 1966

ΑΡ. 69

ΔΕΚΑΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΤΡΙΩΝ

Μᾶς σκότωσαν τοὺς ἀρχηγούς
κ' ἐπιστρέφουμε ἀκέφαλοι
μ' ὄδηγὸ (τὶ νὰ κάνουμε;) ἓνα γραφιά.
"Ὅμως ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς αὐτοὶ οἱ γραφιάδες
ξέρουν νὰ βροσκοῦν τὴ θάλασσα.

ΤΟ ΚΑΚΟ ΗΤΑΝ...

Τὸ κακὸ ἦταν πού, εἴτε ἀπὸ λανθασμένη ἐχτίμηση
εἴτε ἀπ' ἄλλους ὑπολογισμούς,
ὄλα γιὰ τὴν πτώση μᾶς ἐξάσκησαν,
ὄλα γιὰ τὴν κάθοδο μᾶς ἐξόπλισαν
καὶ βρεθήκαμε τελείως ἀπαράσκευοι
ὅταν ξαφνικὰ ἐπισημάνθηκε ὁ κίνδυνος τῆς ἀνόδου,
ὅταν ξαφνικὰ ἐπισημάνθηκε ὁ κίνδυνος τοῦ ὕψους,
ἐνῶ γι' αὐτοῦ πρωτίστως τὴν ἀντιμετώπιση
θᾶπρεπε νὰ μᾶς εἶχαν ἐξασκήσει,
ἐνῶ γι' αὐτοῦ πρωτίστως τὴν ἀντιμετώπιση
θᾶπρεπε νὰ μᾶς εἶχαν ἐξοπλίσει
πού, ὡς ὄφειλαν νὰ ξέρουν, δὲ θὰ συνέτρεχε πὰ κ' ἡ φύση,
πού θὰ μᾶς ἄφηνε μονάχους,
πού θᾶμενε στὸ κάτω σκαλὶ καὶ θὰ μᾶς κουνούσε τὸ μαντήλι,
πού θ' ἀπεξεδύετο τῆς εὐθύνης,
πού δὲ θ' ἀντετίθετο,
πού θᾶπαιρνε τὰ ἐνστικτὰ τῆς
καὶ θὰ γυρνούσε ξέγνοιαστη κ' ἥσυχη στὸ σπίτι.

ΚΗΔΕΙΑ

Δὲ θέλω νὰ πῶ πῶς δὲν τὸν πένθησε
ἐκεῖνο ὄλο τὸ πλήθος.
"Ὅλως ἀντιθέτως. Ἐβλεpes, ἄλλωστε, ἐκδηλῆ τὴ θλίψη τους
—Παῖδι, εἰκοσιετῶ χρονῶν κ' ἀγαπητὸς πολὺ.
Μονάχα πού ἔτυχε
νᾶν' τὸ νεκροταφεῖο στὸν κάμπο
καὶ νᾶν' ὁ κάμπος πράσινος μέσ' στὸν Ἀπρίλη
καὶ νᾶν' ἡ ὥρα τῆς κηδείας τέτοια
πού, δὲ γινόταν, σκόρπισε ἔπειτα ὁ κόσμος
καὶ γέμισαν οἱ ἀγροὶ
κ' ἀργὰ γύριζαν πὰ ὄλοι στὰ σπίτια τους
μ' ἀγαλιῆς ἀγριολούλουδα κ' ἥλιο.

ΕΝΑ ΣΚΟΤΩΜΕΝΟ ΓΑΤΑΚΙ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΤΟ

Είναι πιά, βέβαια, θέαμα κοινό στη λεωφόρο
 τὰ μικρὰ γατάκια,
 πὸν πᾶν νὰ διασχίσουν καὶ τὰ σκοτῶνουν τ' αὐτοκίνητα.
 Ὅμως αὐτὸ
 ἔτσι πὸν ἄπλωσε ἀπαλὰ
 τὸ μπροστινὸ του ποδαράκι στὴν ἄσφαλτο
 σὰ χερᾶκι κοιμισμένου παιδιοῦ στὸ στήθος μας,
 ὅμως αὐτὸ
 ἔτσι πὸν ἀγκάλιασε τὴν ἄσφαλτο,
 ἔτσι πὸν κάτι τῆς ζήτησε...

ΕΝ ΕΤΕΙ ΝΕΟΤΗΤΟ Σ

Φαίνεται πὼς κατὰ λάθος ρίξαμε τὸ γράμμα
 σ' ἓνα ἀχρηστευμένο ταχυδρομικὸ κιβώτιο.

ΑΤΙΤΛΑ

- α. Κάπου πρέπει ν' ἀνθίστανται ὅλα αὐτά,
 νὰ δῆτε πὸν θᾶρθη τὸ μήνυμα πὼς ἀνθίστανται.
- β. Πρέπει νὰ σοῦ μιλήσω
 πρὶν ἀρχίσουν πάλι οἱ φωνὲς ἀπ' τὸ δρόμο,
 πρὶν πλευρίση ἡ ἀκταιωρός.
- γ. Ρηχὸ καὶ ξέβαθο τὸ φῶς
 καὶ μᾶς ἀφήνει τὸ κεφάλι ἀκάλυπτο,
 ρηχὸ καὶ ξέβαθο τὸ φῶς
 καὶ μᾶς ἀφήνει τὸ κεφάλι ἔξω.
- δ. Ἄν ἀκουμπήσουμε στὴν ἄκρη τῆς αὐγῆς
 τί ὑπόλοιπο θὰ μείνη,
 ἂν ἀκουμπήσουμε στὴν ἄκρη τῆς νύχτας,
 στὴν τελευταία θάλασσα;
- ε. Καλά, θὰ δοῦμε πῶς.
 Ἄς ἀνακεφαλαιώσουμε πρῶτα.
- στ. Ποῦ καιρὸς πιά,
 ποῦ νεῦρα πιά,
 ποῦ ὑπόλοιπο;
- ζ. Σὲ μιὰ ἡμιτελῆ Ἱερουσαλήμ.
- η. Δὲ γράφει ἡ ἔρημος, σβήνει.

Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ*

Τὸ θέμα μας εἶναι «ἡ τέχνη στὴ ζωὴ μας». Ὁ τίτλος σημαίνει κατ' ἀρχίβειαν ἡ σύγχρονη τέχνη στὴ ζωὴ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Θὰ ἀπαριθμήσωμε τὰ σημαντικώτερα γνωρίσματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου καὶ τῆς σύγχρονης ζωῆς μᾶλλον δογματικά, χωρὶς αἰτιολόγησι καὶ θεμελίωσι, γιατί δὲν μᾶς φτάνει ὁ χρόνος.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος εἶναι ἀπομονωμένος καὶ στὸ σύμπαν καὶ στὴν κοινωνία. Μὲ τὴν ἀπομόνωσι στὸ σύμπαν ἐννοοῦμεν ὅτι α) ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὅπως ἄλλοτε ἐνταγμένος μέσα στοὺς κόλπους τῆς θεότητος ὅπως ἦταν κάποτε ὁ ἀρχαῖος ἢ ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἢ ἄνθρωποι ἄλλων ἐποχῶν, β) ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐνταγμένος μέσα στὸν κόσμο καὶ τὴν φύσιν ὅπως ἄλλοτε. Δὲν νοιώθει ὅπως ἄλλοτε οἴκοι στὴ φύσιν καὶ στὸν κόσμο ἀλλὰ σὰν ξένος· ἡ φύσιν καὶ ὁ κόσμος δὲν ἔχουν σήματα, εἶναι ἕνας ξένος κόσμος, μιά ξένη φύσιν. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ ἄνθρωπος νοιώθει ἀποξενωμένος στὴ φύσιν καὶ στὸν κόσμο.

Μὲ τὴν ἀπομόνωσι στὴν κοινωνία ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει χάσει τὴν «κοινωνία» (κοινωνία στὴν πρωταρχικὴ σημασία τῆς λέξεως) μὲ τὸν συνάνθρωπό του. Ἡ ἀπομόνωσι αὐτὴ στὴν κοινωνία δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀπομόνωσι τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ μεγαλοῦτολη — μεγαλοουπλοίσι ὑπῆρξαν καὶ σ' ἄλλες ἐποχῆς — ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ ἀπομόνωσι τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κλειστικὴ μέσα στὸ ἐγὼ του, τὸ ὅποιο δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερβῆ. Μεταξὺ ἄλλων λόγων, ποὺ ὠδήγησαν σ' αὐτὸ τὸν ἐγκλωβισμό στὸ ἐγὼ, εἶναι καὶ οἱ διάφορες θεωρίαι, φιλοσοφικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς, ποὺ ἔθεσαν σὰν μόνον πραγματικὸ καὶ γνήσιο στὸν ἄνθρωπο τὸ ἐγὼ ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφή (τὸ ἐγὼ ὡς λίμμα το, τὸ ἐγὼ ὡς ὁρμὴ πρὸς δύναμι κλπ.). Ἴσως ἕνας ἄλλος λόγος ποὺ ὠδήγησε σ' αὐτὸν τὸν ἐγκλωβισμό εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ οἰκογένεια, ποὺ ἦταν τὸ πρότυπο τοῦ ὑπερατομικοῦ, ἔπαυσε νὰ εἶναι τέτοιο πρότυπο. Μέσα στὴν οἰκογένεια δηλ. γνώριζεν ὁ ἄνθρωπος τί εἶναι ὑπερατομικὸ καὶ μάθαινε νὰ ὑπερβαίῃ τὸ ἐγὼ του· ἡ οἰκογένεια ὅμως μέσα στὴ βιομηχανικὴ κοινωνία καὶ στὴ μεταβατικὴ τῆς φάσιν πρὸς μιά νέα μορφή ἔχασε τὴ συνοχὴ τῆς καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ὑπερατομικοῦ. Δὲν ἀναφέρομεν ἄλλους λόγους γιὰ τὴν ἀπομόνωσι τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴν κοινωνία, γιατί, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, δὲν θὰ ἐπιχειρήσωμε θεμελίωσι καὶ αἰτιολόγησι.

Αὐτὴ τὴν ἀπομόνωσι στὸ σύμπαν, στὴ φύσιν καὶ στὴν κοινωνία συνοδεύει μιά ἀνασφάλεια καὶ μιά ἀγωνία, γιατί ὁ ἄνθρωπος ἀκόμη δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ μόνος του, δὲν μπορεῖ νὰ βαστάξῃ τὴν ἀπομόνωσή του.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἔχει χάσει τὸν προσανατολισμό του γιατί γύρω του καὶ μέσα του οἱ ἐντυπώσεσι τὸν θαμπώνουν, τὸν σεσιτίζουν, τὸν κατακλύζουν. Μαζὶ μὲ αὐτῆς τῆς ἐντυπώσεσι ὀδυνηρῆς ἔμπειριαι ἀπὸ τὸν τελευταῖο σαγκρόσυμο πόλεμο, ἀβεβαιότητι γιὰ τὸ μέλλον, καὶ ἄλλοι παράγοντες ἔριξαν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο, παρ' ὅλον ὅτι ζῆ μέσα σὲ μίαν ὑλικὴν εὐημερίαν ἀνευ προηγουμένου, σὲ μιά σύγχυσι, σὲ μίαν ἔρημη χώρα, ὥστε νὰ μὴ ξέρῃ ποῦ βρίσκειται.

.....Γιὰ τοῦ ἀνθρώπου,

Νὰ πῆς, ἢ νὰ μαντέψῃς, δὲν μπορεῖς, γιατί γνωρίζεις μόνο

Μιά στίβα σπασμένες εἰκόνες, ὅπου χτυπᾷ ὁ ἥλιος,

Καὶ δὲ σοῦ δίνει σκεπὴ τὸ πεθαμένο δέντρο...

Θ. Σ. Ἐλιοτ, Ἡ ἔρημη Χώρα.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν σύγχυσι ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς ὁ πορθητῆς τοῦ διαστήματος καὶ ὁ κατασκευαστῆς τῶν ἠλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων, κινδυνεύει νὰ γίνῃ δούλος τῶν ἐπιτευγμάτων του. Τὰ ἐπιτευγμάτα του, ἕνας ἐποπτικὸς θρίαμβος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ποὺ πᾶνε νὰ τὸν ὑποδουλώσουν, εἶναι ἡ μηχανὴ καὶ ἡ οἰκονομία. Ἐνῶ ἡ μηχανὴ ἀπαλλάσσει ἀπὸ κόπους καὶ σώζει δυνάμεις καὶ χρόνον ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλην ἔξανδραποδίζει τὸν ἄνθρωπον ἀφομοιώνοντάς τον. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς γνωστόν, γίνεται ὅ,τι γίνεται ἀπὸ τῆς σχέσεσι του μὲ τὰ ὄντα, οἱ

* Εἰσηγητικὴ ὁμιλία γιὰ τὴ συζήτησι ποὺ ἔγινε στὴν Πνευματικὴ Στέγη τὴν 26.1.66, μὲ τοὺς κ.κ. Γιάγκου Μιχαηλίδην, Πεῦκιον Γεωργιάδην καὶ Θεοδοτὸν Κράθου.

όποιες, ως ένα μεγάλο βαθμό, καθορίζονται από το είδος τῶν ὄντων. Τὴν ἐποχὴ π.χ. τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας οἱ σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σχέσεις κυρίως μὲ τὰ ζῶα, μὲ τὰ φυτὰ καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους· οἱ σχέσεις αὐτὲς εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ τὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὶς μηχανὲς καὶ τὰ «πράγματα»* στὴν βιομηχανικὴν ἐποχὴ.

Στὴν ἐποχὴ τῶν μηχανῶν οἱ σχέσεις γίνονται ψυχρὲς, πραγματιστικὲς, μηχανικὲς, γιατί ὁ ἀνθρώπος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μὲ μηχανὲς συναναστρέφεται. Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῶν σχέσεων (ἢ ἴσως οἱ σχέσεις ποὺ ἀναφέραμε πάρα πάνω ἐκφραζόμενες μὲ ἕνα χαρακτηρισμὸ) εἶναι ἡ ἀπουσία τῆς ἀμοιβαιότητος· δὲν εἶναι δηλ. αὐτὲς οἱ σχέσεις καθόλου ἀμοιβαῖες (ἢ καλύτερες) δὲν ἔχουν μέσα των τὸ στοιχεῖο τῆς ἀνταποδόσεως· οἱ μηχανὲς δὲν ἀνταποδίδουν, δὲν ἀρνοῦνται, δὲν ἀντιδρῶν ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἢ τὰ ζῶα.

Ἀκόμῃ κάτι περισσότερο: ἐνῶ οἱ μηχανὲς δὲν ἀντιδρῶν, δὲν ἀρνοῦνται, δὲν ἀνταποδίδουν, ὅμως ἀρνοῦνται τὸν ἄνθρωπο ὄχι μόνο μὲ τὸ νὰ τὸν ἐθίσουν στὶς μηχανικὲς σχέσεις, ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ τὸν κάμουν ἕνα δόνη των, ἕνα μέρος ἐντάσσοντάς τον μέσα σὲ τεράστιες ἐπιχειρήσεις γραφειοκρατικὰ (καὶ ἀπρόσωπα) ὀργανωμένες. Ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ φαίνεται ὅτι δὲν ἀποδίδει ἂν δὲν συγκροτηθῆ σὲ τεράστιες μονάδες (ἢ ἐπιχειρήσεις) καὶ ἂν δὲν ὀργανωθῆ γραφειοκρατικὰ. Ἡ τεραστία βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ μονάδα ἢ ἐπιχείρηση, ὀργανωμένη γραφειοκρατικὰ, εἶναι μὲ ἀναγκαῖότητα τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος παραγωγῆς· καὶ οἱ Δυτικὲς καὶ οἱ Ἀνατολικὲς χῶρες βρίσκονται ὡς πρὸς τοῦτο κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια μοῖρα.

Ὅ,τι ἐλέχθη γιὰ τὶς μηχανὲς ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν οἰκονομίαν· ἄλλως τε ἡ ἀναγκαία γραφειοκρατία, ποὺ ἀναφέραμε, εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Μία πολὺπλοκὴ οἰκονομία ὀργανωμένη, βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς κατανομῆς τῆς ἐργασίας, κατὰ τρόπον ἀναπόφευκτα γραφειοκρατικόν, ὀλοκληρώνει τὸν ἐξανδραποδισμό τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου: ἀπρόσωπες σχέσεις, μηχανικὲς σχέσεις, ὅπου ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι τὸ προσαρμόζον ἀλλὰ τὸ προσαρμζόμενον, δὲν εἶναι τὸ ἐνεργοῦν ἀλλὰ τὸ ἐνεργοῦμενο. Ὁ Μάρξ εἶδεν αὐτὸ τὸν ἐξανδραποδισμό καὶ τὸν περιέγραψε σὰν ἀποξένωση στὰ ἔργα τῆς νεότητός του.

Γιὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπο ἡ μόνον πραγματικὴ ὁτις εἶναι ἡ οἰκονομία· τοῦτο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν πόλεμο καὶ γιὰ τὴν εἰρήνη, καὶ γιὰ τὴν καθημερινὴ καὶ γιὰ τὴν «γιωργτὴ» του. Καὶ σ' ἄλλες ἐποχὲς ἡ οἰκονομία ἐθεωρεῖτο σὰν «σκληρὴ πραγματικότης». Σήμερα ὅμως φαίνεται πὼς αὐτὴ ἡ πραγματικότης ἔχει τεθῆ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, σὰν ἡ μόνη πραγματικότης, ἀπόλυτα. Ἡ οἰκονομία εἶναι, γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο, καθαρὴ οἰκονομία, δηλ. ἀπόλυτη οἰκονομία.** Ἡ καθαρὴ οἰκονομία ἀρχίζει ἤδη ἀπὸ τὸν περασμένον αἰῶνα· τότε ὅμως διατηροῦνταν ἀκόμῃ μερικὰ πλαίσια μὴ-οἰκονομικά, μέσα στὰ ὁποῖα, καλὰ ἢ κακὰ, ἔμπαιναν ὁ ἄνθρωπος· τέτοια πλαίσια ἠθικά, κοινωνικά, ἱστορικά, θρησκευτικά, ἰδεολογικά, πολὺ ἢ λίγο συμβατικά ἢ καὶ ὑποκριτικά, κρατοῦσαν, ἢ, καλύτερα, συγκρατοῦσαν τὸν ἄνθρωπο. Σήμερα φαίνεται πὼς τέτοια πλαίσια δὲν ὑπάρχουν ἀλλὰ ἔχουν ὑποκατασταθῆ ἀπὸ μὴ σχεδὸν μανιακὴ οἰκονομικὴ νοοτροπία ποὺ ἐκδηλώνεται σὰν ὑπερτροφικὴ καταναλωτικὴ συννεῖδηση. Τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ πλαίσιο ὀλωνῶν μας εἶναι «περισσότερη καταναλωση». Καταναλωτικὴ συννεῖδηση ὑπῆρξε πάντοτε στὸν ἄνθρωπο· ἄλλοτε ὅμως, φαίνεται πὼς ἦταν ἐνταγμένη μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς γενικώτερης ἀνθρώπινης συννεῖδησεως, ἢ στὰ πλαίσια μιᾶς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς συννεῖδησεως. Σήμερα ἔχουν ἀντιστραφῆ οἱ ὅροι ὥστε, οἱ ἄλλες μορφὲς τῆς συννεῖδησεως, ἂν ὑπάρχουν, πλασιώνονται καὶ περισφίγγονται ἀπὸ

* Ἐντὸς εἰσαγωγικῶν, γιατί τὰ πράγματα στὴ βιομηχανικὴ ἐποχὴ διαφέρουν ἀπὸ τὰ πράγματα παλαιότερων ἐποχῶν, ὅποτε εἶχαν ἕνα εἶδος ἱεροτελεστικῆς ὑποστάσεως.

** Ἡ θέση ἑνὸς μόνου παράγοντος ὡς τοῦ μόνου ποὺ ὑπάρχει ἢ ἰσχύει, εἶναι ἀπόλυτη θέση. Μὲ τὴν ἀπόλυτη θέση ἀρνοῦμεθα τὴν ὑπαρξὴ ἢ τὴν ἰσχὺν ἄλλων παραγόντων, ἀρνοῦμεθα φανερά ἢ λαθάνοντες, τὴν ὑπόθεσιν· ὅταν λέγουμε π.χ. «τὸ χρῆμα εἶναι τὸ πᾶν» θέτομε τὸ χρῆμα ὡς τὸν μόνον παράγοντα, ἐνῶ ἀρνοῦμεθα ὄλους τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀπόλυτη θέση ἐπικρατεῖ ἢ γιατί ἕνας παράγων ἔχει ὑπερανπτυχθῆ τόσο ὥστε νὰ ἐπισκιάζῃ τοὺς ἄλλους, ἢ γιατί ἡ διάνοιά μας δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ δῆ ὄλους μαζί τοὺς παράγοντας, ποὺ συνθέτουν τὴν πραγματικότητα. Ἡ πραγματικότης ὅμως εἶναι σύνθεση (ἢ εἶναι διαλεκτικὴ, ὅπερ τὸ ἴδιο μὲ τὴ σύνθεση) καὶ ὄχι ἀπόλυτη θέση. Ὁ Πλάτων κατέδειξε στὸν Σοφιστὴ καὶ στὸν Παρμενίδῃ τὴν πραγματικότητα ὡς σύνθεση (ἢ ὡς διαλεκτικὴ) φανερώνοντας τὸν μηδενισμό, ποὺ λαθάνει στὴν ἀπόλυτη θέση.

τήν καταναλωτική συνείδηση, πού έγινε τό πᾶν. Δέν εἶναι «ἀγαθούλης», περισσότερο ἀπό ἄλλες ἐποχές, ὅποιος δέν ἀναζητεῖ ἀποφασιστικά, ἀδυσώπητα κι' ἀπόλυτα τήν ἄνοδο τοῦ καταναλωτικοῦ του ἐπιπέδου; Κι' ἀκόμη δέν εἶναι ἐκτός τόπου καί χρόνου, μέ τὰ κριτήρια τῆς σύγχρονης συνειδήσεως, ὅποιος δέν προβάλλει τόν ἑαυτό του; Μὲ τό τελευταῖο σημεῖο προσθέσαμε στήν καταναλωτική συνείδηση καί τή μαγία τῆς προβολῆς.

Ἴσως θά παραξευενέσθε λίγο. Αὐτὴ ὅμως εἶναι ἡ ἀλήθεια. Θά τὴν συναντήσετε αὐτὴ τὴν νοσοτροπία περισσότερο στοὺς μορφωμένους παρὰ στοὺς «ἀμόρφωτους». Οἱ «ἀμόρφωτοι» διατηροῦν ἴσως ἀκόμη μερικoὺς μηχανισμοὺς ἀναστολῆς καί ἐλέγχου, θρησκευτικῆς καί «λαϊκῆς» προελεύσεως. Οἱ μορφωμένοι ἔχουν ὑπερβῆ αὐτοὺς τοὺς φραγμοὺς, αὐτὰ τὰ ταμποῦ, ἔτσι τὰ λένε στὴν ἀνεπτυγμένη τους γλώσσα. Ὁ Φρόντ, ὁ Νίτσε, ὁ Ἄντλερ* καί δέν ξέρω ποιοὺς ἄλλοι, τοὺς ἔχουν βοηθήσει νὰ ὑπερβῶν θριαμβευτικά τὰ τοιαῦτα ταμποῦ. Ἡ δύναμη, σοῦ λένε, εἶναι ἡ βασικὴ (ψυχολογικὴ) ὁρμὴ τοῦ ἀνθρώπου, λέει ὁ Ἄντλερ· ἡ κοινωνικὴ καί ἡ ἄλλη προβολή, ἄρα, εἶναι φυσικὸ στὸν ἄνθρωπο· κι' ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσῃ τὸ φυσικὸ του». Θά ἔχετε ἀντιληφθῆ ὅτι αὐτὰ πού οἱ μορφωμένοι μας ὀνομάξουν ταμποῦ, εἶναι ὅ,τι παραπάνω ἀναφέραμεν ὡς πλαίσια (ἀναφορᾶς) τοῦ ἀνθρώπου. Θά ἔχετε ἐπίσης ἀντιληφθῆ ὅτι πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴν καταδίκη τῶν ταμποῦ κρύβεται ἡ φανερόνεται ἡ ἐπιστήμη, ὁ ἄλλος Θεὸς τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου.**

Ἡ ἐξαρθρωμένη ἀπὸ κάθε ὑπερατομικὸ πλαίσιο ἀναφορᾶς καταναλωτικὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου ἔχει γίνεῖ ἕνας ψυχαναγκασμὸς, πού σπρώχνει τὸν ἄνθρωπο πρὸς ὀλοένα μεγαλύτερη κατανάλωση ὑλικῶν ἀγαθῶν καί συγχρόνως μεγαλύτερη ἀποψίλωση ἀπὸ κάθε νόημα. Ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ μιά πληρώνει, ἡ ἴσως σὲ μερικὲς περιπτώσεις ὑπερπληρώνει τὸ ὑλικὸ κενό, τίς ὑλικές του ἀνάγκες, ἀπὸ τὴν ἄλλη διευρύνει τὸ ψυχικὸ καί πνευματικὸ του κενό.

**«Εἴμαστε οἱ κούφιοι ἄνθρωποι
Εἴμαστε οἱ παραγεμισμένοι ἄνθρωποι
Ποῦ σκύβουμε μαζί.
Καύκαλα μ' ἄχαρα γεμάτα, ἀλίμονο!**

Θ. Σ. Ἐλιοτ, Ἔρημη Χώρα.

Θά προσθέσωμεν ἀκόμη ἕνα σημεῖο σχετικὰ μὲ τὴν σύγχρονη ζωὴ. Ἡ μαζικὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ διαφόρων ἀντικειμένων ἐξετόπισε τὰ χειροποίητα· ἡ βιομηχανία ἐπνίξε τὴν βιοτεχνία. Χαρακτηριστικὸ τῆς βιομηχανικῆς, μαζικῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἐπανάληψη τὸ ἴδιο πράγμα ἐπαναλαμβάνεται σὲ μυριάδες «ἐκτύπων». Τῆς βιοτεχνίας ἡ παραγωγὴ εἶναι δημιουργία ἀτομικὴ ἐνὸς ἐκάστου ἀντικειμένου. Μιὰ ἄλλη διαφορὰ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἶναι ὅτι ἔχει κατατεμαχίσει τὴν ἐργασία· ἕνα ἀντικείμενο βιομηχανικῶς παραγόμενο ἔχει περάσει ἀπὸ χίλια δυὸ μηχανήματα· ἡ συμβολὴ ἐνὸς ἐργάτου σ' ἕνα τέτοιο προϊόν βγαίνει μέσα ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο σὰν κάτι τὸ ξένο. Μὲ ἄλλα λόγια στὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴ ἡ ἐργασία ἔχει κατακερματισθῆ καί μαζί καί ἡ προσωπικότης τοῦ ἐργάτου καί ἡ συν-επακόλουθη πρὸς τὴν ἐργασία δημιουργικὴ χαρὰ. Ἐπὸ τοιαύτας συνθήκας τὸ προϊόν ἐργασίας διὰ τὸν ἐργάτην τῆς βιομηχανίας εἶναι κάτι τὸ ἀδιάφορον καί ξένον· θά λέγαμε εἶναι κάτι τὸ ἀφηρημένο, ἀφοῦ τὸ ἀπειροελάχιστον τῆς συμβολῆς ἢ τῆς ἐργασίας του, ἡ ὅποια ἔχει κατακερματισθῆ, δέν τὸν βοηθεῖ νὰ δῆ συγκεκριμένα τί προσέφερον ὁ ἴδιος. Ἴσως ἕνα ἀντίροπο αὐτοῦ τοῦ καταθλιπτικοῦ κατακερματισμοῦ καί τοῦ ἐξαφανισμοῦ τῆς δημιουργικῆς χαρᾶς εἶναι ἡ κάποια ἱκανοποίηση, πού ἴσως νοιῶθαι ὁ εἰδικευμένος ἐργάτης, ἀπὸ τὴ συνείδηση ὅτι αὐτός,

* Τὶ ἀξίζει καθένας ἀπ' αὐτοὺς καί ἀπὸ τοὺς ἄλλους μεγάλους στοχαστὲς τῶν γεωτέρων χρόνων γιὰ ἕνα σύγχρονον ἄνθρωπο, πού δέν ἔχει πέσει στὸ ναρκισσισμὸ τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι ἄλλο ζήτημα.

** Τὸ ὅτι παραπάνω εἶπαμεν ὅτι ἡ οἰκονομία εἶναι ἡ μόνη πραγματικότης γιὰ τὸν ἄνθρωπο δέν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὸ πού εἶπαμε ἀμέσως τώρα, ὅτι δηλ. ἡ ἐπιστήμη εἶναι ὁ ἄλλος Θεὸς τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου· ἡ ἐπιστήμη γιὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπο εἶναι οἰκονομικὸν ἀγαθὸ ἢ καλύτερα ἡ θεμελιώδης προϋπόθεση τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ὅποια ἐπιστήμη δέν ἀποδίδει οἰκονομικὰ δέν εἶναι ἐπιστήμη, ἢ γιὰ νὰ γενικεύσωμεν, ὅποιαδήποτε δραστηριότης δέν ἀποδίδει οἰκονομικὰ δέν ἀξίζει. Γι' αὐτὸ ἔσπευσαν πολλοὶ ἀγαθοὶ παιδαγωγοὶ νὰ μᾶς ποῦν «ἡ παιδεία εἶναι σήμερον ἢ καλύτερα (οἰκονομικὴ) ἐπένδυση».

ὡς εἰδικός, ἐπιτελεῖ κάτι «τέλεια» ἢ τουλάχιστο καλύτερα ἀπὸ τοὺς μὴ εἰδικευμένους.

Μὲ τὸν ἐκποτισμὸ τῶν χειροποιήτων ἀντικειμένων ἀπὸ τὰ βιομηχανικά ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς, ἰδιαίτερα ἡ λαϊκὴ τέχνη, ἐξοστραχίζεται κ' ἀναζητεῖ καταφύγιο στὶς συλλογές καὶ στὰ μουσεῖα. Συγχρόνως ὁ ἄνθρωπος χάνει τὶς ρίζες τοῦ λαϊκοῦ του πολιτισμοῦ καὶ τὰ θεμέλια ἴσως τῆς αἰσθητικῆς χαρᾶς.

Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος: ἀπομονωμένος στὸ σύμπαν καὶ στὴν κοινωνία, ἐξαρθρωμένος ἀπὸ ὀργανικά κοινωνικά σύνολα καὶ πλαίσια ἀναφορᾶς, συγχυσιμένος, ἀνασφαλῆς, ἐξουθενωμένος μπροστὰ στὴ μηχανὴ καὶ μέσα στὴ σύγχρονη οἰκονομία, στερημένος ἀπὸ τὴν δημιουργικὴ χαρὰ, κυριαρχούμενος ἀπὸ τὴν καταναλωτικὴ συνείδηση, περιτυλιγμένος μέσα στὴν ἀγωνία, ἀποξενωμένος ἀπὸ τὸ λαϊκὸ πολιτισμὸ καὶ ξεριζωμένος, καὶ ἐγκλωβισμένος μέσα στὸ ἄτομό του ἢ στὸ ἐγὼ του. Εἶναι ὁμως περήφανος γιὰ τὰ ὄντως ἀξιοθαύμαστα τεχνολογικά του ἐπιτεύγματα. Αὐτὴ ἡ περηφάνεια συγκαλύπτει, τὰ γνωρίσματα πὺν ἀναφέραμε, τὴν ἀγωνία, τὴν ἀποξένωση, τὴ σύγχυση, τὸ κενό. Ποιά σχέση μπορεῖ νὰ ἔχη αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ σύγχρονη τέχνη, μὴ τέχνη πὺν ἐκφράζει καὶ ἀποκαλύπτει ἐν πολλοῖς τὴν ἄνω κατάσταση; Ὁ σύγχρονος καλλιτέχνης, ὁ Τειρεσίας, μὲ τὰ σύμβολα τοῦ Θ. Σ. Ἔλιοτ, βλέπει καὶ λέγει στὸν ἄνθρωπο. Ὁ Τειρεσίας βλέπει μολοντί τυφλός ὁ καλλιτέχνης δηλ., αὐτὴ ἡ ἄχρηστη καὶ παρασιτικὴ μορφή, κρινόμενη μὲ τὰ μέτρα τῆς «σύγχρονης πραγματικότητας», βλέπει τὴν πραγματικότητα, ἐνῶ ἔμεῖς «οἱ ἔξυπνοι ἐπιστήμονες καὶ πραγματιστές, ἔμεῖς οἱ ρεαλιστές» τὸν θεωροῦμε ἀγαθὸ καὶ τυφλό. Εἶναι μὰ εἰρωνεία γιὰτὶ βλέπει ὁ τυφλὸς Τειρεσίας

«Ἐγὼ ὁ Τειρεσίας, μολοντί τυφλός, σφύζοντας ἀνάμεσα σὲ δυὰ ζωές,
Γέροντας μὲ γυναικίειο στήθος ρυτιδωμένο, μπορῶ νὰ ἰδῶ....

Θ. Σ. Ἔλιοτ, "Ἐρημὴ Χώρα.

Ἄς δοῦμε τώρα τὴν σύγχρονη τέχνη. Ἴσως τὸ βασικότερο γνώρισμα τῆς σύγχρονης τέχνης εἶναι ἡ τάση πρὸς καθαρότητα καὶ αὐτονομία. Αὐτὴ ἡ τάση γίνεται ἀντιληπτή, μέχρι τινος, σὰν ἀφαίρεση. Ἄφαίρεση ὑπῆρξε πάντοτε στὴν τέχνη. Ἦδη στὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἡ ἀφαίρεση εἶναι προέξοχο γνώρισμα στὶς ζωγραφίες τοῦ παιδιοῦ μὲ μερικὲς γραμμὲς κ' ἓνα κύκλο ζωγραφίζει τὸ παιδί ἔναν ἄνθρωπο. Ἄφαίρεση παρατηρεῖται στὴ Βυζαντινὴ τέχνη ἀρχετὰ ἔντονα, ὅταν ἡ εἰκόνα ἀγνοεῖ τὴν πραγματικότητα ἄτὰ εἶναι μερικὰ παραδείγματα σχετικῆς ἀφαίρεσεως.

Ριζοσπαστικὴ ἀφαίρεση παρατηρεῖται στὴν σύγχρονη τέχνη, στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ τέχνη δὲν ἔχει θέμα, δὲν παριστάνει, δὲν ἀπεικονίζει, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἔκφραση, καθαρὴ ἔκφραση τοῦ καλλιτέχνη. Ὁ καλλιτέχνης δηλ. ἐκφράζεται χωρὶς νὰ λαμβάνη διόλου ὑπ' ὄψιν τὰ πράγματα καὶ συγκεκριμένα θέματα. Ὅταν λέγομεν ὅτι ὑπάρχει ἀφαίρεση ριζοσπαστικὴ σὲ ἓνα ἔργο τέχνης, ὅταν λέγομεν ὅτι ἡ τέχνη εἶναι ἀφηρημένη, δὲν ἐννοοῦμε ὅτι ἡ τέχνη δὲν ἐκφράζει τίποτε. Ἐκφράζει καὶ ἡ ἀφηρημένη τέχνη, ὅπως κάθε τέχνη ἐμπειρίες τοῦ καλλιτέχνη, ἀτομικὲς ἢ ὁμαδικές. Ἡ ἀφηρημένη ὁμως τέχνη ἐκφράζει ὅ,τι ἐκφράζει ὄχι μέσα ἀπὸ παράσταση δὲν παριστάνει ὅπως παρίστανε ἡ παλαιότερα τέχνη. Ἡ παλαιότερα τέχνη ἐξεφράζετο μὲσω τῆς παραστάσεως συγκεκριμένων πραγμάτων ἄτὰ πράγματα αὐτὰ ἦσαν πράγματα ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἢ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀφηρημένη τέχνη ὁμως ἀγνοεῖ τελείως τὰ ἐν λόγῳ πράγματα, δὲν ἐκφράζεται δηλ. μὲσω τούτων ἢ ζωγραφικὴ π.χ. ἐκφράζεται μὲ ἐπιφάνειες καὶ γραμμὲς, μὲ φῶς καὶ χρῶμα, χωρὶς αὐτὰ (δηλ. ἐπιφάνειες, γραμμὲς κλπ.) νὰ ἀποτελοῦν πράγματα. Ἐπάρχουν ὁμως καὶ περιπτώσεις, κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ ἀφηρημένη τέχνη ἐκφράζεται μὲσω πραγμάτων ἀπὸ τὸ φυσικὸ κόσμο ἢ ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ μὲ ἓνα ὄλως ἰδιαίτερο τρόπο ἐνῶ π.χ. ζωγραφίζει πράγματα, τὰ πράγματα, ἢ ἡ παράσταση τῶν πραγμάτων εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Δηλ. ἡ ἀφηρημένη τέχνη ἀγνοεῖ τὴν πραγματικότητά κατὰ δύο τρόπους: ἢ ἐκφράζεται μὲσω στοιχείων (γραμμῶν, ἐπιφανειῶν, χρώματος κλπ.) πὺν δὲν εἶναι παραστάσεις ἢ ἀπεικονίσεις πραγμάτων, ἢ μὲσω παραστάσεων καὶ ἀπεικονίσεων πὺν ἀγνοοῦν, παραποιοῦν κλπ. τὴν πραγματικότητα. Ὅταν ὁ Πिकासὸ π.χ. βάζει στοὺς πίνακές του πρόσωπα αὐτὰ εἶναι τελείως διαφορετικά ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ὅταν ὁ Μοντριὰν ζωγραφίζει ἐκφράζει ὅ,τι θέλει νὰ ἐκφράσῃ μὲσω γραμμῶν.

Συνοψίζοντας θὰ λέγαμεν ὅτι ἡ ἀφηρημένη τέχνη α) δὲν ἔχει συγκεκριμένο θέμα, δὲν παριστάνει, δὲν ἀπεικονίζει τὴν πραγματικότητα,

β) όταν παίρνει στοιχεία από την πραγματικότητα τα συντάσσει με το δικό της τρόπο, θα έλεγε κανείς ότι τα συντάσσει αυθαίρετα, έφ' όσον κρίνουμεν έν αναφορά προς την καθημερινή πραγματικότητα. Είναι όμως ή σύνταξη του καλλιτέχνου αυθαίρεσία; 'Ο καλλιτέχνης θα άπαντήσει ίσως, άν ή σύνταξη του είναι διαφορευτική από την πραγματικότητα, όπως άπάντησεν ό Έγγελος όταν τον κατηγορήσαν για την καθαρή λογική του, «τόσο το χειρότερο για την πραγματικότητα». 'Ο καλλιτέχνης είναι δημιουργός και σαν δημιουργός δεν είναι υποχρεωμένος να παραστήσει, λιγώτερο ακόμη να αναπαραστήσει, την πραγματικότητα· σαν δημιουργός συνθέτει και συντάσσει δεδομένα στοιχεία με δικό του τρόπο.

'Η άφηρημένη τέχνη εμφανίζεται έτσι σαν καθαρή έκφραση, ή σαν καθαρή παράσταση· καθαρή έκφραση ή καθαρή παράσταση σημαίνει σ υ ν τ α κ τ ι κ ό σ ύ μ β ο λ ο. Τί είναι συντακτικό σύμβολο; Το συντακτικό σύμβολο το αντιδιαστέλλουμε προς το σημασιολογικό (ή επίσημαντικό) σύμβολο. Το τελευταίο είναι ένα σύμβολο που επίσημαίνει κάτι, ένα ή περισσότερα αντικείμενα. Το συντακτικό σύμβολο δεν επίσημαίνει αντικείμενα· το νόημά του δεν βρίσκεται στο ότι επίσημαίνει κάτι*, αλλά στη σχέση του με άλλα σύμβολα, στην σύνταξη του δηλ. με άλλα σύμβολα, ή άλλα λεγόμενα, το νόημά του προκύπτει από τη θέση του ανάμεσα στα άλλα σύμβολα. Από το χαρακτήρα αυτό του συντακτικού συμβόλου μπορούμε να κατανοήσουμε την άφηρημένη τέχνη: ή άφηρημένη τέχνη είναι συντακτική και όχι επίσημαντική. "Αν πρόκειται να αναζητήσουμε ένα νόημα στην τέχνη αυτή, το νόημα αυτό δεν θα είναι θεματικό, τί παριστάνει δηλ. ή τέχνη αυτή, αλλά συντακτικό, πώς δηλ. συντάσσει ή συνθέτει τα σύμβολά της.

Το πρότυπο της άφηρημένης τέχνης βρίσκεται στην καθαρή μουσική. 'Η καθαρή, δηλ. ή μη-πειραγραφική, μουσική, είναι ίσως ή καθαρότερη περίπτωση συντάξεως (ή συνθέσεως). Τα σύμβολα της καθαρής μουσικής είναι καθαρά συντακτικά σύμβολα· δεν επίσημαίνουν, δεν έχουν αναπαραστατικό χαρακτήρα· τα σύμβολα αυτά (οι φθόγγοι δηλ.) συνδυάζονται, συντίθενται άποκλειστικώς βάσει των σχέσεων μεταξύ των. 'Η καθαρή δηλ. μουσική είναι καθαρή σύνταξη ή σύνθεση συμβόλων (ή στοιχείων). Καταλαβαίνουμε καλύτερα τί σημαίνει καθαρή σύνταξη ή σύνθεση στην τέχνη άν φαντασθούμε καθαρή σύνταξη στη γλώσσα. 'Ως γνωστόν στη γλώσσα, που είναι επίσης σύνθεση, άλλ' όχι καθαρή σύνθεση, λαμβάνομεν ύπ' όψην την σημασιολογική και την συντακτική πλευρά· άν τώρα άναστειλώμε την σημασιολογική πλευρά και συντάξωμε τις λέξεις όχι πιά βάσει ή και βάσει της σημασίας των αλλά μόνον βάσει του συντακτικού τους νόηματος, θα έχωμε συντακτική γλώσσα.

'Η άφηρημένη τέχνη είναι ή προσπάθεια για μιá καθαρή έκφραση ή παράσταση, καλύτερα ή προσπάθεια για μιá καθαρή σύνταξη ή σύνθεση, ή άν θέλετε, για μιá καθαρή γλώσσα, στην οποία ή σημασιολογική πλευρά έχει άνασταλή. 'Επομένως ή ερώτηση που τίθεται συχνά, τί εκφράζει ή τί παριστάνει ή άφηρημένη τέχνη δεν έχει θέση.

Πρέπει να προσθέσωμεν εδώ ότι ή άφηρημένη τέχνη, σαν συντακτική γλώσσα, εμφανίζεται στη μουσική και στις εικαστικές τέχνες μάλιστα, στη ζωγραφική. Στην λογοτεχνία ή άφηρημένη τέχνη δεν μπορεί να άναπτυχθή, γιατί το μέσο έκφράσεως της λογοτεχνίας, ή γλώσσα, δεν μπορεί εύκολα να άναστειλή την σημασιολογική της πλευρά. Έξυπονοείται κατά ταυτα ότι ό λόγος ήταν μέχρι τώρα κυρίως για τις εικαστικές τέχνες.

Μέσα άπ' αυτή την τάση της τέχνης προς την καθαρή σύνταξη γίνεται αντιληπτή ή τάση της τέχνης προς καθαρότητα και άυτονομία. 'Η τέχνη δηλ., ως άφηρημένη τέχνη, δεν ξεροχεται να ύπαχθή στην πραγματικότητα, περιγράφοντας ή αναπαριστάνοντας την· δεν ξεροχεται να άντλήσει από την πραγματικότητα «κανάρες», αλλά βρίσκει αυτούς μέσα στα σύμβολά της ή στα μέσα έκφράσεως, (στούς ήχους, στα χρώματα, στις γραμμές κλπ.), θεωρούμενα ως καθαρά μέσα έκφράσεως, και όχι ως μέσα που επίσημαίνουν κάτι. Έτσι ή τέχνη γίνεται κ α θ α ρ ή κ α ι α ύ τ ό ν ο μ η. 'Ως τέτοια ή τέχνη είναι καθαρή έκφραση του καλλιτέχνου που μπορεί να άγνοη τα πράγματα και να μένη στα σύμβολά του, στα μέσα έκφράσεώς του, στα στοιχεία της γλώσσας της τέχνης του.

Μπορεί όμως και όταν ακόμη ό καλλιτέχνης πηγαίνει στην πραγματικότητα να διατηρή την τάση προς καθαρότητα της τέχνης· σε τέτοια περίπτωση, παρ' όλον ότι ό καλλιτέχνης

* Στη γλώσσα τα σύμβολα είναι και επίσημαντικά και συντακτικά· καθαρά συντακτικά σύμβολα βρίσκομε στα μαθηματικά και στη λογική.

κατεβαίνει στα πράγματα, εξακολουθεί να έχει την όρμη προς καθαρότητα, όταν προσπαθή να δει τα «πράγματα καθαρά» ή τα «ΐδια τα πράγματα». Έδω έχουμε μιὰ καθαρότητα μάλλον αντικειμένου, ενώ πάρα πάνω (στην προηγούμενη παράγραφο) έχουμε μιὰ καθαρότητα μάλλον υποκειμένου. Και στις δυο όμως περιπτώσεις ή καθαρότης είναι, σε τελευταίαν ανάλυση, καθαρότης ἐξ ὑπερκειμένου. Ὁθεν και εύκολα αναφαίνεται ὁ υποκειμενισμός, πραγματικός ή κατ' ἐπίφρασην.

Γιά να δει «τά πράγματα τα ΐδια και καθαρά» μπορεί ὁ καλλιτέχνης να ἀπορρίψει τὸ παραδεδομένο και τὸ ιστορικό γι' αὐτὸ ἐγκαταλείπει μορφές και σύμβολα τῆς παραδόσεως. Μπορεί ακόμη να ἀπομονώσει τὴν τέχνη του και ἀπὸ τις ἄλλες τέχνες. Π.χ. μπορεί να ἀποβάλει τὸ πλαστικό στοιχείο ἀπὸ τὴν ζωγραφική, γιατί τούτο (τὸ πλαστικό δηλ.) είναι στοιχείο ἄλλης τέχνης, ὅπως ή μουσική ἀπέβαλε τὸν λόγο κι' έγινε καθαρή μουσική.

Στὴν τάση τῆς να πάη στὴν ρίζα τῶν πραγμάτων ή τέχνη μπορεί να γίνη «τέχνη βάθους» (κατ' ἀναλογία ἀπὸ τὴν ψυχολογία τοῦ βάθους) ή τοῦ ἀσυνείδητου ἀφήνεται δηλ. τὸ ἀσυνείδητο να ρθῆ στὴν ἐπιφάνεια, γιατί ή συνείδηση θεωρεῖται ἀπὸ μιὰ τέτοια τέχνη τοῦ βάθους, ὅπως και στὴν ψυχανάλυση, σὰν παραπόηση τῆς πραγματικότητος. Πραγματικότης ὅμως είναι τὸ ἀσυνείδητο ἐφ' ὅσον δὲ ἀναζητοῦνται τὰ ΐδια τὰ πράγματα, καθαρά κι' ἀπαρτοίτητα, ἀφήνεται να μιλήσει τὸ ἀσυνείδητο «μέσα ἀπὸ ἐλεύθερους ρυθμούς και τὰ συνειρμικά εικονικά συγκροτήματα». Ἡ τέχνη τοῦ βάθους είναι μιὰ περίπτωση καθαρότητος υποκειμένου και ἀντικειμένου συγχρόως.

Ἡ ἀναζήτηση τῆς αὐτονομίας και τῆς καθαρότητος ὁδηγεῖ ἔτσι σε μιὰν ἀποκοπή τῆς τέχνης ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἀπὸ τὸ παρελθόν και ἀπὸ τὴν ιστορικότητα και σε μιὰν ἀπομόνωση τῆς μιᾶς τέχνης ἀπὸ τις ἄλλες τέχνες, και σε μιὰν ἀναστολή τῆς συνειδήσεως.

Ἐπενθυμίζουμε ὅτι ή τάση πρὸς αὐτονομία και καθαρότητα έχει ἀντίστοιχα φαινόμενα στὴν οἰκονομία (καθαρά οἰκονομία) στὴν ψυχολογία (ψυχανάλυση) στὴν φιλοσοφία (φαινομενολογία). Ἐπάρχει ἐπίσης μιὰ ἀντιστοιχία τῆς ἀπομόνωσεως τῆς τέχνης πρὸς τὴν ἀπομόνωση τοῦ ἀνθρώπου πὸν ἀναφέραμε παραπάνω. Ἡ ἀντιστοιχία αὐτὴ δὲν είναι τυχαία ἀλλὰ παράλληλη ἔκφραση ἐνὸς και τοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἀνθρώπου, σε διαφόρους τομεῖς.

Ἀπὸ τὰ λεχθέντα διὰ τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον και τὴν σύγχρονη τέχνη, ὡς ἀφηρημένη τέχνη, προκύπτουν ἀπορίες και ἐρωτήσεις ἀπὸ τις ὁποῖες ξεχωρίζουμε τις ἑξῆς:

Μπορεῖ ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος, ὁ κατ' ἐξοχὴν ὠφελιμοθηρικός και πραγματιστής, ὁ διακατεχόμενος ἀπὸ τὴν καταναλωτικὴ συνείδηση να νοιώσει τὴν ἀνάγκη τῆς τέχνης και να αἰσθανθῆ τὴν τέχνη; Ἡ μήπως μέσα στὴν πολιτεία τῆς εὐημερίας, πὸν ἔχει ἀναλάβει ἀρκετὲς ἀπὸ τις εὐθύνες τοῦ ἀτόμου, μπορεί καλύτερα παρὰ προηγουμένως να αἰσθανθῆ και να «χαρῆ» τὴν τέχνη; Ἡ μήπως ή βιομηχανοποίηση τῆς τέχνης, ἐνὼ ὑποβοηθεῖ σε ἀνυπολόγιστο βαθμὸ τὴν διάδοση ὅμως συγχρόως τὴν ἐκχυδαίζει; Μήπως τὰ τεχνολογικά ἐπιτεύγματα, ή θετικὴ ἐπιστήμη και ή τεχνολογία, ἀπορροφοῦν τόσο τὸν θαυμασμὸ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ὅστε να μὴ τοῦ ἀφήνουν περιθώριο θαυμασμοῦ και συνασθημάτων γιὰ τὴν τέχνη; Λειτουργοῦν ἀραγε κανονικά οἱ αἰσθήσεις τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ὅστερα ἀπὸ τόσο βομβαρδισμό μὲ ἀκουστικές και ὀπτικές ἐντυπώσεις, ὅστε να μπορεῖ να αἰσθανθῆ τὸ «ῥαῖο» τῆς τέχνης; Ἀσχέτως τοῦ ἀν αἰσθάνεται τὴν τέχνη, δὲν ἔχει ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος περισσότερη ἀνάγκη τῆς τέχνης ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἄλλων ἐποχῶν, ἀν είναι στὴν κατάσταση πὸν τὸν περιγράψαμε (ἀπομονωμένος, ἀποξενωμένος κλπ.);

Δίπλα ἀπ' αὐτὲς τις ἐρωτήσεις, πὸν ἐπισημαῖνον δυσκολίες ἐξ ὑποκειμένου, δηλ. ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνθρώπου πὸν παρακολουθεῖ τὴν τέχνη, προκύπτουν και ἐρωτήσεις πὸν ἐπισημαῖνον δυσκολίες ἐξ ἀντικειμένου, δηλ. δυσκολίες στὴν ΐδια τὴν τέχνη, σὰν π.χ. Πῶς μπορεί ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος να αἰσθανθῆ τὴν σύγχρονη τέχνη, ὅταν αὐτὴ ἔγινεν ἀφηρημένη τέχνη, ἄφησε δηλ. γνώριμα σύμβολα και θέματα;

I. Γ. ΚΟΥΤΣΑΚΟΣ

* Ἡ λογοτεχνία, ὅπως ἀναφέραμε, δὲν μπορεί εύκολα να γίνη ἀφηρημένη τέχνη, με τὴν ἔννοια πὸν ἀναπτύξαμε παραπάνω ἐπομένως ἐδῶ ὁ λόγος είναι μάλλον γιὰ τις εἰκαστικές τέχνες.

ΛΥΡΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΜΙΣΗΣ ΧΡΟΝΙΑΣ 1965

- 9.7.65 Δέν ἔχω πράσινο μὲς τῆ ματιά, / δέν ἔχω φόβο. / Καλλιγραφῶ τὶς ὑπαρξες μ' ἐνάρετους θεσμούς.
- 10.7.65 Μὲς τὴν ὀξύτητα τῶν τελευταίων μας ἀσπασμῶν
- 13.7.65 Τῶν εὐγενῶν τοῦ πνεύματος ἡ σκέψη / τὴν πράξην ἰσοδυναμεῖ.
- 14.7.65 Ὁ θάνατος κοιμᾶται στὶς χειρονομίες μας: / τῆ νίκη του ἐτοιμάζει.
- 15.7.65 Τὴν ἄμλλα καλῶ Θεό: / τὸ στήθος εὐπρεπίζει μὲ ἥλιο / (τῆ νίκη θάνατο τοῦ πόθου).
- 20.7.65 Τὶς σύντομες κληματαριές παρὰ τὰ ἀέναα ἄνθη. / Τὸ ρόδο τὸ προκλητικό! / Ἡ πέτρα λέει τὸ μῦθο μας καὶ τὸ νερὸ ἐτοιμάζει / τῆς Κυριακῆς τὸ φόρεμα. / Τὸ φῶς μὲ τυραννεῖ...
- 21.7.65 Ραμφίζει ὁ ἥλιος τῆ ματιά μου...
- 22.7.65 Ἐξιστορῶ τοὺς οὐρανοὺς ὅταν κοιτῶ τὴ μάνα...
- 22.7.65 Χτυποῦν τὰ φίδια τὴ βραδυὰ χτυποῦν, χτυποῦν. / Χτυποῦν στὰ βλέφαρά μου.
- 23.7.65 Τὸν κόμπο τῆς καρδιάς παῖ ξίφος θά μοῦ λύση; / Παραπατῶ στὴν ἄκρη ποταμοῦ.
- 24.7.65 Ὁ τύπος τοῦ τριαντάφυλλου δαιγράφεται / στὴν ἄσημη πρωϊά. / Ἄναχωρῶ. Καλὸ ταξίδι ὑπόστασή μου.
[...Ἐδῶ παρεμβάλλεται τὸ Δεύτερο Ταξίδι στὴν Ἑλλάδα...]
- 30.9.65 Φοβοῦμαι τὸ χρυσάφι. Καταστρέφει τὶς αὐτάρκειες / βυζαντινῶν ἀγίων. / Τὸν ὄχλο δὲ φοβάμαι ὅσο τὸ δόντι τὸ χρυσὸ ποὺ λειοτριβεῖ / τὶς συνειδήσεις μέσα στὸ γραφεῖο.
- 1.10.65 Μπαλλώνουμε τὶς μέρες μας μὲ ράκη μνήμης / κι' ἀποστατοῦμε ἀπ' τὸν πεζὸ ρυθμὸ!
- 2.10.65 (γενέθλιά μου) / Ἐρίφηθ ὁ κύβος, ποιὸς θὰ πάρη τὸ ἔνδυμα / ἀφοῦ δέν ἔχουμε κορμὶ νὰ ντύσουμε;
Τὸ γάλα σας νὰ θρέψη μόνον Ἑλλάδες.
- 3.10.65 Οἱ κίβδηλες κερδίζουν ἐντυπώσεις τὴν ψυχὴ μας: / μᾶς πήρε τὸ κατήφορο πρὸς τὴν φιλαργυρία τῶν αἰσθημάτων.
Οἱ ἄπλοιοι παλμοὶ ἄς κερδίσουν τὴ ζωὴ μας.
Στρογγυλοφέγγαρό μου φύλλο στὴ στεγνὴ φθινοπωριάτικη πορεία σου / τὸ λυρικό σου θεῖο νοιώθω.
- 4.10.65 Ὡ ποίηση πρώτη μου ὁμορφιά καὶ τελευταῖο μου πάθος.
- 5.10.65 Σέπεται ὁ χρόνος μὲς τὰ δάχτυλά μας / ἔτσι καθὼς τὰ δέσαμε στὰ γόνατά μας.
Σὰ κάτοπτρα ἀδυσώπητα μετρῶ τὴν τυραννία τοῦ χρόνου / τὴν ἡλικία δέν κρῦβουνε τὰ δάφνινα στεφάνια.
- 6.10.65 Ἄλλὰ ἐπειδὴ μᾶς λείπουν πὰ οἱ ἀνοίξεις / δέν πρέπει νὰ κρατᾶμε χῶρο ἐδῶ στὴ γῆ / καὶ μέσα στὶς καρδιές σας;
- 7.10.65 Αὐτὴ ἡ σιωπὴ μὲ τυραννεῖ μὲ στίχους.

- 8.10.65 Μᾶς πελεκᾶνε τὰ εἶδωλα μᾶς πελεκᾶνε τὸ μυαλὸ / μᾶς πελεκᾶνε στίς συνήθειες
μᾶς πελεκᾶνε, μᾶς πελεκᾶνε...
- 12.10.65 Βρέχει-μὰ ἐντός μου ξαστεριά.
- 20.10.65 Μὲ τυραννοῦν οἱ ἀχοί, μὲ τυραννοῦν τὰ φῶτα. / Μὰ τὸν ἀβέβαιον ὄρθρο δυὸ φορὲς
φοβάμαι.
Μὲ ἀνιστοροῦν τῶν ἄλλων οἱ ἱστορίες / ἔτσι καθὼς δροσιζοῦν τὸ μυαλὸ μου.
- 21.10.65 Κι' ἔφτασα πὰ στὴν ἐποχὴ τῆς φρόνησης / καὶ τυραννίεμαι. / Μετρῶ τὸ βῆμα,
ξέρω τοὺς οἰωνούς...
- 22.10.65 Ἔλεος δὲν ἔχει ἡ σκέψη!
Δὲ θέλω νὰ μετρῶ τὸν θάνατό μου / κάθε στιγμὴ ὡς τὸν θάνατό μου.
Αὐτὰ τὰ θηλυκὰ μεριὰ πολὺ μᾶς ἐπισκέπτονται / στὸν ὕπνο καὶ στὸ ξύπνιο. / Ἡ
φρόνηση κρατᾶει τὸ πυροβόλο / καὶ σημαδεύει. / Καὶ θάχαμε θερμοὺς καιροὺς /
μὲ λίγο θάρρος κι' ἀβλεψία!
Ἔχει τὸ βράδυ μάτια πιδ αἰχμηρὰ / κι' ἀπ' τὸν ἀνακριτῆ. / Ἔχει καθρέφτες κι'
ἀντικρύξεις / γυμνὸ τὸ πρόσωπό σου. / Κι' ἔχει μιὰ βούση ποὺ ἀραδιάζει / τὰ ποῖν
ἐγκλήματα.
Πιδ πέρα ἀπ' τὰ παιδιὰ τὸ χάος ἀρχίζει.
Κάθε πρωὶ θὰ ξεκινῶ / τὸ βράδυ θὰ ἐπιστρέφω. / Ὁ χρόνος μένει / μὰ ἐγὼ
περνῶ.
Τόσο πολὺ μᾶς ἀδυνάτησε / τὸ πάθος γιὰ τὴ δόξα / κι' ἀφήσαμε τὸ ρέμα τοῦ
καιροῦ / στὰ φύλλα νὰ χαθῆ τῶν θάμνων;
- 23.10.65 Ἄσπρα μαλλιά μὲ σίχο φλογερὸ / σκέψη μ' αἰχμὲς καὶ μάτια, / καλόδεχτα!
Δὲν ἔχω μάτια ἐπαθυμίες. / Ἀνέβηκα τὸ λόφο. / Μὰ ἤχοῦν στ' αὐτιά μου ἤχοῦν
τὰ μαντολίνα / τῶν εἰκοσί μου χρόνων.
Ἡ φαντασία πολὺ μὲ ἀπομυζᾶ, πολὺ μὲ ἀδυνατίζει.
Γνωρίζοντας δὲν πείθομαι: / κρατᾶ ἡ καρδιὰ τὰ μυστικά καὶ τὸ κλειδί.
Μὲ κατατρώγουν οἱ φροντίδες / κι' οἱ λογισμοὶ τοῦ μέλλοντος. / Τὰ ποῖν θυμίζουνε
τὸν ἥλιο.
Γιὰ ξένες τύχες δαπανήθηκα / τώρα γιὰ μὲ σιγῆ.
Μᾶς φτιάχνουνε τὴ φήμη στὰ γραφεῖα: / χρηματιστήριο στίς ιδέες.
Καὶ μελετῶ τὴ πτώση μου, χωρὶς διαβήτη, / ἀλλὰ μὲ τὴν πορεία τοῦ μαρασμοῦ.
Μὲ κατατρώγουν τὰ ὄνειρα τοῦ παρελθόντος / τώρα θαμπὲς μορφὲς μὲς τοὺς
παρομορφωτικοὺς καθρέφτες. / Νὰ τὰ διαγράψω δὲ μπορῶ / μὲ ζοῦν κι' ἄς εἶναι
ράκη.
- 27.10.65 Παλιὲς μορφὲς στρογγύλες / σᾶς ἐπανερχομαι.

- 29.10.65 (άνήμερα τοῦ γάμου μου)
Τίς ἐπανόδους τρέμω. Ἡ μνήμη ψάχνει / σ' ἕνα σωρὸ μ' ἀλλότρια πράγματα. /
Μὰ ἐγὼ τὰ χρόνια μελετῶ τὸ πόσοι πῆγες / ἀπὸ τὴν ὀριζόντια στάση μὲ χωρίζουν.
- 31.10.65 Ὅπου κι' ἂν πάω μὲ συνοδεύει ὁ οὐρανός.
Μνήμες παλιῶν ὁμότεχνων στολίζουν / τίς νεκρωμένες μέρες μας. / Ἐκπέμπουν
φῶς; ἢ τὴ ματαιότητα τοῦ λόγου δείχνουν / σὲ θύσανο χινοπωριάτικων κλαδιῶν;
- 1.11.65 Δὲν ξέρω ἂν πρέπει νὰ ἐντροφήσω / σὴν ἐπανάληψη. / Αὐτὲς οἱ σταθερὲς
ὁμοιότητες μὲ πνίγουν.
- 2.11.65 Ἄν εἶναι νὰ τοὺς δώσω δόξα μόνο, κρίμα! / Κάλιο νὰ δώσω προκοπὴ στὰ
φύτρα μου.
- 3.11.65 Ὡ πόσο σκέφτομαι μὲ στίχους. / Ὡ πόσο σκέφτομαι τοὺς στίχους!
Λυποῦμαι τ' ἀνθη ποὺ μαδήσαν / χωρὶς νὰ δίνουνε καρπὸ. / Λυποῦμαι κι' ὄσους
ἀγαπήσαν / μόνο τὸν καρπὸ.
- 5.11.65 Καταναλώθηκα πολὺ σὲ ἀλλότρια πράγματα / ἀπὸ μιὰ φλόγα κίνησης.
Οἱ στόχοι ξεγελοῦν. / Ὅ,τι θὰ πράξης ταξειδεύοντας.
Ἄχ νὰ μπορούσε νὰ μὲ σώσει ἡ μοναξιά!
Ὅπου κι' ἂν πάω μὲ σπρώχνει ἡ Ἑλλάδα / γιὰ ν' ἀνεβαίνο.
Μὰ πρέπει νὰ φορᾶμε παπαρούνες, / νὰ κρατοῦμε ὄπλο;
- 6.11.65 Τόσο πολὺ μᾶς γονατάει ἐτούτη ἡ καθημερινότητα; / Πολλὲς ἐπαγγελίες τίς
βρίσκεις κρεμασμένες. / Καὶ δὲν ὑπόσχεται πολλὰ ἡ ἐπομένη μέρα. / Εἶναι κι' αὐτὴ
ἡ πολιτικὴ μὲ κόκκινα πανιά ποὺ σ' ἐρεθίζει / κι' ἀνώμαλα τὸ σφρῆγος χάνεις /
ἀπὸ τὴ κόρυση ψυχῆς.
Αὐτὴ ἡ ὥραία φωνὴ τοῦ δέρματος καὶ τῶν μελῶν / ἐξάπτει δρόμους καὶ πλατεῖες /
ἀκολουθεῖ τὴν κεφαλή σου μὲς τίς κάμαρες / χτυπᾷ τὴν πόρτα τοῦ ὕπνου σου...
Ἀχρηστέυσα πιά τὸ ὕλκὸ ποὺ λένε ὑπομονή. / Θὰ ὑψώσω πιά κραυγὴ. / Συνθηκο-
λόγηση, συνθηκολόγηση μᾶς ἄδειασε / ἀπ' τὸ νόημα τοῦ Θεοῦ.
Ποιὸς μίλησε γιὰ πεθασμένα χρόνια / ὅταν μορῆς νὰ νοιώθης τὸ κορμὶ σου;
Ἑλπίδα δίνει τὸ ἔνστικτο.
- 7.11.65 Μὰ ποῦ παρακαλῶ, τὰ συναντήσαμε τὰ δράματά μας; / Τὰ περιφέρομε μὲ θλίψη /
μπροστὰ σὲ μάτια θεότυφλα.
Δὲ σταματᾶνε τὰ ὄνειρα / στοιχεῖο μὲς τὴν οὐσία τῆς ζωῆς μας. / Εἶναι καὶ τ' ἄλλα
κάποιων ἄλλων / ποὺ συναντᾶς νὰ σὲ καλοῦνε στὶς γωνίες / κι' ἔτσι σὲ πλέκουνε
στὸν κύκλο τους..
Θεὲ μου μὰ πόσους στίχους ἔπλασες;
- 8.11.65 Μὲ στέγνωσε ἡ δουλειὰ κι' ἡ σκέψη / καὶ τὸ πολὺ ὄνειρο.
Αὐτὰ πᾶ ἐπώδυνα σημεῖα τῆς ἐθνικῆς μας ἀξιοπρέπειας / μᾶς στοίχισαν πολὺ αἶμα
κι' ἀξιοπρέπεια / καὶ μεταλλάξαν σὲ προβλήματα πρὸ ἐπώδυνα. / Τάχα ν' ἀξίζουν
τόσον οἱ ἀξιοπρέπειες;

- 9.11.65 Εἶναι νὰ μὴ παραδεχτῆς πὼς μάταια πλάθεις / ἄλλοιῶς διπλώνεις τὰ φτερά σου!
- 11.11.65 Τρέμω τοὺς τίτλους τῆς προχωρημένης ἡλικίας! / Τί ὄραϊα τὰ φύλλα στὰ κατά-
χλωρα μαλλιά!
- Δὲ σώζει ὁ ἔπαινος τὰ χρόνια ποῦχασά / μὲς τ' ἀργαστήρι.
- 12.11.65 Μᾶς κατανάλωσαν πολλὰ εἶδωλα / σχεδὸν μᾶς ἐξαντλήσαν. / Ἡ πολυμέρεια κι' ἡ
κατανομή / σκοτάνουνε τὴ διάθεση / γιὰ τίς μεγάλες δοκιμές. / Λέμε μᾶς εἶχε
χρεία ὁ τόπος μας. / Μὰ ἐμεῖς τὸν τόπο φτιάχνουμε. / Ὁ δαίμονας μᾶς ἔστρωχε
πὸ κατοικεῖ / στὸ ἑλληνικὸ μας στήθος.
- Ἀκούω τριγύρω νὰ μετροῦν τὰ χρόνια μου. / Αὐτὸ μὲ τυραννεῖ. Φομᾶμαι τὴν
ἀντίπραξη / ν' ἀδειάσω τόπο νὰ περάσουν. / Ὡστόσο νοιώθω πὼς κρατᾶει πολὺ
περίγυρον / ὁ δυνατὸς μου ὁ ἴσκιος.
- Τὰ σχέδια δὲν τελειώνουν. Γράφω τὸ ἓνα / τὸ περατώνω, φτιάχνω τ' ἄλλο /
τὸ μισοτέλειωτο τὸ στρογγυλεύω καὶ τὸ ρίχνω στὸν ἀγώνα, / δὲ σταματῶ, δὲ
σταματῶ. / Ἀλλὰ γιατί νὰ σταματήσω ἀφοῦ μπορῶ νὰ οἰκοδομῶ;
- Δὲν ξέρω ἂν πρέπει νὰ μοῦ κόβῃ τὰ φτερά / κείνο τὸ τέλος πού μοῦ νεύει πέρα
στὸν ὀρίζοντα / — ὡς χθὲς - προχθὲς δὲν εἶχε ξεπροβάλει! — / Τὴν κίνησή μου
θ' ἀντιτάξω μήπως μὲ προλάβῃ / καὶ μὲ διπλώσει ἡ ἀποθάρρυνση. / Νὰ προχωρῶ
ὀρθομέτωπα στὸ τελευταῖο μου ἀστέρι.
- Ὅ,τι φυλάγεις στὰ συρτάρια / τὰ λέω καχεκτικὰ παιδιὰ.
- 13.11.65 Ἀμφίβολο πρῶτ' μὰ σταθερὴ μου ἡ γνώμη. / Ὁραῖο συμβάν ζωῆς ὁ μόχθος.
- Δὲν ἔχω ἀναμονές. / Ζῶ τὸ παρὸν μου.
- Ὅταν θάρθῃ τ' ἀπόγεμα Σαββάτου / διπλώνω τὰ φτερά μου κι' ἀποτίθεμαι στὸν
ἴσκιο. / Ἔχει κι' ὁ κόπος ἡδονή.
- Ὅ,τι περνᾶ μὲ τυραννεῖ: τὸ σύννεφο. / Δὲ νοιώθω κούραση στὸ συνεχῆ ἥλιο.
- Τοῦτα τὰ γρήγορα τρεξίματα τεντώσανε τὰ νεῦρα μας / δὲ μᾶς ἀφήνουν νὰ
χαροῦμε τὴ στιγμή, / δὲν ἔχει τ' ἄγγιγμα βαρύτητα / τὸ καλημέρα καλημέρα, /
ὁ δρόμος εἶναι ποταμὸς πὸν σὲ ὀδηγεῖ στὴ θάλασσα / δὲν εἶδες γνώριμους, δὲ
σκέφτηκες γι' ἀγάτες / μὴδὲ πὼς θὰ περάσης τὴ θραυδιά, / καὶ τώρα ξάπλωσες
κατάκοπος σὲ ράκη σκέψων! / Πολὺ κουρδίσαμε τὸ σύντομό μας βίο.
- Κατὶ μικρὸς εὐχαριστήσεις / προσωπικῆς / μὴδὲ ὁ Θεὸς δὲν τίς σημείωσε!
- Τρέμω τὸν ὕπνο δικαστῆ σφαλμάτων!
- Θ' ἀνοίξω τὸ παράθυρο στὴν Κυριακή.
- Γράφω στὰ μάτια μου τὴν εὐτυχία / μὲ τὸ μολύβι τῶν παιδιῶν μου.
- 14.11.65 Ὅπου κι' ἂν πέσῃ ὁ κλῆρος τὸν πληρώνουνε / κείνοι πὸν νοιώθουνε τὸ ρεῦμα. /
Γι' αὐτὸ θὰ φτιάξω ἓνα ὄστρακο νὰ κρῖνω / τ' ὀλόγμνό μου στήθος.
- Στὰ μάτια χρήματα καὶ στὴν καρδιά / στὴ γλώσσα χρήματα καὶ στὸ κεφάλι /
ἀφοῦ κι' οἱ ἰδέες στὰ χρήματα παιδεύονται / μᾶς πάτησαν παντοῦ τὰ χρήματα /
μᾶς σκότωσαν τὰ χρήματα.
- Κάθε καινούργια γνωριμία μιλά γιὰ ἐλπίδες / γιὰ κίνηση ἰδεῶν στὰ φύλλα τοῦ
φθινοπώρου.

“Οπου κι’ ἄν πάω με δυὸ ἴσκιους συζητῶ: / τὸν ἕνα ποὺ με ἀκολουθεῖ, τὸν ἄλλο / τὸν ἰδεατὸ π’ ἀκολουθῶ.

Ρωτᾶτε γιὰ τὰ ρόδα; / Ἐγὼ σᾶς λέω τὰ ρόδα νὰ ρωτήσετε.

16.11.65 Κοινὸ διαβήτη ποῦ νὰ βρῆς / στὴν κρίση τῆ δική σου καὶ τῶν ἄλλων; / Καὶ κείνο
τὸ τυχαῖο ποὺ παρεμβάλλεται / κι’ ἄλλοῦ σοῦ πάει τὸ λογισμό!

Χαρῆτε τ’ ἀσυλλόγιστά σας χρόνια.

Δὲν ξέρω εὐδαιμονία ἐξὸν / ἀπ’ τῆ στιγμή τοῦ θηλασμοῦ.

18.11.65 Τοῦ εὐφάνταστου ἀγαπῶ τὴν τρέλλα. / Τουλάχιστον τὰ χαίρεται τὰ πλάσματα καὶ
τὰ εἰδῶλα / τῶν εὐσεβῶν του πόθων.

23.11.65 Ὁ χρόνος πῶς σὲ σπαταλᾷ / σὲ μι’ ἀκαθόριστη ἀηδία;

Ἦταν ἀνάγκη νὰ γραφῆ ἢ γραφῆ σου, / οἱ ὑποσημειώσεις σου;

Φίλοι ποιητῆς σᾶς στέλλω τῆ συμπάθειά μου / παραμονὴ τῶν ἐξευτελισμῶν σας.

Λοιπὸν θὰ πάω πιὸ πέρα ἀπὸ τῆ δύση / νὰ βρῶ μιὰ τούφα σέλινα μαλλιά τῶν εἰκοσὶ
μου χρόνων.

24.11.65 Μὲ ξεγυμνώνουν τὰ ὄνειρά μου / μὲ ἀποκαλύπτουν. / Καὶ στέζομαι σπουδάζοντας
τὸ χρόνο μου. / Εἶχα πολὺ ἀρετῆ. / Τὸ ρεῦμα τῶν παθῶν μου τὸ ξέριχνα / στοῦ
στίβου τὸ λειβάδι. / Κι’ ἡ φαντασία μου τῶπνιγε. / Μὰ τώρα, δίπλα πιά στὰ
ὀρόσημα μετρῶ / τὸ βάρος τοῦ παλέματός μου καὶ δὲ νοιώθω / σὲ τί βαραίνει
ἡ νίκη.

Δὲν ἔχω λυτρωμένους ὀφθαλμούς, / δὲν ἔχω λυτρωμένη ἀκοή. / Μὰ τὴν ἐξάρτηση
κοιτῶ νὰ λιγοστέψω / πληθαίνοντας τὰ πρίσματά μου.

Τάχατε ὑπάρχουν λυτρωμένοι ὀρίζοντες; / Οἱ ἀρχάγγελοι ἐξαρτῶνται ἀπ’ τῆ
ματιὰ μας!

25.11.65 Πόσο μὲ πνίγουν τοῦτοι οἱ στίχοι ποὺ μ’ ἐξασφαλίζουν; / Ἄλλες χρονιὲς ὁ δρόμος
εἶχε θέλητρο παρόλους τοὺς κινδύνους. / Οἱ διάδρομοι περιέργειες ἀνάβουν /
μὰ κόβουν τὰ ρεύματα τ’ ἀγέρα. / Λοιπὸν ὁ δρόμος μὲ τὸν κίνδυνό του.

Ν’ ἀφήσουμε τίς μέσες λύσεις. / Τίς ἐπιβάλλει ἡ λογικὴ καὶ τὸ συμφέρον / μὰ
ἀνοίγουνε πληγῆς καινούργιες / φέρουν πολέμους, συνδαυλίζουν μίση.

Τίς ὑποθέσεις ἀπορρίπτω; / τὸ στέρεο ἀχνάρι προτιμῶ / κι’ ἄς τὸ πληρώσω μὲ ψυχὴ.

Δικαιολογίες, δικαιολογίες μᾶς πνίξανε.

27.11.65 Μὴ μοῦ μپοδίζετε τὴν πλοῦσιά μου στιγμή / μὲ καθημερινῆς φροντίδες.

Εὐθυγραμμίζω παράξιν κι’ ἄποψη / τὴν ἄρρυθμὴ μου κοινωνία. / Ἀντίμαχος δὲν
εἶμαι ὡστόσο τῆ γραμμῆ της δὲν ψηφίζω.

Γιὰ τὸ δικό σου σπῆτι πάσαιζε / καὶ μὴ κοιτᾶς τοῦ διπλανοῦ σου τὴν αὐλή.

Τὰ χρόνια δὲν ἀποκοιμίζουν τὴν ἔγνοια.

Ὅταν ὁ ἐχθρὸς κοχλάζει μὴ τοῦ οἰχνεῖς / πεισματικῆς ματιές.

Ἐδῶ σπανίζει ἡ ποικιλία / κουράζεται ἡ ζωή. / Ὁ κίνδυνος στὰ βόρεια μας
παράλια / μὰ νότα κόκκινη μᾶς δίνει. / Ἀλλὰ παραδοκεῖ ἡ συνήθεια / πού θά
θολώσει τή ματιά μας.

Αἰσθήματα ψιθυριστά μὲ τυραννοῦν. / Λυτᾶμαι τή ζωή καὶ τή ζωή τῶν ἄλλων.

28.11.65 Πρωῖα ἐλεύθερη ἐκτινάσσει τὸν αὐχένα της / πλήρη εὐφροσύνων ρόδων: Κυριακή.

Ἄστίχος πρώτη συλλογή / καὶ τὰ φωνήεντα.

Τὰ δάκρυά μας πού πνίγονται γίνονται κρῖνοι.

Ὅταν ξυπᾶ ὁ χειμῶνας πάνω στὰ κλαδιά / καὶ τουρτουρίζει δίχα ἀγάπη...

Διαβάζοντας δυὸ ξένους στίχους / ἀπολυτρώθηκα.

Ὁραῖο νὰ λὲς ἀπόψεις μὲς στοὺς στίχους!

29.11.65 Πόσο στὰ μέτρα μᾶς κρατᾶ ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς!

7.12.65 Αὐτὴ εἶναι μιά ἄλλη ὑπόθεση πού ταίριασε στὰ μέτρα μου.

9.12.65 Ὅταν προσιμένης νὰ περατωθῇ τὸ νῆμα / φλογίζεσαι μὲ πάθη τολμηρά. / Μὰ
τούτῃ ἡ σύνεση συμπεριφέρεται προστακτικά / καὶ σοῦ διπλώνει στοὺς ἀγκῶνες
τὰ φτερά.

10.12.65 Ἀφήστε με, παρακαλῶ νὰ ξεντιθῶ τὰ ροῦχα. / Δὲ θέλω τοὺς καθρέφτες σας...!

11.12.65 Τ' ἀστάθμητα μᾶς πνίξανε καὶ τ' ἀναπόφευκτα! / Χαθήκανε τὰ σύνορα, χαθήκαν
κι' οἱ ψυχές μας!

Ἄγνωστους φίλους ἐκτιμῶ: / δὲν εἶχαν πρόθεση τὸ κέρδος / μὰ κάποια ἐμπνευση
χρυσῶν στιγμῶν.

Μὰ τόση εὐτέλεια γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ ὀνόματος / μέσα στὰ ὁμώνυμα, τὰ τόσα
ὁμώνυμα...

12.12.65 Ἐπανακάμπτω! μὲ τῆς Κυριακῆς τὰ ρόδα. / Ὁ ἔφηβος εἶχε μάτια πού ἔβλεπαν
τὸ μέσα πλοῦτος. / Τὸν ἔφηβο προσμένω νὰ ξεπνήσῃ / στὸν κομφὸ τὸ γυῖό μου. /
Ἐπανακάμπτω!

Τώρα πού πέθανε ὁ Θεὸς μὲ τ' ἀνθισμένα μάτια / ποιὸν θά ρωτήσω γιὰ τὶς
προσμονές μου;

Τοὺς πρεσβευτὲς καλοῦμε, τοὺς παραπονιόμαστε / καὶ βγάξουμε ἀνακοινωθέντα /
γιὰ νᾶχη τὸ Ραδιόφωνο ὑλικὸ / κι' οἱ ἐφημερίδες μας εἰδήσεις.

13.12.65 Μὰ τόσο ἀποσπασθήκαμε ἀπ' τὴν ὥρα μας, / κι' ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας; / Καὶ μιά
πρωῖα ξυπᾶς μ' ἓνα τριαντάφυλλο μετριότητας / κι' αὐτὴ τὴ γεύση τῆ στυφῆ
τοῦ «μάταιου»! / Καὶ προπαντὸς πόσο μικράναμε σὰν ἄνθρωποι!

17.12.65 Ὅστε θά πρέπει νὰ διπλώσω τὰ φτερά μου; / Μὰ ἐγὼ τὸ μόχθο κυνηγῶ!

18.12.65 Καὶ κλείσαν οἱ οὐρανοί.

Μήτε ἦττα, μήτε νίκη! / Λέξεις κενές.

31.12.65 Ἐπάρχουν πάντοτε οἱ παλμοὶ τῶν πεθαμένων χρόνων.

«Ο ΦΤΩΧΟΥΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ»

ΝΙΚΟΤ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

(μ ε λ έ τ η μ α)

Στήν ἀνηφορική του πορεία ὁ Νίκος Καζαντζάκης πολλές φορές στάθηκε κ' ἀτένισε τὸν κόσμο ἀπὸ τὸ βᾶθος, ὅπου ἡ ἐνόρπη καὶ οἱ στοχασμοὶ τὸν εἶχανε φέρει. Ἡ ἐνατένιση αὐτῆ καὶ ἡ ἐμπειρία του μᾶς δινόντανε δημιουργικὰ καὶ ὁ στοχασμὸς του μετουσιωνότανε σὲ ἔργα ποὺ μείνανε σταθμοὶ στῆ λογοτεχνία μας. Στὴν ἀνοδὸ του ὅμως δὲν ὑπῆρχε πάντα συνέπεια, ὅπως συνήθως γίνεται σὲ κάθε φύση ποὺ ἀναζητᾷ κ' ἀγωνίζεται νὰ φθάσει κάπου. Ἡ πάλη του μὲ τὶς ἐσωτερικὲς του δυνάμεις καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ τὶς προσαρμόσει στὶς ἐξωτερικὲς συνθήκες, ποὺ ποτὲ δὲν τὶς ξεπέρασε ὁλότελα ὁ Νίκος Καζαντζάκης, μᾶς δίνουν ἄλλοτε τὸν «Τελευταῖο Πειρασμὸ» κ' ἄλλοτε «τὸν Φτωχούλη τοῦ Θεοῦ». Βασικὰ ὅλες του οἱ δημιουργίες ἐκφράζουν μιὰ μόνη ἰδέα, τὴν τελείωση, καί, σὰν συνέπεια, τὴν λύτρωση καὶ συνθέτουν μιὰ μόνη προσωπικότητα, τὴ δική του.

Μὰ ὑπάρχει βασικὸ στοιχεῖο ποὺ συνδέει ὅλες τὶς καταστάσεις καὶ τὶς ψυχικὲς του διακυμάνσεις, μεταλλαγὲς καὶ μεταμορφώσεις, στοιχεῖο ἀναλλοίωτο καὶ πρωταρχικὸ στὴν πληθωρική του προσωπικότητα, ὁ ἀγὼνας. «Ὁ,τι κέρδισε στὴν ζωὴ του, ὅ,τι πήρε κ' ὅσο ἔδωσε, ἔγινε ὕστερα ἀπὸ σκληρὸ κ' ἀνελέητο ἀγὼνα, γι' αὐτὸ ἔχει ἀξία καὶ γι' αὐτὸ σφραγίζεται μὲ τὸ αἰώνιο κ' ἀγγίζει τὰ ὅρια τοῦ ἱεροῦ. Ὁ ἴδιος, ποιητὴς γερός καὶ τεχνίτης τοῦ λόγου, ἂν εἶχε σιγουριά καὶ βεβαιότητα στὴ σκέψη του ἢ μᾶλλον στὴν ἔκφραση τῆς σκέψης του, οἱ δημιουργίες του θὰ εἶχαν σφραγιστῆ μὲ τελειότητα, θὰ ἔλειπε ὅμως ἡ συνεχὴς ἀνέλιξη, θὰ ἔλειπε ὁ ἀνήφορος, καὶ ὁ ἴδιος ἴσως δὲν θὰ ἀγγιξε ποτὲ τὴν οὐσία. Εἶναι βέβαιο πὼς διαλέγει δίσκολο δρόμο, ἀνηφορικὸ, μὰ μπαίνει μέσα ψαχουλεύοντας, ἀναζητᾷ σκουντουφλώντας, πέφτει καὶ σηκώνεται, ἀναθαρρύνει καὶ ξαναρχίζει. Στὸ ἀνάβλεμμά του ὅμως ὑπάρχει ὁ δισταγμὸς, ὅτι πιθανὸν δὲν εἶναι αὐτὸς φτιαγμένος γιὰ τὰ μεγάλα, ὅτι ὁ ἴδιος βρίζεται μακριὰ ἀπ' τὴν ἀλήθεια, ὅτι ἴσως δὲν τὴν βρεῖ ποτέ. Ἔτσι, κατὰ τὴ στιγμή τῆς σύλληψης, τὴ στιγμή τῆς ἀναλαμπῆς, ποὺ εἶναι σὲ θέση νὰ τὴν ἀντιληφθῆ καὶ νὰ τὴν ἀξιολογήσει, φοβάται νὰ τὴν προσφέρει σὰν τρόπαιο καὶ μᾶς τὴν δίνει ἔμμεσα. Γράφει στὸ πρῶτο πρόσωπο, μὰ σὰν παρατηρητὴς ἐνὸς ἄλλου προσώπου, τοῦ πιὸ σημαντικοῦ, τοῦ πιὸ κοντὰ στὴν οὐσία. Καὶ ἴσως αὐτὸς ὁ πιὸ σίγουρος, ὁ πιὸ σπουδαῖος νὰ 'ναι αὐτὴ ἡ ἴδια του ἢ ψυχὴ ποὺ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ προχωρεῖ πιὸ πέρα ἀπ' τὰ στενὰ ὅρια ποὺ τοποθετεῖ ἀκούσια μὲ τὸ περιορισμένο σχῆμα του τὸ ἀσθενικὸ κορμί, τὸ συμβατικὸ μὲ τὶς λιγοστὲς δυνατότητες.

Καὶ στὸν «Φτωχούλη τοῦ Θεοῦ» ἀκολουθεῖ τὴν ἴδια μέθοδο, χωρίζει τὴν ὑπόστασίν του στὰ δύο, μοιράζει τὴν προσωπικότητά του καὶ περπατᾷ σ' ὄλο τὸ ἔργο μὲ δυὸ φύσεις. Συνηθίζει νὰ 'ναι παρατηρητὴς τῆς ἴδιας του τῆς ψυχῆς καὶ τοῦτο φανερόνεται στὰ ἔργα ποὺ τὸν ἀντιπροσωπεύουν καλύτερα. Στὸν «Ζορμπά» δὲν βάζει στὸ στόμα του τὸ φιλοσοφικὸ του πιστεύω, μὰ σ' ἐνοῦ γέρον Θεσσαλοῦ ποὺ βρέθηκε στὸ δρόμο του σὲ μιὰ κρίσιμη καμπή.

Κι' αὐτὸ γίνεται γιὰτὶ δυσπιστεῖ στὸ θαῦμα τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν καθαρότητα τῆς σκέψης του, γιὰτὶ ποτὲ δὲν ἀπαλλάχτηκε ἀπ' τὴν προπατορική ἀντίληψη τοῦ νησιοῦ του, ποὺ φυτεῖται σὰν μέσα του, πὼς εἶναι ἓνα ἀποπαῖδι μᾶς γενιᾶς ἠρωϊκῆς, ἓνας ζητιάνος μᾶς ἀλήθειας ποὺ δὲν βρίζεται, ἓνας ταλαιπωρημένος πεζοπόρος. Εἶναι ὅμως σὲ θέση νὰ ξεδιακρίνει πὼς στὴν ἀνήσυχή του τὴν ψυχὴ σφραγίζεται ἓνα θαῦμα. Κι' ἐνῶ ἡ σκέψη παλεύει καὶ τὸν ὀδηγεῖ στὴν ἀρνηση, τὸ θαῦμα τῆς ἀγάπης γιὰ τὸν πλησίον γεμίζει τὴν ὑπαρξή του καὶ τὸν φέρνει κοντὰ στὸν ἄνθρωπο καὶ ἀκόμη στὸ πιὸ τελευταῖο καὶ ταπεινὸ πλάσμα τῆς δημιουργίας. Καὶ αὐτὴ του τὴν ἰδέα ἓνας ἄλλος ἀναζητητὴς τῆς ἀγάπης μπορεῖ νὰ τὴν ἐκφράσει, ἓνας ἅγιος, ὁ Ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσίζης, ὁ Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταιριάζουν οἱ δυὸ τους, θά'λεγα ταυτίζονται, γιὰτὶ κ' οἱ δυὸ παλεύουν νὰ βρεθοῦν ἀνταμωμένοι μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο, γιὰτὶ συγχρόνως ἀγαποῦν τὴν ἰδέα ἄνθρωπος—θεὸς μὲ τὴν ἴδια ἔνταση, μὲ τὸ ἴδιο πάθος. Κι' οἱ δυὸ, τροβαδούροι τῆς ἀγάπης, ἀρχίζουν ἀπ' τὰ ἐγκόσμια γιὰ νὰ φθάσουν στὸν Θεό. Περνοῦν ἀπ' τὴν βίλη γιὰ νὰ ἐξαρθοῦν στὸ πνεῦμα. Καταπτυσμένοι καὶ προσηλακισμένοι κ' οἱ δυὸ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ τόσο ἀγάπησαν, δόθηκαν ἐκούσια στὴ θυσία μὲ ἀνταμοιβὴ τὴν ἐλπίδα πὼς ἴσως βρίσκονται στὸν ὀρθὸ δρόμο.

Ὁ Καζαντζάκης συνοπτᾷ τὸν Ἅγιο Φραγκίσκο σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ του ταξίδια ἀπ' τὸ

ένα άκρο τής γής στο άλλο. Σταματά στην Άσίξη και βρίζεται μπροστά στον Άγιο. Δέν ξέρουμε αν τον δέχτηκε άμέσως, μα ό,τι μπορούμε να πούμε είναι ότι του παραδόθηκε. Τί κι' αν τον είδε περιβεβλημένο με όλη τήν δόξα τής αγιοσύνης, άνασκάισε και βρήκε τήν καρδιά και μέτρησε τον παλμό της. Έτσι ό πεζοπόρος τών κάμπων τής Ούμπριας γίνεται πανανθρώπινη φυσιογνωμία, ξεφεύγει απ' τά σύνορα τής πόλης του κι' από τό έορτολόγιο του Βατικανού. Άλλά ό Κοζαντζάκης, όσο κι' αν είναι επαναστάτης ό ίδιος και πολλές φορές προχωρεί σέ θέματα άπαγορευμένα κι' επικίντυνα, μπροστά στον Άγιο Φραγκίσκο διστάζει. Τόν βλέπει πολύ πιο πάνω του, σά νικητή, σάν δικαιωμένο απ' τήν ίδια του τήν ζωή και για ν' άφηγηθή τήν ιστορία του χρίζεται ό ταπεινός του ακόλουθος, γίνεται ένας άπλός ύπηρετής, μετατρέπεται σ' ένα άμόρφωτο κι' άσήμαντο ζητιάνο που μπήκε στη δούλεψη τής αγιοσύνης του Φραγκίσκου.

Κι' είναι αυτός ό Λεόνε, ένας από τούς άδελφούς του Τάγματος του Φραγκίσκου, ό πιο ταπεινός, ό πιο άγράμματος. Κι' ήταν στην πρώτη του ζωή, πριν να συναντήσει τον Φραγκίσκο, ένας πραγματικός ζητιάνος. Γύριζε κι' αυτός τή γής, μα σάν βρέθηκε στο δρόμο του Φραγκίσκου στάθηκε παντοτινά στο πλάι του. Αυτόν βάζει ό Κοζαντζάκης ν' άφηγηθή τήν ιστορία του Φραγκίσκου τής Άσίξης, του δικού του Φραγκίσκου.

«Έγώ ό άνάξιος, που παίρνω σήμερα τό φτερό να γράψω τό βίο και τήν πολιτεία σου, πάτερ Φραγκίσκο, ήμουν, θυμάσαι, όταν με πρωτογνώρισες, ένας ταπεινός ζητιάνος, άσκημομούρης... και σ' με όνομάτισες, για να κοροϊδέψεις τήν άσκημα μου και τήν ταπεινοσύνη, φράτε Λεόνε, λιοντάρι.»

Ό ταπεινός Λεόνε όμως δέν ήταν μιá κοινή φυσιογνωμία, ήταν φτωχός κι' άμόρφωτος, κουρελής κι' άσκημος, χωρίς να διαθέτει πολλά πνευματικά προσόντα, γύρευε όμως κάτι που δέν έκφράζεται εύκολα, κάτι που σέ κάνει να τον εκτιμάς, να τον ύπολογίζεις.

«Μά όταν σου ξεστόμησα τή ζωή μου, σέ πήραν τά κλάματα, με άρραξες στην άγκαλιά σου, με φίλησες και μου 'πες: «Συχώρεσέ με, φράτε Λεόνε, σέ όνομάτισα λιοντάρι για να σέ κοροϊδέσω, μα τώρα τό βλέπω, είσαι άληθινό λιοντάρι, γιατί αυτό που κνηγάς ένα λιοντάρι μονάχα τολμάει να τό κνηγήσει.»

Ό Λεόνε γύρευε τό Θεό. «Πεινούσα και ξεχνούσα να φάω, γιατί ζητούσα τό Θεό.» Ήταν άπλοϊκός ό τρόπος που τον γύρευε. Ρωτούσε τούς ανθρώπους, έγραψε να βρει ίχνη γύρω του, πάνω στη γής, σημάδια στον ουρανό. Κάποτε νόμισε πως κάτι βρήκε. Πάνω σ' ένα βουνό ξέκρινε άχνάρια ποδιών. Ή ψυχή του τον ειδοποιεί, μήπως είναι ό Θεός; Τό λέει σ' ένα βοσκό, ό βοσκός γελά: «Τά 'χεις χαμένα, κακομοίρη... είναι τ' άχνάρια του λύκου», έμολογείται άργότερα στον Φραγκίσκο σάν του έιστορούσε τις άναζητήσεις του. «Έγώ ήμουν σίγουρος πως ήταν τό περπάτημα του Θεού πάνω στα χιόνια... δώδεκα χρόνια τον κνηγώ, τίποτα άλλο δέν βρήκα.» Κι' όλοι τον περιγελούσαν, τον έκραζαν άλαφροϊκωτο, μ' αυτός μ' άνήσυχια μάτια άτένιζε στο σύμπαν, στην όμορφιά τής νύχτας, σ' άστέρια και μέσα στους θορύβους της, για να βρει τό Θεό. Μόνο τήν καρδιά τών ανθρώπων δέν έψαχνε, τήν εύρισκε μικρή κι' άνήμπορη να σηκώσει τό θαύμα του Θεού. Έκει τον οδηγεί ό Φραγκίσκος και, άκόμη περισσότερο, τον κατευθύνει με σιγουριά και βεβαιότητα στο θαύμα του δικού του έαυτού, τον κάνει να κοιτάζει μέσα στην δική του καρδιά. Του άνοίγει νέους όρίζοντες.

«Θυμάσαι, φράτε Λεόνε, όταν κνηγούσες να βρεις τό Θεό σέ όλη τή γής; δέν τον έβρισκες γιατί 'ταν μέσα στην καρδιά σου.»

Ό Λεόνε, πριν συναντηθή με τον Φραγκίσκο, γύρευε απ' τήν μιá πόρτα στην άλλη κι' απ' τήν μιá αυλή στην άλλη ένα ξεροκόμματο, ένα ήσυχο μέρος να περάσει τήν νύχτα, μα ταυτόχρονα γύρευε και τό Θεό. Έμολογείται στον Φραγκίσκο πως βγήκε στην άναζήτηση του Θεού, γιατί είναι απ' τήν φύση του ταπεινός ό Λεόνε, ξέρει να μιλάει τήν άλήθεια γιατί δέν ζητάει με τήν άλαζονεία να δειχτή πιο σπουδαίος. Βγήκε στο δρόμο του Θεού από τεμπελιά. Δέν ήταν αυτός για φαμίλια, σπíti, παιδιά, έργασία. Έφαγε τό λιγοστό βίος του και βρέθηκε στο δρόμο τής ζητιανιάς, ζήτηγε τό ξεροκόμματο, μα και τό Θεό. Κάποτε έφτασε στην Άσίξη. Μαθαίνει για τον Φραγκίσκο ότι είναι πλούσιος κι' άνοιχτοχέρης.

Ό Λεόνε σπεύδει να έπωφεληθή. Τόν συναντά να τραγουδά κάτω απ' τά παρθύρα της καλής του. Σάν σταματά τό τραγούδι, ό Λεόνε τρέχει ξοπίσω του, δέν θέλει να τον αφήσει να του φύγει, πεινά, διψά, θέλει βοήθεια. Ό Φραγκίσκος ντυμένος στο μεταξύ μ' ένα μακρό φτερό στο βελούδινο σκουφί του κι' ένα γαυράλο σ' αυτί κάνει τον Λεόνε να σκεφθή. «Έτούτος δέ ζητάει τό Θεό, βούλιαξε ή ψυχή του στη σάρκα...» Όταν όμως τον άτένιζει

κατάματα, νοιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ βγάλει τὸν χιλιοστρημένο του μανδύα καὶ νὰ τὸν στρώσει χάμα γιὰ νὰ πατήσῃ πάνω τὸ νεαρό ἄσωτο κ' ἐπιφανειακά ἀνέμελο ἀρχοντόπουλο τῆς Ἀσίης.

Ὁ Λεόνε, χρόνια στὸ δρόμο τοῦ ἀγῶνα, δὲν λαθεύεται εἰκόλα, βλέπει μακρύτερα ἀπ' τοὺς ἄλλους. Μονομιάς αἰσθάνεται λύπηση γιὰ τὸν Φραγκίσκο. «Σὲ λυπούμαι, ἀρχοντόπουλό μου.»

Ὁ Φραγκίσκος βρίσκει τὴν ἐπικίντυνη καμπή. Κρίνεται ἡ ζωὴ του, ἡ μετέπειτα ἐξέλιξή του ἀπὸ ἓνα τίποτα ἢ ἀπὸ τὰ πάντα.

Πάντα φιλοδοξεῖ νὰ 'ναί κάτι παραπάνω ἀπ' ὅ,τι εἶναι. Ἡ πραγματικότητα ὅμως τὸν τοποθετεῖ ἔμπορο στὸ μαγαζὶ τοῦ πατέρα του νὰ κλέβει στὸν πῆχυ καὶ ν' ἀσωτεύει στὶς γειτονεῖς καὶ στὶς ταβέρνες τῆς Ἀσίης.

Μὰ ὅλα αὐτὰ σταματοῦν κάποτε. Νοιώθει τὸ νόημα τῶν λόγων τοῦ Λεόνε καὶ ὑπακούει στὴ βαθύτερη φωνὴ τῆς ψυχῆς του. Καὶ ἀπὸ τότε σμίγουν Φραγκίσκος καὶ Λεόνε. «Καὶ τότε, στὴν ἄκρα ἀπελπισία, μὰ νύχτα, μὲ πῆρε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ χέρι, σὲ πῆρε καὶ σένα ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ χέρι, πάτερ Φραγκίσκο, καὶ σμίξαμε.» Δυὸ χωριστοὶ ἄνθρωποι γίνονται ἓνας ἄνθρωπος, ἓνα σῶμα, μὰ ψυχὴ. Ψυχὴ ὁ Φραγκίσκος, σῶμα ὁ Λεόνε. Πνεῦμα ποῦ ἀνέρχεται ὁ Φραγκίσκος, σάρκα ποῦ παθιάζει κ' ἀντιδρᾷ ὁ Λεόνε. Καὶ εἶναι μὰ θλιθερὴ σάρκα ὁ Λεόνε, γιὰτὶ συχνὰ βουλιάζει στὸν πειρασμό κ' ὅσο κ' ἂν τὸ προσπαθεῖ, δὲν θὰ φτάσει ποτὲς τὴν τελειότητα τοῦ Φραγκίσκου. Ὁ Λεόνε φτάνει σ' ἓνα σημεῖο καὶ σταματᾷ καὶ σὺν σκοπῷ του καὶ τέλος τῆς ζωῆς του ἀποφασίζει ν' ἀφηγηθεῖ τὴ ζωὴ τοῦ μύστη του, τοῦ πνευματικοῦ του πατέρα.

«Κι' ἔτσι, ἀναποφάσιτος, κουβαλοῦσα, χρόνια πολλά, ἀπάνω σὲ δερμάτια, σὲ ἀποκόμματα χαρτιά, σὲ φλοῦδες δέντρα, γραμμένα πιστά, ἓνα, ἓνα, τὰ λόγια σου. Κι' ἔλεγα: πότε νὰ γεράσω, νὰ κατασταλάξω σὲ μοναστήρι, νὰ μὴ μπορῶ πιά νὰ περπατῶ, καὶ μέσα στὴ γαλήνη τοῦ κελιοῦ νὰ μοῦ δώσει ὁ Θεὸς τὴ δύναμη ν' ἀραδιάσω στὸ χαρτί, σὰ συναξάρι, τὰ λόγια σου καὶ τὰ ἔργα σου, πάτερ Φραγκίσκο, γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου!»

Καὶ μ' ὄλο ποῦ ἀνυπαθεῖ τὰ γραμμὰτα τῆς ἀλφαβήτας, κάθεται κ' ἀνιστορεῖ καὶ παραδίνει τὴν ἱστορία τοῦ πατέρα Φραγκίσκου, τοῦ τροβαδούρου τοῦ Θεοῦ. Ἀναθυμᾷτα τὰ πρῶτα χρόνια, σὺν τὸν πρωτοσυναντᾷ. Νοιώθει ἀμέσως πῶς οἱ συνήθειες τοῦ Φραγκίσκου, ἡ περιβολὴ, τὰ γλέντια ἀποτελοῦν τὸ ἔξωτερο κὸ περιβλήμα. Ὁ νεαρὸς Φραγκίσκος προβληματίζεται, πονᾷ κ' ὑποφέρει. Λίγο μετὰ ποῦ συναντιέται μὲ τὸν Λεόνε, ἀρρωστᾷ βαρειά. Στὸ προσκέφαλο τοῦ πόνου βλέπει ὄραμα κ' ἀκούει φωνὴ ποῦ τὸν προστάζει. Μὰ εἶναι ἡ ἴδια του ἡ ψυχὴ, ποῦ ἐλευθερωμένη τοῦ δείχνει τὸ δρόμο τῆς θυσίας. Καὶ τὸν ἐπωμίζεται. Πρῶτα, πρῶτα ἀπ' ὅλα, ν' ἀποβάλει τὰ πειρασμένα. Πάνει μονομιάς νὰ 'ναί ὁ γιὸς τοῦ Μπερναντόνε. Κόβει κάθε δεσμό μὲ τὸ παρελθὸν καὶ μὲ ὅ,τι ὁ κόσμος θεωρεῖ εὐτυχία, δικαίωση κ' ἐπιτυχία καὶ πετᾷ ἐλεύθερος πρὸς τὴν κατεῦθυνση ποῦ τοῦ χάραξε τὸ ὄραμά του. Ξεκινᾷ νὰ στηρίξει τὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ποῦ κιντυνεύει ἀπ' τὴν ἴδια τὴ ἐκκλησία ποῦ ἀποτελεματώθηκε. Συνειδητοποιεῖ πρῶτα τρεῖς βασικὲς ἀλήθειες ποῦ τὶς ἀσπάζεται καὶ τὶς διδάσκει, τέλεια ἀπόχθεια, τέλεια ἀγάπη, τέλεια ἀπλότητα. Ἀντιλαμβάνεται πῶς γιὰ νὰ πετύχει πρέπει ν' ἀρνηθῆ μὰ συμβατικὴ ζωὴ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Δὲν γίνεται τρώγοντας καὶ πίνοντας, φορώντας τὰ μεταξωτὰ καὶ δουλεύοντας στὸ μαγαζὶ τοῦ πατέρα του, νὰ συναντήσῃ τὸ Θεό. Μὰ χρειάζεται βοήθεια κ' ἀπλώνει τὸ χέρι στὸν ταπεινὸ Λεόνε. Κι' ὁ Λεόνε τὸν παραδέχεται καὶ τὸν ἀκολουθεῖ πιστά. Ὡς τότε ὁ Λεόνε δὲν ἐξουσιάζεται ἀπὸ κανένα, ἐλεύθερο ποὺ μὴ ψάχνει νὰ βοῆ τὴν τύχη του μοναχὸς του. Τώρα ἀκολουθεῖ, ὄχι γιὰτὶ βρῆκε σίγουρο προστάτη, μὰ γιὰτὶ σέτυχε νὰ ταπιοστῆ μὲ τὸ ἄλλο μὸσ του, ἀλληλοσυμπληρώθηκε. Ἔγινε αὐτὸς τὸ μέσον κ' ὁ Φραγκίσκος ὁ σκοπός. Κι' ὁ Φραγκίσκος τὸν ἀρπάζει σφιχτὰ ἀπ' τὸ χέρι σὺν νὰ φοβάται μὴ τοῦ φύγει. Κι' ὁ Λεόνε μονολογεῖ, γιὰτὶ κ' αὐτὸς δὲν φεύγει πιά. «Μπὰς κ' ἦσουν ἐσὺ, πάτερ Φραγκίσκο, αὐτὸ ποῦ χρόνια καὶ χρόνια ζητοῦσα;» Ὁ Λεόνε ἦταν τὸ αὐτὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Φραγκίσκου, συνεχῶς ἀκούει κ' ὁ Φραγκίσκος τοῦ λέγει: «Ἄν δὲν ἦσουν ἐσὺ μαζί μου, φράτε Λεόνε, θὰ τὰ ἔλεγα σὲ μιὰν πέτρα.»

Κι' ὁ Λεόνε γίνεται τὸ στοχαστικὸ καλαμάρι τοῦ Φραγκίσκου. Ἀναθυμᾷτα κάθε σκέψη, κάθε πράξη καὶ τὴν καταγράφει.

Κι' ὁ ἀγὼνας τοῦ Φραγκίσκου ἀρχίζει, πρέπει ν' ἀρνηθῆ τ' ἀνθρώπινα μέχρι τέλος.

«Σήμερα, φράτε Λεόνε, σήμερα, ἔτσι ποῦ κατάντησε ὁ κόσμος, ὅποιος εἶναι ἐνάρετος πρέπει νὰ 'ναί ἐνάρετος ἴσαμε τὴν ἀγιουσύνη, λιὸ πέρα ἀπὸ τὴν ἀγιουσύνη.»

Κι' αρνιέται πρώτα τὰ πλούτη, ύστερα τὴν οἰκογένεια, τὸ σπίτι, τὸν κόσμο καὶ τὴ γυναῖκα πὺ ἀγαπάει. Παντρεύεται τὴν τέλεια φτώχεια καὶ ξεκινᾷ γιὰ τὴ νέα του ζωὴ. Ευπόλητος μ' ἕνα φάσο στὸ χρώμα τοῦ χώματος, γιὰ νὰ τοῦ θυμίζει τὸ φθαρτὸ του σῶμα, κι' ἕνα κομποσκοῖνι στὴ μέση, ἀποξενώνεται ἀπ' ὅ,τι λογίζεται παραδεκτὸ, ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία καὶ τὸν ἐγωϊσμό πὺ φθείρει σῶμα καὶ ψυχὴ καί, γιὰ νὰ τὸ πετύχει, στήνει χορὸ κι' ἀρχίζει τὸ τραγούδι ἕνα βράδυ στὴ μέση τῆς πλατείας τῆς μικρῆς του πολιτείας. Καὶ γίνεται περιέγελος τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἡσυχῶν ἀνθρώπων. Κι' ὅταν ἐκείνοι τὸν γιουχαῖζουν καὶ τοῦ πετοῦν πέτρες καὶ λεμονόκουπες, τότε μόνο νοιώθει ἐλεύθερος κι' ἀπαλλαγμένος ἀπ' ὅ,τι νομίζεται νόμιμον καὶ λογικόν.

Μὰ ὁ Θεὸς εἶναι ἀπαιτητικὸς, δὲν ἱκανοποιεῖται εὐκολα καὶ τὸν Φραγκίσκο τὸν εἰδοποιεῖ ἢ μυστικῶς φωνή, πὺ πλέον τὸν κατευθύνει, ὅτι δὲν ἔφρασε ἀκόμη, ὅτι ἔχει ἀπόσταση νὰ διανύσει γιὰ νὰ θεωρηθῆ φτασμένος. Γιὰ νὰ χρισθῆ ἐκλεκτὸς πρέπει νὰ ξετελέσει ἀκόμη ἕνα χρέος. Ἀνατριχιά σὰν βλέπει λεπρὸ, φεύγει σὰν τὸν ἀκούει. Ἡ νέα του ζωὴ δὲν σηκώνει συμβιβασμούς, δὲν δέχεται ἀδυναμίες, πρέπει, κι' αὐτὸ τὸ πρέπει ὑψώνεται ἀδυσώπητο καὶ δεσπάζει στὸ εἶναι του, πρέπει νὰ δεχτῆ λεπρὸ στὴν ἀγκάλη του κι' ἀκόμη νὰ τὸν φιλήσει στὸ στόμα. Καὶ τὸ κάνει. Καὶ τότε μόνο νοιώθει ἕτοιμος νὰ ξεκινήσει. Βγαίνει γιὰ νὰ μιλήσει στοὺς ἀνθρώπους, νὰ τοὺς διδάξει γιὰ «τὴν καινούργια τρέλλα.» Μὰ δὲν ἔχει ὠραία λόγια, εἶναι ἀγράφματος, τὰ βιβλία τὸν ἀρρωστοῦν, ἔχει πὺς μετὰ τὰ βιβλία δὲν φάνε τὸ Θεό. Συμπληρώνει ὅμως τὸ κενὸ μετὰ τὴν καρδιά του. «Ὅ,τι δὲν μπορεῖ νὰ πει μετὰ λόγια τὸ λέει μετὰ τὸ τραγούδι καὶ μετὰ τὸ χορὸ. Αὐτὴ εἶναι ἡ διδασκαλία του, ὁ Φραγκίσκος δὲν κάνει μεγαλόπνοια κηρύγματα, δὲν ἐξηγεῖ τὴν ἀλήθεια δογματικῶς, μιλάει παραστατικῶς, κατανοητῶς, μετὰ παραβολές, ὁ Φραγκίσκος δὲν γράφει, λέει. Γράφει ὁ Λεόνε γι' αὐτόν, μὰ πολὺ ἀργότερα, ὅταν πᾶ ὁ Φραγκίσκος ἔχει ἀποχωριστῆ ὀλότεια ἀπὸ τὴν ὕλη. «Κι' ἄρχισα νὰ γράφω τὸ Βίο καὶ τὴν Πολιτεία σου, πάτερ Φραγκίσκο. Ὁ Θεὸς βοηθός!»

Μὰ κι' ὁ Λεόνε σὰν ἀγράφματος γράφει μετὰ τὴν καρδιά, ὅχι μετὰ τὸ νοῦ. «Τρέμω, γιὰτι πολλές φορές δὲν μπορῶ νὰ ξεχωρίσω ποιά ἡ ἀλήθεια καὶ ποιά ἡ ψευτιά.» Μὰ στὸ αἶμα του μέσα κυλάει ὁ Φραγκίσκος κι' ὁ νοῦς του εἶναι γεμάτος ἀπ' αὐτόν, κι' ἐπειδὴ ὁ ἀληθινὸς Φραγκίσκος δὲν πρέπει νὰ ξεχαστεῖ, ὁ Λεόνε γράφει. Μὰ κι' αὐτὸς μετὰ τὴ σειρά του δὲν κάνει κήρυγμα, παρουσιάζει μετὰ τὴν καρδιά του τὸ νοῦ καὶ βάζει στὸ χαρτὶ τὴν οὐσία. Σὺμβολο τοῦ Φραγκίσκου ἡ ἀπόλυτη καλωσύνη, ἡ καλωσύνη πὺ ἐκτείνεται σ' ἀνθρώπους καὶ ζῶα καὶ φυτὰ. Ἀγκαλιάζει ὀλόκληρη τὴ φύση μετὰ τὰ δημιουργήματά της. Γιὰ νὰ δεχτῆ τὸν κόσμο ὅλο μέσα του, πρέπει ν' ἀποβάλλει τὸν ὄρο ἰδιοκτησίας, αὐτὸ εἶναι τὸ πρωταρχικόν. Καὶ τὸ γυρεῖ σὰν προνόμιο ἀπὸ τὸν Πάπα. Στέκεται μπροστὰ στὸν Πάπα Ἰννοκέντιο τὸν Γ' κορυφῆς καὶ βρώμκος καὶ τοῦ γυρεῖ γι' αὐτόν καὶ τὸ τᾶγμα του τὸ προνόμιο τῆς τέλει φτώχειας. Κι' ὁ Πάπας βλέπει μετὰ ἐκπληξῆ τὸν ἕνα παρὰδοξο τύπο, ἕνα ἀποσελετωμένο καλόγερο νὰ προσπαθεῖ νὰ τοῦ μιλήσει γιὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ πὺ κλονιζότανε. Καὶ σὰν ὁ Φραγκίσκος νοιώθει πὺς τὰ λόγια δὲν τὸν βοηθοῦν, γιὰτι πάντα τὰ μπερδεύει, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ τὰ συνάξει μετὰ τὴ σωστὴ τους σειρά, νὰ τὰ βάλει σὲ τάξη, ἀρχίζει μετὰ χορὸ καὶ μετὰ τραγούδι νὰ ἐξηγεῖ τὸ σκοπὸ του. Αὐτὸς εἶναι αἰτούσιο παιδί τῆς φύσης, δὲν νοθεύεται, ἐκφράζεται μετὰ μέσα πρωτόγονά κι' οὐσιαστικῶς μπροστὰ στὸν ἀντιπρόσωπο τοῦ Θεοῦ ἔπάνω στὴ γῆς καὶ μπροστὰ στὸν ὀλόχρυσο θρόνο τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Μετὰ τραγούδια καὶ μουσικὴ ἀργότερα ὑποδέχεται τὰ θάνατο. Βασική του προσπάθεια, ν' ἀπογυμνώσει τὴ ψυχὴ ἀπ' τὴ σάρκα. Κι' ἀρχικῶς ἀπομακρύνεται ἀπ' τὸν κόσμο, μὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι πρέπει νὰ ζήσει κοντὰ καὶ μέσα στοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσει οὐσιαστικῶς καὶ γιὰ νὰ τοὺς καταλάβει. Καὶ ὅταν τοὺς καταλαβαίνει, ξεχειλίζει ἀπ' ἀγάπη γι' αὐτοὺς, πληρώνεται ἀπὸ οἶκτο, προσεύχεται καὶ κατατρώχεται καὶ ταλαιπώρει τὸ κορμί του, πὺ γεμάτο πληγῆς τὸ σῶμα ἀνάμεσά τους καὶ πάσχει γιὰ τὴ σωτηρία τους.

—«Ἀδερφε Φραγκίσκο, γιὰτι τὸ τυραννᾷς τόσο τὸ κορμί σου;» τοῦ λέει ὁ Λεόνε.

—«Ἐνας ἄνθρωπος νὰ τουρτουρίζει στὸν κόσμο, πρέπει κι' ἐγὼ νὰ τουρτουρίζω μαζί του.»

«Ἄν εἶναι κι' ἕνας μόνο πὺ πονάει σωματικῶς ἢ ψυχικῶς στὸν κόσμο ὅλο, πονάει μαζί του κι' ὁ Φραγκίσκος. Ἄν κρῶνουν, πρέπει νὰ κρῶνει κι' ἐκεῖνος καὶ ἀργότερα ὁ οἶκτος του ἐκτείνεται καὶ στὸ ἴδιο τὸ κορμί του σὰν βλέπει πὺς οἱ νηστεῖες κι' οἱ ἀρρώστειες τὸ κατάντησαν. «Ἀδερφε γαῖδουράκι μου, σαραβαλιασμένο μου κορμί, σὲ τυράνησα πολὺ, συχώρεσέ με.»

Κι' ὅταν τὰ χροῖνια περνοῦν καὶ στὸ σαραντατηγιασμένο του κορμί βρίσκεται ἡ σφραγίδα τῆς ἀγωνίας καὶ τότε πάλι δὲν ἐξαιρεται ἀπάνω ἀπ' τοὺς πειρασμούς, γιὰτι δὲν καταλαμβάνεται ποτὲ ἀπ' τὴν ἀλαζονεία τῆς ἀγιωσύνης, ἔχει πὺς δὲν ἔφρασε κι' ὅτι λαχταρᾷ στὸ βάθος

του λίγη καλοπέραση, ένα ζεστό σπίτι, παιδιά. Κι' οί πειρασμοί αὐτοὶ τὸν δένουν πὸ πολὺ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Φραγκίσκος δὲν φιλοσοφεῖ, δοῦν γιὰ νὰ ἐπαρκέσει καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀγῶνα τοῦ ὁ Θεὸς τοῦ παρουσιάζεται μὲ πολλὰ πρόσωπα. Στὴν ἀρχή, ὅταν ἦταν νέος κι' ἄπειρος καὶ γεμάτος ἐλπίδα, «σάν ἕνα ποτήρι δροσερὸ νερό.» Μὰ ὕστερα ἀπὸ χρόνια, ὅταν ἦταν ἕνα κουβάρι κόκκαλα, λέει:

—«Πυρκαγιά 'ναι ὁ Θεός, φράτε Λεόνε.»

Ὁ Λεόνε πάλι νοιώθει τὴν μεγαλοσύνη τοῦ Φραγκίσκου καὶ παύει νὰ ζητᾷ ὁ ἴδιος τὸ Θεό, τὸν βρῖσκει στὸν ἀγῶνα τοῦ Φραγκίσκου.

Κι' ἀναθυμᾶται ὁ Λεόνε γράφοντας. Τὸ μπόι τοῦ Φραγκίσκου εἶναι κοντὸ ἀπ' τὴ γῆ μέχρι τὸ κεφάλι, μὰ ἀπ' τὸ κεφάλι μέχρι τὸν οὐρανὸ θεόρατο καί, σάν τὸν φέρνει στὸ νοῦ του, μόνο δυὸ πράγματα ἀπὸ κείνον φέρνει καθαρά, τὰ πόδια του καὶ τὰ μάτια του.

«Ἦμιον ζητιάνος, ὄλη μου τὴ ζωὴ τὴν πέρασα μὲ ζητιάνους, εἶδα χιλιάδες πόδια ποὺ ἀλάκρῃ τους τὴ ζωὴ περπατοῦσαν ξυπόλυτα ἀπάνω στὶς πέτρες... μὰ ποτέ μου δὲν εἶδα πόδια τόσο ταλαιπωρημένα, παραπονεμένα, ἀδύνατα, φαγωμένα ἀπὸ τίς στρατές, γεμάτα πληγές ποὺ ἔτρεχαν.»

Κι' ἡ ἀγάπη τοῦ Φραγκίσκου γὰ κάθε πλάσμα φθαρτὸ καὶ ἀφθαρτο τὸν κάνει νὰ χαίρεται τὸ κάθε τι σάν γιὰ πρώτη φορὰ. Λατρεύει τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τὴ βροχή, τὸ στάχυ, τὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν. Καὶ τὰ χαίρεται, σάν παιδί, χοροπηδῶν ας καὶ διαλαλῶντας τὸ θαῦμα τῆς φύσης. Ἀναρωτιέται ποῖος ἔπλασε μιὰ τέτοια ὁμορφιά. Ὁ Θεός, τοῦ λέει ὁ Λεόνε.

«Ἦχι Θεό, ὄχι Θεό, φώναξε, ὄχι. Εἶναι βαρὺ, τσακίζει κόκκαλα τ' ὄνομα αὐτό. Ἦχι Θεό, Πατέρα!»

Καὶ ποτέ δὲν εἶναι σίγουρος ἂν βρῖσκεται στὸν ὀρθὸ δρόμο, γιὰ νὰ βρεῖ τὸ Θεό. Δὲν εἶναι σίγουρος ἂν ξέρει καλὰ τὸν ἑαυτὸ του. Κι' ὅταν ἔρχεται κάποιος καὶ τὸν γυρεύει, γυρεύει τὸν Φραγκίσκο, τὸ νέο ἄγιο γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσῃ, ὁ Φραγκίσκος ἀπολογιέται.

«Ποῖος εἶναι ὁ Φραγκίσκος; Κι' ἐγώ, ἀδερφέ μου, τὸν ζητῶ χρόνια τώρα τὸν ζητῶ.»

Καὶ ἀρχίζει ἡ πορεία τῆς ἀγιοσύνης. Στέλνει τοὺς ἀδελφούς του στὰ πέρατα νὰ διδάξουν τίς τρεῖς ἀλήθειες, φτώχεια, ἀγάπη, ἀπλότητα. Καὶ ὁ ἴδιος μαζί μὲ τὸ Λεόνε μπαίνει στὸ καρᾶνι γιὰ τὴν Ἀνατολή. Πάει στὴν Ἱερουσαλήμ νὰ λευτερώσῃ τὸν Ἅγιο Τάφο, μὰ ὄχι μὲ ὄπλα, μὲ τὸ κήρυγμα, μὲ τὴν πειθῶ. Πάει στὸ Σουλτάνο, τοῦ κηρύττει τὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, τὴν Παράδεισο, τὴν τέλεια φτώχεια. Ἐκεῖνος τὸν περιγελά, τὸν παίρνει γιὰ τρελλό. Ἄπ' ἐκεῖ βρῖσκεται στὸ στρατόπεδο τῶν Χριστιανῶν σταυροφόρων, μὰ καὶ κείνοι μὲ τὴ σειρὰ τους τὸν περιγελοῦν, γιὰ τὴν ἑλευθέρωση τῆς Ἱερουσαλήμ γι' αὐτοὺς εἶναι ἐπιχείρηση, δὲν εἶναι χρέος. Τὸν διώκουν καὶ τὸν ἐξευτελλίζουν. Φεύγει, ἄρρωστος, σχεδὸν τυφλός, γιὰ τὴν πατρίδα. Μὰ ἐκεῖ ἄλλη ἀπογοήτευση. Οἱ ἀδελφοί του, τὸ τάγμα του, χωρὶς σταν στὰ δυό. Ἔπεσε διχόνοια ἀνάμεσά τους.

Ὁ Φραγκίσκος ἀντιστέκεται, μὰ τέλος παραδίνει τὴν ἀρχηγία στὸν πὸ δυναμικὸ του ἀντίπαλο, γιὰ τὸ 'δε σάν θέλημα Θεοῦ.

«Μὲ διώξαν, Λεόνε, μὲ διώξαν.» Ὑποχωρεῖ στὴν ἀνάγκη, μὰ φεύγει κατασρακωμένος ψυχικὰ καὶ βρῖσκει ἄσυλο σ' ἕνα βουνό, σ' ἕνα ἀγριόβουνο, τὴν Ἀλβέρνα.

Κι' ὁ Λεόνε τὸν ἀκολουθεῖ σ' ὅλη τὴν μακρὴν πορεία. Γιατὶ στὴν μικρότητα τοῦ Λεόνε βρῖσκεται κι' ἡ μεγαλοσύνη.

Ξεκινᾷ σάν ζητιάνος κι' ἀναζητᾷ τὸ Θεό. Παντοῦ τὸν γυρεύει, μὲ τὴ λιγοστή του μόρφωση, μὲ τὰ ἀπλὰ του μέσα, μὰ δὲν ἐξαίρεται ὡς τὰ ὄρια τοῦ Θεοῦ, ἡ ψυχὴ του δὲν ἐλευθερῶνεται εὐκόλα, ἡ σάρκα του εὐκόλα παραδίνεται καὶ μόνο ζεμένος στὸ ἄρμα τοῦ Φραγκίσκου παλεύει καὶ νικάει. Ὁ Φραγκίσκος τοῦ φανερῶνει.

«Δὲν ὑπάρχει σῶμα, δὲν ὑπάρχει σῶμα, φράτε Λεόνε, μονάχα ψυχὴ.»

Τὸ νοιώθει αὐτὸ ὁ Λεόνε, μὰ δύσκολο νὰ τὸ συνειδητοποιήσῃ. Ἔχει ὅμως μεγάλες στιγμὲς καὶ τότε παίρνει τὸ θάρρος καὶ καλεῖ τὸν Φραγκίσκο νὰ στηρίξῃ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ποὺ κλονίζεται.

—«Ἀπλωσε τὸ χέρι, βάλε τοὺς ὤμους σου, μὴν τὴν ἀφήσεις νὰ πέσει.»

—«Ἐγώ; Ἐγώ; ὁ γιὸς τοῦ Μπερναντόνε;»

—«Ἐσύ, ὁ Φραγκίσκος τῆς Ἀσίζης.»

Μὰ ὁ Φραγκίσκος ἀγωνίζεται καὶ βγαίνει νικητῆς ἀπ' τὸν ἀγῶνα του. Ὁ Λεόνε δὲν τὸ κατορθώνει, κι' οἱ συμβουλὲς τοῦ Φραγκίσκου εἶναι, πολλὲς φορές, ἀσήκωτες, τοῦ λυγίζουν τοὺς ὤμους.

«Φτάσε ὅπου δὲν μπορείς.»

Μὰ ὁ ἀγῶνας του νὰ τὸ κατορθώσει δὲν στέφεται πάντα ἀπὸ ἐπιτυχία. Ὑποχωρεῖ, βουλιάζει, μὰ πάντα ἐπιστρέφει καὶ νιώθει σὰν σκουλήκι ποὺ δὲν μπορεί νὰ βγεῖ πάνω ἀπ' τὴ γῆς. Μὰ ὁ Φραγκίσκος τὸν δέχεται πάνω του μ' ὄλες τὶς ἁμαρτίες.

—«Εἴμαστε δυὸ σκουλήκια καὶ θέλουμε νὰ γίνουμε πεταλοῦδες», λέει ὁ Φραγκίσκος.

Ὁ Φραγκίσκος παίρνει ὅλα τὰ ἁμαρτήματα ἐπάνω του, σηκώνει στοὺς ὤμους του τὴν καλωσύνη καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου, ὁ Λεόνε σηκώνει τὸν Φραγκίσκο, μὰ παραμένει ζητιάνος τῆς ἀλήθειας.

«Κι' ἓνα ψίχουλο νὰ πέσει κάτω, σκύβα, τὸ περμαζῶνω καὶ τὸ φιλῶ, γιατί, τὸ ξέρω θετικά, τὸ ψίχουλο αὐτὸ εἶναι ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν Παράδεισο... Μὰ αὐτά, μονάχα ὁ ζητιάνος μπορεί νὰ τὰ καταλάβει καὶ σὲ ζητιάνους μιλῶ.»

Ὁ Φραγκίσκος ἀγαπᾷ τοὺς πάντες, ὁ Λεόνε ἀγνιστέκεται στὸν ἐχθρό.

Ὁ Φραγκίσκος ζητᾷ συγχώρεση καὶ γιὰ τὸ Σατανᾶ, τὸν λυπάται γιατί ἦταν κάποτε ἄγγελος καὶ ξέπεσε. Ζητᾷ νὰ προσευχηθοῦν γιὰ τὸ Σατανᾶ.

«Ἐνα θεριὸ ἄσκημο, αἰμοβόρο εἶναι ὁ Σατανᾶς, μὰ ἂν τὸν φιλήσεις στὸ στόμα, ξαναγίνεται ἀρχάγγελος.»

Ὁ Λεόνε, ἀπλὴ ψυχὴ, τρομάζει μ' ὅλα τοῦτα, μὰ μὲ τὸν Φραγκίσκο δίπλα του εἶναι ἔτοιμος γιὰ ὅλα. Ὁ Φραγκίσκος ἀπλώνεται, ἡ καλωσύνη του ξεχειλίζει, ὅλα γύρω τὰ βλέπει σὰν ἀδέλφια. «Ἀδέλφια μου πουλιά», «Ἀδελφὴ μου φτώχεια», «Ἀδελφὴ λάσπη».

Ὁ Λεόνε ἀφορᾷ, ὁ Φραγκίσκος συγχωρεῖ, κάτι περισσότερο, ξεχνᾷ.

Ὁ Λεόνε ἀνέχεται, ὁ Φραγκίσκος ἀγαπᾷ, μὰ κι' οἱ δυὸ ἀλληλοσυμπληρώνονται. Ὁ Λεόνε κληγᾷ τὴν ἁμαρτία, σὰν τὴν βλέπει στοὺς ἄλλους. Ὁ Φραγκίσκος τὸν διαβεβαιώνει πὼς κι' ἐκεῖνοι ποὺ ἁμαρτάνουν καὶ τοῦτοι ποὺ ἀκολουθοῦν τὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ θὰ βρεθοῦν μαζὺ μὴ μέρη. «Ὅλοι θὰ δοῦν τὸ Θεό».

Κι' ὁ Λεόνε ἀπορεῖ. Τότε, ἀφοῦ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ 'ναι τὸ ἴδιο, γιατί αὐτοὶ νὰ ταλαιπωροῦνται;

Πολλὲς φορές δὲν τὸν κατανοεῖ, γιατί πολλὲς φορές τὸ σῶμα δὲν μπορεί νὰ παρακολουθήσει τὴν ψυχὴ στὰ πετάγματά της. Ἡ ψυχὴ παραμένει πάντα ἢ ἀντάρτισσα ἀδελφῆ. Κι' ὅταν ὁ Φραγκίσκος βρίσκεται κοντὰ στὸ τέρμα, τότε μόνο ὁ Λεόνε πῆρε τὴν σωστὴ πορεία.

«Δοξάρι εἶμαι στὰ χέρια σου, Κύριε:

Παρατένωσέ με, Κύριε, κι' ἄς σπάσω!»

Ὁ Λεόνε εἶναι ἔτοιμος νὰ συνεχίσει μόνος, ὁ Φραγκίσκος τέλειωσε. Τοῦ δίδαξε τὴ φτώχεια, τὴν ἀγάπη, τὴν ἀπλότητα, τὴν καλωσύνη τὴν ἀπόλυτη ποὺ ἐκτείνεται κι' ἀγκαλιάζει γῆ καὶ οὐρανό, τὴν καλωσύνη ποὺ ἀποχωρίζει σιγὰ σιγὰ καὶ μὲ τὰ χρόνια τὴν ψυχὴ ἀπ' τὴ σάρκα, ποὺ ἀπομακρύνει ἀπ' τὸ συμβατικό, ποὺ βλέπει καὶ διακρίνει παντοῦ τὸ ὠραῖο καὶ τὸ βαθιὰ ἀνθρώπινο.

Κι' ὁ Φραγκίσκος φεύγει. Μὰ ὁ Λεόνε μένει ἀκόμη. «Δὲν ἀξιώθηκα ἀκόμα νὰ ξεκολήσω ἀπὸ τὴ γῆς.» Πρέπει ὅμως νὰ κάνει τὸ χρέος του. Βαρειὰ κληρονομιά τοῦ ἄφησε ὁ Φραγκίσκος. Μονάρχος τώρα, κλεισμένος σ' ἓνα μοναστήρι, γράφει τὸ Βίο καὶ τὴν Πολιτεία τοῦ Φραγκίσκου.

Καὶ σὰν χαράζει τὰ τελευταῖα λόγια, ἓνα βρεγμένο σπουργιτάκι ἔρχεται καὶ κτυπᾷ τὸ παραθύρι του.

«Κι' ἦσουν ἐσύ, πάτερ Φραγκίσκο, ντυμένος σὰ σπουργιτάκι.»

ΕΚΑΤΟΝ ΠΕΝΗΝΤΑ ΓΙΑΠΩΝΕΖΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ε΄) ΔΕΚΑΤΕΣΣΑΡΑ ΜΟΝΤΕΡΝΑΣ
ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑΣ ΓΙΑΠΩΝΕΖΙΚΑ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΤΑΚΑΜΥΡΑ ΚΩΤΑΡΟ

ΑΤΕΧΝΟΣ ΛΟΓΟΣ

Δέν είν' στο Τσίεκο οὐρανός ὁ Τσιέκο λέγει:
Πεθύμησε νά δῆ πραγματικό οὐρανό.

Κατάπληκτος, στόν οὐρανό κυττάζω.

'Ανάμεσα στά νέα φυλλάματα τῆς κερασιᾶς
ξάπλωνε ἀτέλειωτος μέ γνώση παρελθόντος,
οὐρανός.

'Η μολυβιά τοῦ ὀρίζοντα κατήφεια βάφονταν
μ' ἕνα πρωϊνό κλαδί γαυράλλου ὀμυχλώδους.

Κοιτάζοντας μέσ ἀπ' τή μακρυνήν ὀμίχλη
ὁ Τσιέκο μᾶς μίλησε γιά γαλανό οὐρανό
κρεμάμενο τήν πᾶσα μέρα πάνω ἀπ' τοὺς
λόφους τῆς πατριδος.

Αὐτός γιά τὸ Τσιέκο εἶν' οὐρανός ἀληθινός:
ἄτεχνος λόγος ἄτεχνου οὐρανοῦ.

ΜΙΚΙ ΡΟΦΟΥ

ΜΕΤΑ ΤΟ ΦΙΛΙ

«Κοιμᾶσαι;»
«Ὅχι» μοῦ λέει.

Ἄνθη τὸ Μάη
ἀνθοῦν τὸ μεσημέρι.

Στὴ χλόη κοντά στὴ λίμνη
μέσα στόν ἥλιο,
μοῦ λέγει θά μποροῦσα
τὰ μάτια μου νά κλείσω
καὶ νά πεθάνω.

ΤΣΥΒΟΙ ΣΗΙΓΕΙ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Τὸ φθινόπωρο ἕνας φίλος
μοῦ ἀπόστειλε ἕνα ἀχλάδι.
Εἶπα μεμιάς νά καταφάγω το.
Κόκκινο: πόσο κόκκινο!

Στὴν παλάμη μου βαρῦ:
βαρῦ καθὼς ὁ κόσμος.

ΣΙΩΠΩ, ΑΛΛΑ...

Μπορῶ νά σιωπῶ
μὰ σκέφτομαι.
Μπορῶ νά μὴ μιλῶ,
μὴ μέ συγχίζεις μέ τὸν τοῖχο

ΗΟΡΙΓΥΧΙ ΔΑΙΓΑΚΥ

ΑΙΩΡΑ

Μιά ἀράχνη αἰώρα τάνυσε'
μὰ πεταλούδα σσειέται μέσα της.

Στὸ χρυσαφένιο κύκλο θαμένη
ξεψύχησε.
Σάν αὐτὴ τὴν πεταλούδα

στὴν αἰώρα τῆς ἀγάτης σου κ' ἐγὼ
θά μπόρεια σκαρφαλώνοντας νά πάω στο
θάνατό μου

κινάμενος, σειστός.

ΣΑΙΙΟ ΥΑΣΟ

ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣ

Ἄνοιξα καὶ διάβασα
τὸν κόκκινο μικρούλι φάκελλο
φρεμένο ἀπ' τὰ βονὰ μέ τὴν κορῶνη:
«Τὸ βράδυ μέσ τὸ σεληνόφως
φεγγοβολοῦνε οἱ λόφοι
κόκκινοι κ' ἀγριοπαῖοι.

Ἔτοιμος ν' ἀπαντήσω,
τὰ μάτια ὅμως ἄνοιξαν
ἂ ναί! κ' ὑπῆρχε αὐτοῦ:
φύλλο ἐρυθρὸ μοναδικό.

ΤΑΝΑΚΑ ΦΥΥΥΙ

ΓΑΛΑΝΟΣ ΝΥΧΤΕΡΙΝΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Γεμάτος ἄστρα ὁ οὐρανός,
ὁ γαλανός νυκτερινός δρομάκος
φαινόταν σάμπως νά ὀδηγοῦσε πρὸς αὐτά,
τὸ μακρυνὸ χωριὸ
λουξόταν σὲ γαλαζοπράσινο κρασί.

Τί, τὰ, τί
στὴν πλάτη του σὲ ροῦχο, τὸ ρολόι
τῆς πολιτείας διορθωμένο,
ἡ νιότη πάει τί, τὸ, τί.

Ἔρρω, σάν κάτι ζωντανὸ νά κουβαλοῦσε:
τ' ἀστέρια, ζαλισμένα,
ἐγκυμονοῦντα μέ ὑγρασία,
πέφταν σὲ τέτοιον ἀριθμὸ ποὺ φαινόταν
νά στέλλουνε τὸ δρόμο στοὺς λευκοὺς
αἰτοβολῶνες τοῦ χωριοῦ.

NISHWAKI JUNZABURU

Η ΒΡΟΧΗ

Με τὸ νοτιά μιὰ εὐγενική θεὰ ἀφικνείται.
Βρέχει τὸν μπρουντζο, βρέχει τὴν πηγὴ,
βρέχει τὸ στήθος χελιδόνας τὰ χουσὰ της
τὰ φτερά.

Καὶ τὴν παλιόροια περιπτύσσεται, τὸ ψάρι
πίνει διπλώνοντας τὴν ἄμμο.
Βρέχει τὸ ναὸ κρυφὰ, τὸ θέατρο, τὸν λουτρόνα,
ἢ σύγκριση τῆς λύρας της ἀπὸ πλατίνα —
ἢ γλώσσα τῆς θεᾶς — κρυφὰ
βρέχει τὴ γλώσσα μου.

ΜΑΤΙΑ

Ἐνῶ πηδοῦσαν στὸ κεφάλι μου ἄσπρα κύματα
Ἰούλιο μῆνα διάβαινα μιὰ νότια πολιτεία κοιμητή.
Ἦσυχος πῆπος γιὰ περαστικούς κοιμόταν
τριαντάφυλλα, ἄμμος καὶ νερό, ἡ καρδιά μου
πνιγμένη στὴν ὀμίχλη ἀπ' τὰ ῥόδα
μαλλιά στὴν πέτρα χαραγμένα
ἄχοι στὴν πέτρα χαραγμένοι
μάτια, στὴν πέτρα χαραγμένα, καὶ ἀνοιχτὰ
γιὰ πάντα.

MARUYAMA KAORU

ΛΥΠΗ ΤΗΣ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗΣ

Μιά ἄγκυρα στὴν ἀκοή κι' ὁ γλάρος κρώζει.
Ξάφνου, χωρὶς μιὰ λέξη ἢ ἄγκυρα γλυστρά.
Κατάπληκτος μετακινεῖται ὁ γλάρος.
Σὲ μιὰ στιγμή χλωμὴ βυθίζεται μες τὸ νερό.
Καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ γλάρου γίνεται ἄγρια,
λυπητερὴ κρωγμὴ
χαμένη μες τὸν ἄνεμο.

MIYOSHI TATSUJI

ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΧΟΡΤΑΡΙ

Ἡ χίνα τρέχει μες τὸ μονοπάτι:
Ἡ σιά τρέχει ἐπίσης, μες τὸ μονοπάτι.
Ἡ χίνα τρέχει πάνω στὸ λειβάδι:
Ἡ σιά τρέχει, ἐπίσης, πάνω στὸ λειβάδι.

Χίνα λευκὴ κι' ἡ σιά της,
τρέχουν... τρέχουν... τρέχουν.

Κι' ἡ χίνα πάει μες τὸ νερό!

MURANO SHIRŌ

ΤΟ ΜΑΥΡΟ ΤΡΑΓΟΤΑΙ

Ἀπὸ τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά
ξεχύνεται σκοτάδι.
σιμγμένο μετ' τὴ νύχτα

σάρκες πετῶντας ἀπ' τὸ στόμα μου,
τί νᾶνα τοῦτο
τὸ μαῦρο τραγοῦδι;

Ἐδῶ δὲν φτάνει αὐγὴ:
ἕνα κενὸ
στῆς γῆς τὸν ἴσιο,
κανένα δέντρο, σπῆτι γιὰ σκυλλί.
Ἐδῶ καὶ μιὰ καρδιά
ποῦ δὲν τὸ θέλει νὰ πεθάνη,
νὰ κοιμηθῆ δὲ θέλει,
νὰ τραγουδάη, νὰ τραγουδάη.
Φίλοι στὸν κόσμον ὄλο,
γροικῆστε τὸ τραγοῦδι μου
μαῦρο τραγοῦδι τῆς εἰρήνης.

HARA TAMIKI

ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΞΥΛΟ

Μετ' τὴ φωτιά τηλεγραφοξύλο
μετ' τὴν καρδιά ἐτοιμὴ τῆς φωτιάς.
Τηλεγραφοξύλο σὰν τὸ στημόνι,
σὰν τὸ λυχνάρι,
φλεγόταν σὰν ἀναλυωμένο
κόκκινο στημόνι.
Μετ' τῆς φωτιάς τὸ κέντρο στὸν ἀντακουρόν·
ὄχτο
ἀπὸ τὴν ὥρα τούτη ἕνα πρὸς ἕνα
ἀνάβουσε ἀπ' τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων φόβος.
Στὸ κέντρο τῆς φωτιάς τηλεγραφοξύλο
σὰν τὸ στημόνι.

NAKAHARA CHŪYA

ΨΥΧΡΗ ΝΥΧΤΑ

Σὲ μιὰ νύχτα χειμερὴν
εἶν' ἡ καρδιά μου λυπημένη
λυπημένη δίχως λόγο
κόκκινη καὶ σκουριασμένη.

Πέρα ἀπ' τὴ βαρεὴ τὴν πόρτα
εἶν' ἄδειες οἱ παλιές μου μέρες
πάνω στοῦ λόφου τὴν κόρφη
τοῦ μπαμπακιού σκάει τὸ καρδί.

Ἐδῶ καυσόξύλο καπνίζει
σαρφαλώνει ἀπ' αὐτὸ ὁ καπνὸς
σὰ νὰ τὸ ξέρει ἀπὸ μονάχο του.

Χωρὶς μιὰ πρόσκληση
ἢ κάποια πεθυμὰ
καπνίζει κι' ἡ καρδιά μου.

Μετ. ἀπὸ τ' ἀγγλικά: Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΜΟΡΦΗ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ

(ἀ φ ή γ η μ α)

Δίγες γυναίκες στή ζωή παρουσίασαν σάν Ἐκείνη ἓνα βαθύ, ἰσχυρό, παράδοξο κ' ἀνήσυχο ἔσωτερικό κόσμο. Γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς στάθηκε μὴ περίπτωση. Ἐσὼ τῆς σάλευαν πλάσματα τὸ ἔνα μέσα στ' ἄλλο ἔτσι πού τελειωμὸ δὲν εἶχαν. Ἀπὸ τὴ ρώμη τοῦ μυαλοῦ τῆς πῆγαζε ἡ φωνὴ τῆς Γυναίκας, σ' ἓνα καιρὸ πού ἡ γυναίκα σύπαινε ἢ μιλοῦσε δίχως νὰ λέη κάτι ἢ τίποτε καινούριο.

Βυθισμένη στὴ πολυθρόνα τῆς ἀκουμποῦσε πίσω τὸ κεφάλι. Χάρις σὲ κάποιες χημικὲς διεργασίες πάνω στὸν ἐγκέφαλο τὸ πνεῦμα ἀναθυμῶταν.

«Τέσσερις χιλιάδες θερμοπυρηνικὲς βόμβες τῶν εἰκοσι μεγατόνων φτάνουν γιὰ νὰ καταστραφῆ ὀλάκαιρος ὁ κόσμος», λέει ὁ καθηγητὴς Λάιους Πῶλιγνι, ἓνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἐπιστήμονες τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ ἠχώ τῆς κρίσης τῆς γυρίζει καὶ ξαναγυρίζει μέσα τῆς τὴ φράση.

—Καὶ εἶναι σίγουρο πὼς ὑπάρχουν σήμερα στὰ ὀπλοστάσια τῶν θερμοπυρηνικῶν Δυνάμεων τόσες βόμβες.

Στὴν ἄλλη πολυθρόνα ἐκεῖνος πού εἶχε γνωρίσει ὅλες τῆς ἡδονὲς πρὶν τὴν ἀγαπήση. Εἶχε δοθῆ μὲ μανία στὸ ποτό, στὸ καπνὸ, στὶς γυναίκες, στὴ μουσικὴ τῶν καπαρέ. Ἡ ἄχαρη ἡδονὴ τὸν γιόμισε ἄπειρο κενό. Ὅλα τοῦ ἄφησαν μὴ πικρὴ γεύση, τὸν ἀπογοήτεψαν στὸ βάθος. Ἐτσι ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ λέη πὼς ὁ ἔρωτας στὴ πραγματικότητα δὲν εἶναι παρὰ ἓνα παγγίδι μὲ τὸ ψέμμα, μὴ χυδαία κοροϊδία. Ἀποτραβήχτηκε. Ἐμεινε μόνος. Ἐστὲρα τυχαία σὲ μὴ μοναχικὴ ἔξοδο συνάντησεν ἐκείνη. Τὴν εἶδε ὀλόκληρη κ' ἡ καρδιά του φτερούγισεν ἀπὸ θαυμασμὸ στὸ εὐεῖδες τῆς ὁμορφιάς τῆς. Ἀναρωτήθηκε. —Τί σημαίνει αὐτό; Νᾶναι ρομαντικὴ διάθεση ἐνὸς μοναχικοῦ πλάσματος; Μὴ ἡ ψυχὴ κινήθηκε ἀδέσμευτη σὲ μὴ φλόγα πού τὴν ἔπαυσε ὁ σφοδρὸς ἔσωτερικός τῆς ἄνεμος. Θέλησε νὰ γνωρίσῃ ὅλα τῆς. Τῆς ἀπορίεσ καὶ τὴ σοφία τῆς, τῆς δυσπιστίες, τῆς προλήψεις τῆς ἂν εἶχε, τῆς γενναιοδωρίας τῆς, τῆς ιδιότητες τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τῆς. Τὴν ἀγάπησε.

Γιὰ νὰ μὴ νιώθῃ κατώτερός τῆς δόθηκε μὲ μανία στὴ μελέτη. Θέλησε νᾶναι πῶ πολλὸ κατατοπισμένος πάνω στὶς ἐπιτεύξεις τοῦ σημερινοῦ αἰῶνα τῆς θετικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἀτόμου. Μὲ τὸ βιβλίον στὸ χέρι, τὸ νοῦ καρφωμένο στὶς γραμμὲς βρέθηκε μὲ τὴ φαντασία του ἀνάμεσα στὰ τελευταία ὄχυρά τῆς ἀρρώστιας πού ἔπεφταν γιὰ κλονίζονταν. Τὸν ἠλεκτισμὸ σὰ παράδειγμα πού πρὶν τὸν θεωροῦσε κάτι ἄπιαστο, τὸν ἄγγιξε στὶς χιλιάδες χρήσεις του τόσο στὴ βιομηχανία ὅσο καὶ στὶς καθημερινὲς χρήσεις τῶν ἀνθρώπων πού ἀπαντοῦσε στὴ ζωὴ καὶ στὰ βιβλία. Μὰ ὅσο ἀνέπνεε θάχε νὰ ποθῆ κείνη τὴ νίκη πού κανένας νόμος, καμμὸ τάξη γραφτὴ δὲν ὑπαγόρευε παρὰ μὴ καρδιά μονάχα. Ἐνας ἄντρας ὑπάκουος στὴν ἀγραφή βουλή τῆς σπρωγμένος ἀπὸ κάποια ὀρμὴ πού δὲν ἤθελε νὰ παραδεχτῆ τὸ πρωτογονισμό τῆς, ἐπιζητοῦσε ὅλο καὶ παρὰ πάνω τὴ πλατειὰ γνώση. Ὁ ἄντρας καλεῖντας δίχως ἀνάπαυη γιὰ νὰ νικήσῃ στὸ πόλεμο μὲ τὴ μοῖρα του βρέθηκε μὲς τὴ διάσπαση τοῦ ἀτόμου. Ἀκολούθησε στὴν ἐνέργεια ἀπὸ τὴ σύντηξη τῶν πυρήνων τοῦ ὕδρογονοῦ. Ποθοῦσε ν' ἀγαπηθῆ ἀπὸ Ἐκείνη. Ἦθελε μὲ κάθε τρόπο νὰ τῆς κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον.

Ὁ ἄντρας ἔσπασε τὴ σιωπὴ.

—Ἀγαπητὴ μου, δὲ καταλαβαίνω γιατί εἶσαι τόσο σκεπτικὴ. Σὲ θέλω χαρούμενη. Ὅλα εἶναι καλὰ κ' ἡ ζωὴ εὐκόλῃ στὴν ἐποχὴ μας.

—Πῶς; —Νά. Ἄς ποῦμε γιὰ τὸ τοπικόν. Ὅσο ὑπάρχουν Ἕλληνες θᾶχουνε νὰ λένε γιὰ τὸν ἀγῶνα μας πού ἓνας Νοῦς μονάχος ἐτοίμασε κ' ἓνας λαὸς μὲ τὰ παιδιὰ του ὑπάκουα στὸ βαθὺ αἶτημα καὶ στὴ τυφλὴ ὀρμὴ πολεμοῦσε ὅσο πού ὁ χάρος χάραξε τὸνομά τους στὸ αἰῶνιο βιβλίον τῆς ἱστορίας. Πολεμοῦσαν καὶ νικούσαν.

—Ἡ Κύπρος εἶναι μόνῃ στὴ γῆ; Καὶ τὸ ζήτημα τοῦ Τουρκου;

—Τί θέλεις νὰ πῆς; Ἄν λογαριάσωμε τὸ γενικόν πάλι πρέτει νᾶμαστε χαρούμενοι. Στρατιῆς ὀλάκερες μάχονται μὲς τὰ ὀλόφωτα ἐργαστήρια. Οἱ στρατηγοὶ εἶναι εἰρηνικοὶ καὶ πρῶοι. Στὸ ἐνεργητικόν τους ἀναγράφονται ἔνδοξες νίκες. Ὅλοι μάχονται ἐνάντια στὸν ἴδιο ἐχθρό.

—Ποῖος νομίζεις πὼς εἶναι; —Ἡ Φύση.

—Μονάχα αὐτὴ; —Ποῖος ἄλλος; Τὰ ὄρια τῆς ζωῆς διευρύνονται, τ' ἀεροπορικὰ τα-

Ξεΐδια μεταξὺ ἠπείρων θὰ γίνουν διαπλανητικά μεταξὺ ἄστρον. —Εἶσαι σίγουρος; καὶ πρὸς τί;

Δὲ διάβασες γιὰ τὸ γῦρο γύρω ἀπὸ τὸ φεγγάρι; Δὲν εἶδες τί σεμνὸ κι' ἀπέριττο ἦταν τὸ ἀνακωνωθέν;

Κεῖνη χαμογέλασε πολὺ πικρά. — Σεμνὸ; κι' ἡ ἐξαπόλυση τῆς διεθνοῦς ἀπὸ τόσο ψηλά; Ἄγαπῆτέ μου, δυστυχῶς ὑπάρχουν ἀκόμη στὴ Γῆ οἱ ἔμποροι τοῦ πολέμου. Μὰ ὑπάρχουν καὶ κεινοὶ ποὺ ἀγωνίζονται νὰ ἐφαρμόσουν τὶς μεθόδους τους γιὰ νὰ φανατίσουν, νὰ πρωτοστατήσουν, νὰ ἐπιβληθοῦν. Παρακολουθῶ μὲ δυσφορία τὴ δραστηριότητα τῆς παλιάς τεχνικῆς εἴτε βροῖκεται σὲ συγκεκριμένα γεωγραφικὰ πλάτη εἴτε ὑπηρετεῖ ὠρισμένες τάσεις, προβολές, συμφέροντα, ὑπεξαυρέσεις. Ἐχομεν ἓνα σὺν ἐκεῖ πού ἡ ἐπιστῆμη νίκησε τὸ μικρόβιο καὶ τὴ δυσκολία. Ἐχομε δύο πλὴν ἐκεῖ ὅπου ἡ ραδιενέργεια πού ἐξαπέλυσε ἡ ἐπιστῆμη ἔχει ξεφύγει τὸν ἔλεγχο τοῦ ἐπιστήμονα. Ἐκεῖ πού ἀπειλεῖται τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ κόσμου.

— Ἰσχυρίζεσαι πὼς ὁ ἀτομικὸς ἐπιστήμονας εἶναι ἔνοχος;

— Γίνεται ἀθελά του μὰ κι' ἡ ἐπιστῆμη ἔφτασε σ' ἀποτελέσματα ἀντίθετα τῆς ἀποστολῆς τῆς. Εἶναι πράγματι πραγματικὴ εἰρωνία τὸ ὅτι οἱ σοφοὶ πού δάμασαν μὰ ἀπὸ τὶς πῶδ ἰσχυρὲς δυνάμεις τῆς φύσης γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξουν στὶς ἀνάγκες τῆς προόδου, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὀδηγοῦν τὴν ἀνθρωπότητα στὸ χαμὸ. Γιὰ παράδειγμα σοῦ ἀναφέρω τὸν Ὁπενχάουερ.

— Μοῦ διαφεύγει. Ποιὸς εἶναι;

— Αὐτὸς πού πρὶν εἴσοι δύο χρόνια κατασκεύασε μὲ τοὺς συνεργάτες του στὸ Λὸς Ἀλάμας τὴ πρώτη ἀτιμικὴ, πιστεῖοντας πὼς ἔτσι συνέβαλλε στὸ τεματισμὸ τῶν πολέμων. Κοσμοϊστορικὸ τὸ ἐπίτευγμά του. Σὰν ὅμως ὕστερα ἄρχισεν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν πυρηνικῶν ἐξοπλισμῶν ὁ ἴδιος μὲ τοὺς Γιούρεϊ καὶ Πόλιγκ ἄρχισαν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς πυρηνικῆς ἀπειλῆς. Ζήτησαν ν' ἀπαλλαγῇ ἡ ἐπιστῆμη ἀπὸ τὴ πολεμικὴ ἀποστολὴ τῆς. Ὁ Ὁπενχάουερ ἀρνήθηκε νὰ κατασκευασθῇ θερμοπυρηνικὴ βόμβα. Κανένας δὲ δέχτηκε νὰ κατασκευασθῇ βόμβα κοβαλιτίου. Ἦσαν πικραμμένοι στὴν ἐπιτυχία τους καὶ γενναῖοι στὴν ἀρνήσή τους. Ἔσκαψε τὸ κεφάλι τῆς πού τῶνιθε βαρὺ καὶ σώπασε. Ἡ πίκρα χλώμασε τὴ μορφή τῆς. Ἄκους ἐκεῖ. Στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἡ ἴδια ἡ ἐπιστῆμη νὰ περάσῃ ἀπὸ τέτοια τραγωδία; Ἀντὶ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄνθρωπο νὰ τὸν καταστρέψῃ; Ἡ πίκρα καθόταν στὸ βάθος τῆς ψυχῆς τῆς. Ὅλο καὶ στοιβαζόταν. Πύκνωνε. Φούντωνε στὸ στήθος. Πίεξε τοὺς ἀδένες στὴ κεφαλῇ. Ἔβαινε ἐφημερίδες. Παρακολουθοῦσε τὰ πάντα γιὰ νὰ ζῆ. Τίποτε. Ἐνα κενὸ γύρω τῆς, ὄχι ὀδυνηρὸ θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεῖς, μὰ πάντα κενὸ. Μὴ νοσταλγία ἀκαθόριστη κι' ἀνομολόγητη πού αὔξανε μέρα μὲ μέρα. Ἀκολούθησε βαρεστημάρα. Ἀδιαφορία. — Νευρικὴ κατάπτωση. Εἶπαν οἱ γιατροί. — Ὑπερόπωση εἶπαν οἱ συγγενεῖς. Τὸν ἄντρα τὸν κύκλωσε τρομάρα. Τῆς ἔσφιξε τὰ χέρια στὶς χούφτες του. Κεῖνη εἶχε τὰ δάχτυλά τῆς πλεγμένα κι' οὔτε τ' ἄνοιξε.

— Πάμε νὰ φύγωμε γιὰ τὸ Θεό. Τὰ λόγια του ἔκλειναν παράκληση. Ἀδιάφορα τὸν ἀκολούθησε στὴν ἐξοχή.

Στὴ πλαγιά ζοῦσε τὸ Δέντρο δίχως ἐχθροὺς καὶ δίχως κινδύνους. Ἀπλωνόταν στὴ γραμμὴ σὰ βαριά κουρτίνα γιὰ νὰ κρατῇ τὸν ἀέρα πού κατέβαινε βιαστικὸς κι' ἀσυλλόγιστος ἀπὸ τὸ βουνό. Τὸ Δέντρο ἔστεχε κι' ἔκανε ἐπίδειξη τῆς ὑπομονῆς του.

Στὴν ἀπόδρασή τους ἀπὸ τὴν πόλη ὁ φίλος-τῆς ὑπαίθρου οὔτε ἀπόθυμος στάθηκε οὔτε φορτικὸς σὲ περιποίηση. Τῆ μέρα δὲ τοὺς συνόδευε σὲ περιπάτους οὔτε ἔμενε μαζί τους. Τῆ νύχτα ὅμως ἦταν καλὸς συνομιλητῆς καὶ πρόθυμος συνοδὸς στοὺς ρεμβασμούς τους.

— Πὼς βλέπεις τὴ χρονιά; ρώτησε ὁ ἄνθρωπος τῆς πολιτείας.

— Δὲν ἔβρεξε ὅσο χρειαζόταν. Ὁ θερισμὸς, ἐκτὸς πού θὰ εἶναι φέτος φτωχὸς ἀργεῖ κι' ὁ τρύγος ἀκόμη πῶδ πολὺ. Τὰ παιδιά μας πού θὰ μπορούσαν νὰ δουλέψουν στὴ πόλη τὰ κρατᾶ κατ' ἀνάγκη ὁ στρατὸς γιὰ ν' ἀντικαθίστανε τὸ Τοῦρκο. Ἔτσι ἡ ἀνάγκη φέτος εἶναι βαριὰ ἀσῆκωτη πάνω ἀπὸ ἄλλη χρονιά. — Πὼς θὰ τὴ πολεμήσῃς; — Αὔριο θὰ δῆς.

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ φίλος τῆς ἐξοχῆς ἔγινε ἔνοχος. Ὁργάνωσε τὴν ἀνάγκη γιὰ νὰ κτυπήσῃ τὴν ἀνάγκη. Ἐκανε γρήγορα καὶ τολμηρὰ τὴ σύναξη τῶν γύρω ἀνθρώπων πού εἶχαν ἀνάγκη. Τοὺς ἔδωσε τσεκούρια. Ἦθελε νὰ πετύχῃ μὰ ἐσοδεῖα στὴ πλαγιά ἐκεῖ πού ζοῦσε ἄλλοτε τὸ δέντρο ἀνάμεσα στοὺς φίλους δίχως κινδύνους. Ἐκεῖνη πρόσεξε πὼς τὸ βράδυ γύριζαν σκυφτοί, κουρασμένοι. Τὸ σῶμα τους τῶνιωθαν βαρὺ κι' ἀνίκανο νὰ κάμῃ τὸ μικρὸ βῆμα πού μᾶς πάη στὸ στρώμα γιὰ νὰ μᾶς παραδώσῃ στὸν ὕπνο. Συχνὰ τσακωνόνταν μεταξὺ τους.

—Λές νά συγκινοῦνται ἀπὸ τὴν ἀντίσταση τοῦ δέντρου πού σίγουρα παλεύη ὄρες πρὶν πέση;

—Μπὰ δὲ πιστεῦω. Αὐτοὶ ἔχουν κάνει χρόνια τὴν ἀσκήσιν τους. Ἐχουν δώσει μάχες μικρὰς καὶ μεγάλας.

—Δὲ λέω ὄχι. Μὰ ἄρα γε μένουν μὲ τις ἴδιες δυνάμεις ὕστερα ἀπὸ κάθε πάλη;

Ἦταν ἡ πέμπτη μέρα τῆς δύσκολης δουλειᾶς κι' ἡ συγκομιδὴ ἀκόμη δὲν ἦταν τόση ὥστε νὰ γίνῃ πορεία στὸ ἐργοστάσιο καὶ ν' ἀποδώσῃ λεφτά. Ὁ φίλος τῆς ἐξοχῆς ἦταν στενοχωρημένος. Εἶπε: Τραχὺς ὁ μόχθος, καθυστερεῖ ἡ πληρωμὴ, λίγο τὸ φαί. —Ἀπελπίζεσαι; —Ἄ, μπὰ. Ἐλπίζω. Ἄλλωστε κάτι πονηρὸ σκέφτομαι.

Τὸ ξευγάρι τῆς πόλης τὴν ἄλλη μέρα πῆγε στὸ τόπο τῆς πάλης. Ἐνα θεόρατο πεῦκο τὸν πάλευαν ἐπὶ τὰ κι' ὡς τὴ δύση δὲν τὸν εἶχαν ῥίξει. Γύρισαν ὄλοι. Ὅσοι ἀπὸ τὸ δειπνοῦσαν τὴ σὺνάξή τους. Κάθισαν κοντὰ-κοντὰ. Κανείς δὲν ἔμεινε ὄρθιος. Μόνο τὸ βουρὸ στεκόταν ἀπὸ πάνω τους σκοτεινὸ καὶ θυμωμένον μαζί τους γιατί τις μέρες γίνονταν φοβερὰς ἀρκουδὲς ἀνάμεσα στὰ μικρὰ καὶ στὰ μεγάλα δέντρα του, τοὺς κατοίκους του δηλαδή. Ἡ βραδυὰ προχωροῦσε ἡμερῶν, χλιαρὴ παρὰ πάνω καλοκαιρινὴ παρὰ ἀνοιξιάτικη. Μποροῦσε νὰ πλαγιάσῃ ξεσκέπαστος. Ὅσοιο ἡ σὺνάξη εἶχε γίνῃ κύκλος μικρὸς καὶ στενὸς λὲς κι' ἦταν χειμῶνας σὲ ὑπόστεγο. Οὔτε πολλὰ στόματα εἶχε οὔτε κἄν ψιθύρους. Μιά φωνὴ εἶχε γίνῃ σκιανὴ καὶ τοὺς ἔδενε ὄλους γύρω σφικτὰ, δυνατὰ, ἀδιάσπαστα. Ἐκεῖνη πρόσεξε, ἄκουε καὶ σιγὰ-σιγὰ ἔχανε τὴ γῆ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια της. Ἦταν σίγουρο πὺς δὲν εἶχαν βγῆ ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ κτήματος τοῦ φίλου τῆς ὑπαίθρου κι' οὔτε εἶχαν ξεμακρύνῃ ἀπὸ τὰ χῶματά του.

Μὰ τέλος πάντων σὲ ποιὺς ἀνθρώπους εἶχαν πλησιάσει, ποιὺς μίλαγε; Γύρισε καὶ κύτταξε τὸ φίλο τῆς ὑπαίθρου. Προχωροῦσε ἡρεμὸς κι' εὐχαριστημένος. Μιά στιγμή πού οἱ φίλοι τῆς πόλης κοντοστάθηκαν εἶπε σιγὰ λὲς καὶ φοβόταν μὴ τὸν ἀκούσουν οἱ κουρασμένοι ἄνθρωποι καὶ τὰ λαβωμένα δέντρα.

—Δὲ λέω πὺς ξέρω τοὺς ἀνθρώπους, μὰ ξέρω τοὺς ἀνθρώπους μου. Ἀκόμα ξέρω πὺς ὅποιος εἶναι πολὺ κουρασμένος δὲ πέφτει ψόφιος στὸ κρεβάτι κι' οὔτε ὄνειρεύεται. Ὅσοιο οἱ ἄνθρωποι μου πρέπει νὰ κοινοῦνται καλὰ καὶ νὰ γίνονται εὐτυχισμένοι στὰ ὄνειρά τους. Νὰ σηκώνονται τὸ πρωὶ μὲ νέες δυνάμεις. Εἶμαι εὐχαριστημένος γιατί ἀπὸ αἴριο θὰ πάμε καλὰ.

Οἱ φίλοι τῆς πόλης δυσκολεῦνταν νὰ καταλάβουν. Ὁ κάτοικος τῆς ὑπαίθρου δὲ δυσκολεῦτηκε νὰ ἐξηγήσῃ. Μόνο πὺς χαμήλωσε ἀκόμη πῶς πολὺ τὴ φωνὴ του. Δὲν ἤθελε ν' ἀκούσουν ὅσα γέριχα δέντρα ἔμειναν ἀκόμη ὄρθα. Κεῖνα, φυσικὰ, ἤξεραν καὶ τις ἀδυναμίες, καὶ τοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ τις πονηριὰς του πάνω σ' ἀνθρώπους καὶ πράγματα.

—Ἀπόψε ἦρτεν ὁ Μῦθος. Δουλεῖ λιγότερο πολὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους γι' αὐτὸ κι' ἀπὸ κάπου ἄλλου θὰ τὸν ἐδιώξαν. Ὅμως ξέρετε πολλὰς ἱστορίες. Εἶναι καὶ καλὸς τραγουδιστής. Ἐταὶ αὐξάνει τὴν ἀπόδοση τῶν ἄλλων. Τὴ νύχτα δὲ τσακνοῦνται. Πάνε ξεκούραστοι στὸ κρεβάτι καὶ τὸ πρωὶ σηκώνονται μὲ κέφι. Οἱ δύο φίλοι τῆς πόλης χαμογέλασαν. Ὁ φίλος τῆς ἐξοχῆς εἶπε μὲ αὐταρέσκεια — Ἐχω κι' ἐγὼ τὴ μέθοδό μου ὅσο κι' ἂν δὲν ἔχω διπλώματα. Μοῦ τὴ στερέωσε ἡ πείρα τῶν πετυχημένων πειραμάτων κι' εἶμαι σίγουρος γι' αὐτή.

Πράγματι τὴν εἶχε καὶ δίχως νὰ τὸ ὑποπτεύεται συγκέντρωνε καὶ προσεγίανε στὴν ἀπλὴ ἐφαρμογὴ τῆς τις πῶς ρευστὲς καὶ ἀνόμοιες θεωρίες. Ἐδινε ἀνάπαση, ἔστω καὶ γιὰ λίγο, σὲ ἀναζητήσεις κι' ἀμφιβολίες πού σὲ δρόμο παράλληλο μὲ τὴν ἐπιστήμη, ψάχνουν αἰῶνες τώρα γιὰ τὰ δύο μεγάλα μυστικὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ὄρατου.

Ξημέρωσε. Οἱ φίλοι τῆς πόλης καλημερίστηκαν. Ἐκεῖνη τὸν κύτταξε. Τὸν τράβηξε στὸ μισάνοιχτο παράθυρο. Ἡ αὐγὴν δροσιὰ κρεμμύσει μαργαριτάρια στὰ τσίνορά της. Ἡ φωνὴ της εἶχε ὑπόψη παρακμῆσης μὰ τὰ λόγια της ἦταν σταθερά. —Μιά ἱστορία, ἓνα τραγῶδι πού κυλᾷ σὰ ποταμὸν πού ψιθυρίζει καὶ φλυαρεῖ μὲς τὸ σκοτάδι ναυνορίζει τὸν ἀπλοϊκὸ ἄνθρωπο καὶ ξερκίζει τὸ μεγάλο μόχθο του. Μὲ μᾶς ὅμως τί γίνεται; Τί μπορεῖ νὰ μᾶς ἀνακουφίσῃ; Ἡ ἀπάντησή του κινήθηκε ἀδέσμευτη μὲ μιὰ φλόγα πού τὴν ἐπαινε ὁ σφοδρὸς ἐσωτερικὸς του ἄνεμος πού τὸν δυνάμωνε ἡ ὁρμὴ τοῦ πρωτογονισμοῦ.

—Ὁ φίλος τῆς ὑπαίθρου μὲ τὰ ἀπλὰ λόγια δὲν ὑπομείστηκε πὺς ἄγγιξε τις κρυμμένες πληγὰς καὶ τις ἄλειψε μὲ τὸ βοτάνι τῶν πρώτων ἀξιών. Εἶπε δύο λόγους στερεοῦς. Τοὺς παράστηκε ἡ Γνώση του καὶ τὸ συμπέρασμα τῶν δοκιμῶν.

—Ποιούς; —Εἶπε. Ξέρω τοὺς ἀνθρώπους μου. Δὲν εἶπε ξέρω τοὺς ἀνθρώπους. Κι' ἄλλο ἓνα. Στους ἀνθρώπους τὰ ὄνειρα εἶναι χεῖμα. —Ὅμως δὲ μποροῦν ὄλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ χῶν τὰ ἴδια ὄνειρα. Εἶναι διάφορα στοὺς διάφορους χώρους. Ἀκόμα διάφορα καὶ

στο καθένα. Σὰ νὰ πούμε εμείς πού θὰ μπορούσαμε ν' ἀκουμπήσωμε τὰ ὄνειρά μας; Χαμήλωσε τὰ βλέφαρα. Κομπλόι τὰ μαργαριτάρια. Μέσ' τὸ ἀνοιξιάντικο πρωϊνὸ μὴ ἰδέα ἔκανε ἀνταρσία, ἔμεινε ὀλόκληρη μέσα της καὶ κοντὰ της ἔδινε στὴν πραγματικότητα τὴ πὸ βαριά καὶ στερεὰ μορφὴ της. Μία λέξη ἔκλειεν ὀλόκληρη τὴν ἰδέα, ἔκανε αἰσθητὸ ἓνα ὄνειρο. Γεφύρωνε τὴν ἀπόστασὴ του μὲ τὴ χρησιμότητα. Ἐνα ὄνειρο ἐλέμενε νὰ κρατᾷ ἀσύλληπτες τὶς δαιστάσεις του κ' ἐλεύθερες ἀπὸ τὴ σταθερὴ καὶ καθιερωμένη σκοπιμότητα ἢ τὴν ὁμοιομορφία. Μία λέξη τοῦ προσφέρθηκε σκοτόνοντας τὴ πίκρα του, τὴν ἀνία της καὶ παίροντας θέση στὸ κενὸ της. Παιδί.

Τὴ κύτταξε μὲ λατρεία. Πῆρε τὰ χέρια της. Αὐτὴ τὴ φορὰ κείνη ἔπλεξε τὰ δάχτυλά της ἀνάμεσα στὰ δικά του. Κείνος συμπλήρωσε. Ἐνα παιδί χρειάζεται ἡρεμὴ χαρὰ, κέφι. Ἐνα παιδί εἶναι χαρούμενο ὄνειρο πού δὲ μπορῶ νὰ χαρακτηρίσω τὴν ἀξία του. Δὲν μπορούμε νὰ ἐμπιστευτοῦμε τὸ χαρακτηρισμὸ της οὔτε στὴ λογικὴ οὔτε στὴν ἐπιστήμη. Τὸ ἴδιο δὲ μπορούμε οὔτε στὴ ταραχὴ κ' ἀγωνία. Τὸ μόνο πού μπορούμε νὰ κάνωμε εἶναι νὰ τὸ ρίξωμε ἀνάμεσα στὸν ὕλιό καὶ πνευματικὸ πολιτισμὸ.

—Μὲ τὴν προϋπόθεση ὅμως πῶς ὁ πρώτος θὰ κἀνὴ τὴ ζωὴ πὸ εὐκολὴ κ' ὁ δεύτερος θὰ τῆς δῖνὴ προορισμὸ κ' ἀσφάλεια ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐφιάλτες ποῦρχονται ἀπὸ τὰ πυκνὰ σκοτάδια τῆς ψυχῆς πού παραμένει ἀνεξερευνήτῃ κ' ἀφώτιστῃ.

Κ' οἱ δύο τους ἀμέσως πίστεψαν στὴ δύναμη τούτῃ. Τὴν εἶδαν σὰ πρώτη ἀξία. Σὰ ψηλὴ ἀρετὴ ἀτομικῆς, διαδικῆς, ὁμαδικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐκεῖνη γιὰ πρώτη φορὰ ἦρε στὰ λόγια του μὴ σεμνότητα, μὴν ἐντιμότητα, μὴ φίλια, μὴ Ἀγάπῃ. Ἐκεῖνος στὰ δικά της μὴ πειστικότητα, μὴ κατανόησι. Ξεκίνησαν δεμένοι ἀπὸ μὴ συμφιλίωσι πού ἔμενε πάνω ἀπὸ τὰ καιρικὰ γεγονότα σὰ δυαδικὴ διάθεσι. Ἡ συμφιλίωσι δὲν ἔδινε ὀλάκερο τὸ σχῆμα καὶ τὸ χροῖμα της. Τὸ κρατοῦσε λέφτερο ἀπὸ λογῆς-λογῆς δεσμὰ γιὰ νὰ μπορῇ νὰ προσαρμοζέται στὶς ποικίλες κ' ἀπροσδόκητες ἀνάγκες τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ συνόλου γιὰ τὴν Ἀνάγκη τοῦ Παιδιοῦ. Ἐνα ἄορατο συμβόλαιον ὑπογράφτηκε πού τὸ ἤλεγξε καὶ τὸ ὑπόγραψε ἢ Συνείδησι.

1966.

ΝΑΤΑΛΙΑ ΡΩΣΙΔΟΥ

ΣΠΟΥΔΗ ΤΟΠΙΟΥ

Οἱ στάλες κάνουν τὴ σκιά τοῦ δέντρου
στὴν αὐτοσχέδια λίμνη νὰ τραυλίζει.
Εὐθύκορμες κολώνες μεταφέρουν
ἀκίνητες τὸ χρόνο, ἀντέχουν.
Ὡς νεκροφόρες τοῦ ἐπιστυλίου,
ἀπὸ τὸ δέντρο πὸ πολὺ στοχάζονται.

ΤΡΕΙΣ ΠΕΤΡΕΣ

Ἐξω ἀπὸ τὴν Ἄρτα εἶναι τρεῖς πέτρες·
ἢ μὴ ἔχει στὴν κοιλιὰ της, ὅπως λένε,
ἀνθρωποκτόνα κουνουπια, φιδάκια ἢ ἄλλη
καὶ ἄλλη θησαυρὸ — ποῖος ξέρει ποιά.

Κάποτε, μὲ τὰ χρόνια, ἔγινε πόλεμος
στοὺς Ἄρτινους ἀνάμεσα καὶ σὲ ἄλλους.
Δὲν οἱ κάτοικοι τώρα παραδοθήκαμε,
μὴ καὶ ραγίσουν οἱ πέτρες ἀπὸ λάθος
καὶ ξεχυθοῦν τὰ φίδια — μικρά, μὴ φοβερά
ἢ τὰ κουνουπια — πὸ μικρά, πὸ φοβερά.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

CARL SANDBURG

Δ Υ Σ Ε Σ

Εἶναι καὶ κάτι δύσες πού ψιθυρίζουν
Ἐχε γειά,
Εἶναι ἓνα σύντομο σούρουπο κ' ἓνας δρόμος
Στ' ἄστρα.
Ὅριζοντας λειβάδι θάλασσα
Πάνω στὸ ἴδιο ἐπίπεδο ἐξισώνονται
Κι' εὐκόλος εἶναι ὁ ὕπνος.
Εἶναι καὶ κάτι δύσες πού χορεύουν
Ἐχε γειά,
Τινάζουνε μαντήλια στὰ μισὰ τοῦ τόξου,
στὸ τόξο
Καὶ πάνω ἀπὸ τὸ τόξο.
Φιόγχοι στ' αὐτιά, ζῶνες στὴ μέση, χορεύουν.
Χορεύουν ἔχε γειά. Καὶ δῶ, ὁ ὕπνος λίγο
Ταράζεται ἀπ' ὄνειρα.

Μετ. ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

OSCAR WILDE

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ

Και έγινε σιωπή στο σπίτι της κρίσεως και ο άνθρωπος ήλθε γυμνός μπροστά στο Θεό.

Και ο Θεός άνοιξε το βιβλίο της Ζωής του ανθρώπου.

Και είπε ο Θεός στον άνθρωπο. «Η ζωή σου ήτο άμαρτωλή και έχεις δείξη σκληρότητα σ' εκείνους οι οποίοι είχαν ανάγκη από συμπάρασταση και σ' εκείνους που είχαν ανάγκη από βοήθεια έχεις φερτεί με πικρία και σκληρή καρδιά. Οί πτωχοί σου φώναζαν και 'Εσύ δέν άκουες και τ' αυτιά σου ήταν κλειστά στην κραυγή των Δικών μου πληγωμένων. Πήρες την κληρονομία του ορφανού για τόν έαυτό σου και έχεις στείλη στο άμπέλι του γείτονά σου τις άλεπούδες. Πήρες τó ψωμί από τά παιδιά κι' έδωσες στα σκυλιά νά φάνε και τούς λεπρούς μου που ζούσαν έν είρήνη στα έλη και Μ' εύλογοΰσαν, όδήγησες διαμέσου των λεωφόρων και στην γή Μου από την όποια σ' έπλασα έχεις χύση αίμα άθώο.

Και ο άνθρωπος άπάντησε και είπε. «Άληθινά αυτά έχω κάνει».

Κι' άκόμα μίαν φορά ο Θεός άνοιξε τó βιβλίο της Ζωής του ανθρώπου.

Και είπε ο Θεός στον άνθρωπο. «Η Ζωή σου ήτο άμαρτωλή και την Όμορφιά που σου έχω δείξη έχεις έρενήθη και τó Άγαθό που έχω κρύψη για Σένα έχεις περάση άδιάφορα. Οί τοίχοι του δωματίου σου ήταν ζωγραφισμένοι με εικόνες και από τó κρεβάτι των όργίων σου έχεις σηκωθεί στην μουσική των αυλών. Έκπισες 7 βωμούς στα άμαρτήματα που υπέφερα και έφαγες από τó πράγμα που δέν έπετρέπετο νά φάς και ή πορφύρα των ένδυμάτων σου ήτο κεντημένη με τά 3 σημεία της ντροπής. Τά είδωλά σου δέν ήσαν καμωμένα από χρυσάφι ή από άσήμι που διαρκεί άλλά από σάρκα που πεθαίνει. Τους γέμισες με άρώματα τά μαλιά και έβαλες στα χέρια τούς ρόδια, με σαφρά έβαφες τά πόδια τους, και άπλωσες μπροστά στα πόδια τους χαλιά. Με βότανο έβαφες τά βλέφαρά τους και τά κορμιά τους άλειφες με μύρο. Έπεκλίθης έμπρός τους και οί θρόνοι των ειδώλων σου τοποθετήθηκαν στον ήλιο. Έδειξες στον ήλιο την ντροπή σου και στην σελήνη την τρέλλα σου.

Και ο άνθρωπος άπάντησε και είπε. «Άληθινά αυτά έχω κάνει».

Και για τρίτη φορά ο Θεός άνοιξε τó βιβλίο της Ζωής του Άνθρώπου.

Και είπε ο Θεός στον Άνθρωπο. «Άμαρτωλή υπήρξε ή ζωή σου και για την άμαρτία ζητάς Καλωσύνη και για τó λάθος όικτο. Τά χέρια που σε τάισαν έχεις πληγώσει, και τά στήθη που σου έδωσαν τó πρώτο γάλα μίσησης. Έκείνος που ήλθε κοντά σου με νερό έφυγε μακριά διασμένος και τούς φυγόδικους που σ' έκρυψαν στα καταφύγια τους την νύκτα πρόδωσες πριν άκόμα Ξημερώσει. Τόν έχθρό σου που σου χάρισε την ζωή σκότωσες με πονηριά και τόν φίλο που περπάτησε δίπλα σου πούλησες για χρήματα και σ' εκείνους που σ' έδωσαν Άγάπη έδωσες γι' άντάλλαγμα τόν Πειρασμό.

Και ο άνθρωπος άπάντησε και είπε. Άληθινά αυτά έχω κάνει».

Και ο Θεός έκλεισε τó βιβλίο της Ζωής του Άνθρώπου και είπε. «Σίγουρα θά σε στείλω στην Κόλασι. Άληθινά, στην Κόλασι θά σε στείλω».

Κι' ο Άνθρωπος φώναξε δυνατά. «Δέν μπορείς». Κι' είπε ο Θεός στον Άνθρωπο: «Γιατί δέν μπορώ και ποιός έν' ό λόγος;»

«Γιατί στην Κόλασι έχω πάντοτε ζήση» άπάντησε ο άνθρωπος.

Και έγινε σιωπή στο Σπίτι της Κρίσεως.

Και μετά από κάποια διακοπή μίλησε ο Θεός και είπε στον Άνθρωπο: «Καταλαβαίνω ότι δέν μπορώ νά σε στείλω στην Κόλασι και για τούτο θά σε στείλω στον Παράδεισο. Άληθινά, στην Παράδεισο θά σε στείλω».

Κι' ο Άνθρωπος φώναξε δυνατά: «Δέν μπορείς».

Και ο Θεός είπε στον Άνθρωπο: «Γιατί δέν μπορώ νά σε στείλω στον Παράδεισο, και ποιός έν' ό λόγος;»

«Γιατί ποτέ και σε κανένα μέρος της γής δέν μπόρεσα νά τόν φανταστώ, άπάντησε ο άνθρωπος.

Και έγινε σιωπή στο Σπίτι της Κρίσεως.

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΜΑΣ ΣΩΖΕΙ

Δέν είμαι δάσκαλος (ἄλλο ἂν διδάσκω τὴν Ὑγιεινὴν σὲ σχολεῖα ἀνωτέρας καὶ μέσης παιδείας κατὰ πολὺ ἀκαδημαϊκὸ τρόπο, παρὰ καθαρῶς παιδαγωγικὸ). Συνεπῶς δὲ μπορῶ, μὴτε δικαιούμαι ν' ἀπολαύσω τὸν μεγάλο ἔπαινο, ποῦ θὰ ἀναγράφω πῶς κάτω. Ἔχω ὅμως ἀρκετὴ τριβὴ μὲς τὰ διδασκαλικά. Κινήθηκα στὰ διάφορα κατὰ καιροὺς πολιτικὰ παρασκήνια. Συζήτησα, ἄκουσα, σχολίασα, διαφώνησα, σκέφτηκα. Κι' ἔφτασα σ' ἕνα συμπέρασμα, ποῦ νομίζω πῶς πολὺ πλησιάζει πρὸς τὴν ἀλήθεια.

Τὸ φλέγον ζήτημα εἶναι γιὰ μένα καὶ γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνας τὸ «Κυπριακὸ». Θέλεις δὲν θέλεις εἶσαι πλεγμένος καὶ ἀνήκεις σὲ κάποια ἄποψη, ἔστω κι' ἂν κάνης κάθε λίγο κάποιες στροφὲς δεξιὰ κι' ἀριστερὰ πάντως ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴ βάση σου. Σήμερα συμπαθεῖς καὶ πιστεύεις στὸ ἄλφα σχέδιο. Ἄρριο βρίσκεις πῶς πρακτικὸ στὴν ἐφαρμογὴ του τὸ ἄλλο. Μεθαῦριο ἀναζητᾶς μιὰ καινούργια λύση. Κάθεσαι ἀποφασισμένος νὰ περιμένῃς μοιρολατρικὰ τὸ τί θ' ἀποφασίσουν οἱ μεγάλοι γιὰ σένα τὴ σταγόνα—κράτος. Καὶ ἀτενίζεις μὲ δέας τὸ ἕνα ἀποτρόπαιο κύμα. Ἀκολουθεῖ ἕνα ὑποπτο δεύτερο. Καραδοκεῖ ἕνα ἐγκληματικὸ τρίτο.

Κι' ἀρχίζεις νὰ μετᾶς τὰ ιδανικά, τὶς ιδέες, τὶς πίστεις σου, ν' ἀνακεφαλαιώνῃς, νὰ μεταλλάξῃς, νὰ ἐπανερχεσαι στ' ἀρχικά. Λύση καὶ σωτηρία καμμιά. Κι' ἂν ὑπάρχη καὶ κάποια ἔτσι ποῦ καταντήσαμε φιλόποιοι τὴ λοξοκοιτάξεις κι' ἀναβάλλῃς τὴν ἀπόφασί σου.

Εἶναι ὅμως κάποιες στιγμὲς ἡρεμίας καὶ περισυλλογῆς. Ἀντικρύξεις τὴν ἱστορία τοῦ τόπου σου γυμνὴ σὰν τὴν ψυχὴ σου στὶς ἐξομολογήσεις. Ἀποδεσμεύεσαι ἀπὸ κάποιες ἄλλες συμβατικότητες καὶ δέχεσαι νὰ ἀνατάμῃς κάποια ἄπλᾶ λόγια, καθημερινὰ, κοινὰ, ποῦ καταντήσανε φτωχὰ ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἐπανάληψη.

Ὁ «δάσκαλος». Λοιπόν, ὁ δάσκαλος ἔσωσε καὶ σώζει τὸν τόπο μας. Ἡ «παιδεία», μὲ πρωτοκαθεδρία τὸ δημοτικὸ, μᾶς συντήρησε καὶ μᾶς προστάτεψε. Δὲν ἐξηγῶ τὸ πρᾶγμα, δὲν ἀνομιτρῶ τοὺς βοηθητικοὺς παράγοντες. Βλέπω μόνο. Μήτε οἱ στρατιωτικοί, μήτε οἱ πολιτικοί μᾶς ἔσωσαν σὰν Ἕλληνας τῆς Κύπρου. Μήτε αὐτοὶ θὰ μᾶς σώσουν. Μόνη δύναμη ποῦ

θὰ μᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν καταποντισμὸ εἶναι ὁ δάσκαλος καὶ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Ἀπὸ αὐτὸ περνᾶνε ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας μας. Σ' αὐτὸ χαλκεύονται οἱ ψυχὲς στὰ ἔθνηκά μας ἰδανικά. Σ' αὐτὸ ἀντρωνόμαστε σὰν Ἕλληνες. Ὅσοτετρα ἀρχίζει τὸ πολὺ προσωπικὸ συμφέρον, ἢ διπλοπροσωπία, ἢ δειλία καὶ κάποιες ἄλλες φιλοσοφικὲς θεωρίες, ποῦ μᾶς γυμνώνουν ἀπὸ τὸ πάθος ποῦ λέγεται «Ἑλλάδα», δίνοντάς μας μόνο τὴν ἰκανότητα τῶν οητοριζμῶν.

Ὁ Θεὸς ἄς εὐλογῇ τοὺς δασκάλους μας!

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΙΠΠΟΛΥΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Δυστυχῶς ὑπάρχουν δυνάμεις στὴν Κύπρο, ποῦ ἀπὸ κακὴ μας ἐκτίμησις ἢ ἀπὸ ἀδιαφορία, γιὰτὶ κοιτάμε πῶς ὕλικά καὶ συμφέροντα πράγματα, ἀγνοοῦνται καὶ χάνονται. Κάποτε ἀπὸ καλὴ σύμπτωση ἢ ἀπὸ τὸ ζήλο κάποιων ἀνιδιοτελῶν ἀτόμων ἀνακαλύπτεται — ἔστω καὶ ἀργὰ — ὁ μόνθος τῶν δυναμικῶν αὐτῶν πατριωτῶν μας. Καὶ σὲ συνέχεια ἔρχεται μιὰ ὑψηλὴ ἔμπνευση — ἡ χορηγία — γιὰ κοινοποίησι τοῦ μόνθου αὐτοῦ στὴ μονιμώτερον μορφὴ τοῦ βιβλίου καὶ ὄχι στὸν ἄπλο ἔπαινο ποῦ περιέχεται σὲ ὀμιλία ἢ σημείωμα.

Ὁ μ. Ἰππόλυτος Μιχαηλίδης ὑπῆρξε μιὰ ἀγνωστὴν ἀξία. Σπάνια χρησιμοποιήθηκε. Κι' ὅμως ὁ θεολόγος αὐτὸς μὲ τὴν εὐφραία του μόρφωση καὶ τὴν πολυγλωσσία του κατεῖχε πάρα πολλὰ πράγματα τῆς ἐπιστήμης του, ἰδίως τῆ ρωσικῆς θεολογικῆς γραμματείας.

Ἀρκετὰ χειρόγραφα του — τὸ πλεῖστο μεταφράσεις — διασωθήκανε καὶ κατ' ἐντολή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου τοῦ Γ' ἄρχισε ἡ ἔκδοσή τους μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ θεολόγου Ἀγδρέα Μιτσιδῆ. Ἡ Ἐκκλησία μας, ἔστω καὶ ἀργὰ, κάμνει τὸ καθήκον της μὲ τὴν εὐγενῆ χειρονομία τοῦ Μακαριωτάτου. Ἀπ' ὅ,τι γνωρίζω ἡ ρωσικὴ θεολογία — ποῦ ὅπως πληροφοροῦμαι καὶ πλουσία εἶναι καὶ διάφορῃ στὴν σκέψη σὲ πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὴ δική μας — ἀποτελεῖ ἀγνωστὴ πτυχὴ καὶ στοὺς εἰδικώτερους ἐπιστήμονες τοῦ κλάδου αὐτοῦ. Οἱ μεταφράσεις τοῦ Ἰππόλυτου Μιχαηλίδη ὅταν ἐκδοθοῦν, θὰ ἐνημερώσουν τοὺς ἐνδιαφερομένους καὶ ἴσως κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ στενότερες σχετικὲς σπουδὲς καὶ ἔρευνες.

Μιὰ ἀπὸ τὶς μεταφράσεις αὐτὲς εἶναι ἡ ἐξῆς:

Π. Ι. Σβελτλώφ «Σαρά μαθημάτων θεολογίας» (δογματικών — άπολογητικών), έκδοση Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, 1965. Ἡ μετάφραση ἔγινε σέ αὐστηρή καθαρεύουσα, ἀκριτὰ ἀρχαΐζουσα, καί συνοδεύεται ἀπό ἓνα σύντομο πρόλογο τοῦ μεταφραστοῦ. Δυστυχῶς δὲν εἶμαι σέ θέση νά κρίνω γιά τήν ἀξία τόσο τοῦ βιβλίου ὅσο καί τῆς μετάφρασης. Αὐτό ὅμως δὲ μ' ἐμποδίζει ἀπό τὸ νά ἀναφερθῶ στὸν ἄνθρωπο, τὸν ἀγνοημένο ἐπιστήμονα θεολόγο Ἰππόλυτο Μιχαηλίδη καί νά τὸν τιμῶ, ἐπαινῶντας ταυτοχρόνως καί τὴν εὐγένεια καί ἀντίληψη ποὺ περιχλίζει ἡ χειρονομία τῆς ἔκδοσης.

Ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος», ἂν καί λογοτεχνικὸ κυρίως περιοδικό, δὲν παρέλειψε στὸ τεῦχος τῆς ἀρ. 51 νά τιμῆσῃ τὸν ἄνδρα μὲ τὴ δημοσίευση μᾶς ἀπὸ τίς τελευταῖες τοῦ μεταφράσεως μὲ πρόλογικὸ σημεῖωμα τοῦ Ἀνδρέα Μιτσίδη ποὺ ἰδιαιτέρως μελετᾷ καὶ ἐπιμελεῖται τῶν ἔργων τοῦ Μιχαηλίδη. Θεωρεῖται καθῆκον κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου νά τιμᾷ τοὺς προγενεστέρους τοῦ πνευματικοῦς ἐργάτες τοῦ ὁποιοδήποτε κλάδου. Στὸ κάτω-κάτω ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἰππόλυτος Μιχαηλίδης δὲν ἦταν τυχαῖος θεολόγος — ἀπλῶς ἐπαγγελματίας. Μόνο τὸ περισπούδαστό του ἔργο περὶ «Ἀρχῶν» τοῦ Ὁριγένη ποὺ τὸ μετέφερε στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ σὲ ὕφος Ὁριγένη ἀπὸ τὸ διασωθῆν λατινικὸ κείμενο τοῦ Ρουφίνου, τὸν τοποθετεῖ σὲ ἕψηλό σημεῖο τῆς θεολογικῆς γραμματείας.

Ἐλπίζουμε πὺς ὁ φιλόμουσος Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ὁ Γ' θὰ εὐνοήσῃ τὴν γρήγορη ἀποπεράτωση τῆς ἔκδοσης ὅλων τῶν σχετικῶν χειρογράφων τοῦ Ἰππόλυτου Μιχαηλίδη καί θὰ θελήσῃ στὸ μέλλον νά βοηθήσῃ τὴν συγκέντρωση σὲ ἐνότητες τῶν δημοσιευμένων καὶ ὅλας μελετῶν καί μεταφράσεων τοῦ συμπαιριωτῆ μας θεολόγου. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴν ἐπισημαίνουμε καί τὴν ἀνιδιοτελεῖ φιλοπονία τοῦ θεολόγου Ἀνδρέα Μιτσίδη, ποὺ ἀνέλαβε τὸ τόσο ἐπιμοχο ἔργο τῆς μελέτης καί ἔκδοσης.

ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ

Ἐθνικοφροσύνη δὲν εἶναι ὁ στεῖρος πατριωτισμός. Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι προσωπίδα τῆς Δεξιᾶς, δὲν εἶναι σύνθημα τῆς Ἀριστερᾶς, δὲν εἶναι «πιστεύω» τῆς Οὐδετεροφιλίας. Ἐθνικοφροσύνη μορεῖς νά βρῆς καί στίς τρεῖς πολιτικὲς παρατάξεις, μορεῖς νά μὴ βρῆς σὲ καμμιά τους. Ἄν ἡ Δεξιὰ παρατάξις ἐννοεῖ τὴν ἐθνικοφροσύνη ὡς ὑποταγὴ σὲ δυτικὰ σχήματα (ὅπου πρωτοστατεῖ τὸ «Κεφάλαιο») ἐξευτελίζει τὴν ὑψηλὴ ἐννοια. Ἄν ἡ Ἀριστερὰ παρατάξις χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο «ἐθνικοφροσύνη» (ἢ τὰ διάφορα συνώνυμα) γιά νά ἐξυτηρηθῆσῃ ἀπλῶς ταξικὰ τάχα συμφέροντα, ἐνῶ προσανα-

τολίζεται σὲ ἀνατολικῶν συνασπισμῶν σχήματα, ἐξευτελίζει πάλιν τὸν ὄρο. Ἄν ἡ Οὐδετεροφιλος παρατάξις φοβάται τὴ δεξιοφροσύνη καὶ ἔχει διαφορὲς (πολλὲς φορὲς προσωπικὰ καί μόνο) μὲ τὴν ἀριστεροσύνη καί τοποθετεῖ προπέτασμά της τὴν Ἐθνικοφροσύνη, ἐξευτελίζει πάλιν τὴν ἐννοια.

Ἡ Ἐθνικοφροσύνη, ἀνεξάρτητα ἀπὸ πολιτικὰ σχήματα, πρέπει νάχη σκοπὸ της τὴν ἐξυτηρήτησῃ τοῦ ἔθνους ὡς συνόλου. Δὲν ἐξυπονοεῖ στὸ νόημά της καμμιά πολιτικὴν ἢ (προπαντὸς) κομματικὴν γραμμὴ. Ἀπλῶς πολιτικοὶ συνασπισμοὶ καί κόμματα τὴν χρησιμοποιοῦν, ὅπως θὰ χρησιμοποιοῦν καί ἄλλες ὑψηλὲς ἐννοιας σὰν τὴν Ἀρετὴ, Ἐλευθερία, Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου, Πατρίδα κλπ. Ἄν δὲν ἔξης κατὰ βάθος καί πλάτος τὴν πολιτικὴν κίνησι ποὺ τὰ προβάλλει πραγματικὰ χάνεσαι, γιὰτι κάθε παρατάξις προσδίδει διάφορο ἐννοια (βάθος καί πλάτος καί σκοπὸ) στίς ἐννοιας αὐτῆς.

Εἶναι ἀλήθεια πὺς μεταπολεμικὰ σχεδὸν ὅλες οἱ λέξεις ποὺ δηλώνουν ἀφηρημένες ἐννοιας (πολλὲς φορὲς καὶ αὐτῆς τῶν συγκεκομμένων ἐννοιών) ἀπώλεσαν τὰ σαφῆ τους ὄρια, ἔγιναν ἐλαστικὲς καὶ ἀποκτῆσαν τὴ δύναμη τῆς προσαρμογῆς σὲ ὁποιοδήποτε σχῆμα ἀρεκεῖ νά ἔξης νά τίς διοχετεύσῃ στὸ κατάλληλο καλούπι.

Γιά μᾶς ἐδῶ στὴν Κύπρο ἔφρασε θαρροῦ ὁ καιρὸς νά κοιτάξουμε μερικὲς ἐννοιας μὲ πολλὴν περισκεψη. Τὰ πολιτικὰ σχήματα μὲ τὰ δημοσιογραφικὰ τους ὄργανα συγχίσανε πέρα γιά πέρα τὴν κατάστασι. Κοντεῖνε πιά νά μὴν ξεχωρίζῃς τί θὰ πῆ «ἐθνικοφροσύνη». Ἀλλὰ γιά μᾶς ἐδῶ «ἐθνικοφροσύνη» σημαίνει μόνο «Ἐλλάδα» ὑπὸ ὁποιαδήποτε μορφή της. Ἀλλοιῶτακα θάμαστε «κίβδηλοι Ἕλληνες», ἐπιχειρηματίες τῆς ἐθνικοφροσύνης, παράσιτα τῶν δυτικο-ἀνατολικοουδετερόφιλων ταμειῶν καί τοῦ μητροικου ἐν ὀνόματι τῆς... στοργῆς.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ

Ο ΓΟΝΑΤΑΣ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

Δημοσία δαπάνη, ὅπως ἀρμόζει σὲ δημόσιους ἄνδρες, κήδεψε σήμερα (μεταδόθη ὑπὸ τοῦ ΡΙΚ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας τοῦ Γονατᾶ) ἡ Ἐλλάς τὸν Στυλιανὸ Γονατᾶ ποὺ πέθανε προχθὲς (29.3.66) σὲ βαθεῖα γηρατεία. Στρατηγός, πολιτικός, πρωθυπουργός, ἐπαναστάτης, γιά ἐξῆντα ὀλόκληρα χρόνια ἔξηςσε καί ἔδρασε στὸ πολιτικὸ προσκήνιο. Σὲ στιγμὲς δραματικὲς γιά τὴν ἱστορία μας. Ἡ δραστηριότητά του ἀρχισε τὸ 1909 μὲ τὴν συμμετοχὴ

του, νεαρού αξιωματικού τότε, στην πρώτη ομάδα των αξιωματικών του Στρατιωτικού Συνδέσμου που προπαρρασκεύασε την επανάσταση του 1909. Τελευταία εμφάνισή του στο πολιτικό προσκήνιο ήταν πέρσον με την συμμετοχή του στο Συμβούλιο Στέμματος. Μιά ζωή γεμάτη αγώνες και δράση.

Λίγο όμως από τους Κυπρίους θα ξέρουν ίσως ότι ο Στυλιανός Γονατάς υπήρξε μισός Κύπριος. Στις φλέβες του αντίσταναν τὸ Κυπριώτικο με τὸ Μικρασιατικὸ αἷμα. Ἀπὸ τὸν πατέρα του βαστούσε ἀπὸ τὴς Κυθωνῆς (τὸ Ἀϊβαλί) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Παπποῦς του ἦταν ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς ποὺ ἀφοῦ ἔφυγε τὸ 1821 ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴ πατρίδα του πήγε στὴν Ἑλλάδα. Εἶχαν ἀρχίσει τότε οἱ Τούρκοι τὴς σφαγῆς ἀπ' ἀφορμὴ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ἐφυγε λοιπὸν ὁ πάππος του καὶ ἤλθε στὴν Ἑλλάδα ὅπου πήρε μέρος σὲ πολλὰς μάχες.

Ἀπὸ τὴν γιαγιά του, τὴν Εὐφροσύνη Γονατᾶ, ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς ἦταν Κύπριος. Μάλιστα ἀπὸ τὴν διακεκριμένη οἰκογένεια Οἰκονομίδου. Γράφει ὁ ἴδιος σχετικὰ στὰ «Ἀπομνημονεύματά» του:

«Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπαναστάσεως (1821), ὅπως εἰς τὰς Κυθωνίας, οὕτω καὶ εἰς Κύπρον προέβησαν οἱ Τούρκοι εἰς σφαγὰς τῶν προκοίτων Ἑλλήνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Πέτρος Οἰκονομίδης, ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς τῆς μάμμης του, τοῦ ὁποῦ τὰ ὁστὰ εὐρίσκονται σήμερον, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων σφαγιασθέντων, ὑπὸ τὸ ἐν Λευκωσίᾳ Ἡρώων. Ὁ πατήρ τῆς Εὐφροσύνης, Δαυῖδ, κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν οἰκογένειάν του, ἀποκρυβείς μετ' αὐτῆς εἰς τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον, ὁπότεν διὰ γαλλικοῦ πλοίου, μετεφέρθησαν κατὰ πρῶτον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τεργέστην, ὅπου παρέμειναν μέχρις ἀποκαταστάσεως τῆς ἐλευθερίας ἐν Ἑλλάδι, ὁπότε ἐπανήλθον. Ἐν Τεργέστη συντηρήθησαν διὰ τῆς πωλῆσεως κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχαν συναποκομίσει κατὰ τὴν φυγὴν των ἐκ Κύπρου, καὶ ἔδωσαν εἰς τὰ τέκνα των ἐπιμελημένην ἀνατροφήν. Δι' ὃ καὶ ὁ Καποδίστριας, πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ τῆς οἰκογενείας Οἰκονομίδης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐχρησιμοποίησε πολλὰ τῶν μελῶν τῆς εἰς δημοσίας θέσεις. Ἡ θυγάτηρ του Εὐφροσύνη ἐνυμφεύθη τὸν πάππον μου Ἐπαμεινώνδαν Γονατᾶν ἐν Ναυπλίῳ τὸ 1834, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε τότε ἐκεῖ ὡς ἀξιωματικὸς».

Αὐτὰ μᾶς λέγει ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς γιὰ τὴν Κυπριακὴ καταγωγή του. Ἀλλὰ δὲν παραδέχεται ἄλλῶς τὴν Κύπρο ὡς μισή του πατρίδα. Ἐνδιαφέρεται ζωηρὰ γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῆς,

ὅπως θὰ δοῦμε πὺρ κάτω με τὰ λόγια τοῦ ἴδιου.

Ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς πήρε μέρος στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα ὑπηρετῶντας στὸ Προξενεῖο τῆς Ἀδριανουπόλεως με τὸ ψευδώνυμο Στέργιος Γρηγορίου. Βούλγαροι καὶ Τούρκοι εἶχαν λυσσάζει ν' ἀφανίσουν τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς. Ἦταν τόση ἡ χαρὰ καὶ ἡ προθυμία του ὅταν ἐκλήθη γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀποστολὴ ὥστε ἀπάντησε στὸν Ἐπιτροπὸν Ἐσωτερικῶν με τοῦτα τὰ λόγια: «Ὁμολογῶ ὅτι ἐκολακεύθην μεγάλως διὰ τὴν προσγενομένην μοι ταύτην ὑψίστην τιμὴν τοῦ νὰ κριθῶ ὡς δυνάμενος νὰ παρᾶσχω καὶ ἐλαχίστην ἔστω ὑπηρεσίαν ἐν ταῖς κρίσιμοις περιστάσει καὶ σπεύδω, μετ' ἀπέριου ὑπερηφανείας, νὰ τεθῶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς, διὰ τοῦ στόματος Ἐμῶν, καλούσης με Πατρίδος».

Σὲ συνέχεια ὁ Γονατᾶς μετέσχε τῆς στρατιωτικῆς στάσεως τοῦ 1902, πήρε μέρος στὸν Ἑλληνοτουρκικὸ πόλεμο καὶ κατόπι στὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸ. Σὰν ἀντισυνταγματάρχης τὸ 1919 πήρε μέρος στὴν Ἐκστρατεία εἰς τὴν Ρωσίαν. Σὰν ἐπιτελάρχης καὶ ὡς μέραρχος ὕστερα ἀγωνίστηκε στὴν Μικρασιατικὴν Ἐκστρατεία. Πραγματοποίηση τῶν ὀνείρων αἰῶνων, μάχες, δόξεις, χαμοὶ, συμφορές.

Ὁ Πλαστήρας κ' ὁ Γονατᾶς ἦσαν οἱ δυὸ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1922, μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφή. Ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς ἐρωτοστάτησεν εἰς τὴν Τετάρτην Συντακτικὴν Συνέλευσιν τὸ 1924. Μάλιστα γράφοντας ὁ ἴδιος τὰ καθέκαστα τῆς Συνελεύσεως ἐνθυμεῖται καὶ παραθέτει τὸ ἀκόλουθο χαιρετιστήριον μὴναια τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Κυρίλλου:

«Ἐντιμότητε,

Τὸ Ἐθνικὸν τῆς νήσου Συμβούλιον, οὕτως ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ προσεδρεύωμεν, ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ συνεδριάσει βουλευόμενον ἐπὶ τῶν Ἐθνικῶν ὑποθέσεων τοῦ τόπου, ἐντελεῖλατο ἡμῖν ὅπως ἀπὸ μέρους, αὐτοῦ, ἐκπροσωποῦντος τὸν ἑλληνικὸν τῆς νήσου ταύτης πληθυσμόν, διαβιβάσωμεν δι' Ἐμῶν πρὸς τὴν Δ' τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσιν τὸν εὐλαβῆ αὐτοῦ χαιρετισμόν καὶ τὰς μᾶλλον θερμὰς εὐχὰς ὑπὲρ εὐδόσεως καὶ εὐτυχῶς ἐκβάσεως τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς, ἣν τὸ Ἔθνος ἀνέθετο ταύτῃ, ἐν οὕτω κρίσιμοις καὶ ἐξαιρετικοῖς καιροῖς. Παρὰ τοῦ ὑπάτου καὶ κυριάρχου τούτου Ἐθνικοῦ Σώματος ἀπεκδέχονται οἱ Πανέλληνες, καὶ δὴ ἡμεῖς οἱ ὑπὸ δουλείαν βιοῦντες, τὴν καταβολὴν τῶν ἀσαλεύτων θεμελιῶν ἀφ' ὧν θέλει ἐδραιωθῆ τὸ Ἐθνικὸν οἰκοδόμημα, ὑφ' οὗ τὰς ἀψίδας θέλει συντόμως ἀντηχήσῃ ὁ Ἐθνικὸς παῖς, ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ ὁλοκληρώσει, εἰς μίαν ἐνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἐλευθερὰν πολιτείαν».

Αὐτὰ ἔγραψαν οἱ Κύπριοι. Καὶ συγκίνησαν

τούς αντιπροσώπους. Μέσα στις συμφορές και στην σύγχυση από τον έλληνικό νότο ξεχεται ή φωνή τής Κύπρου, γιά νά ευχηθῆ ἀπό τήν μιὰ μεριά, κ' ἀπό τήν ἄλλη γιά νά προβάλλῃ τὸ αἷτημα γιά τὴν ἔθνη ἀποκατάσταση. Τότε, στήν Ἐθνική Συνέλευση, σηκώθηκε ὁ Κύπριος Φραγκοῦδης καὶ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια: «Ὡς Κύπριος, θεωρῶ καθήκον μου νά δηλώσω εἰς τὴν Ἐθνική Συνέλευση ὅτι ὁ πόθος τῶν Κυπρίων περὶ ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος παραμένει ἀναλλοίωτος, παρὶ τὰ τελευταῖα δυστυχήματα. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἐσθιακοῦ Κόμματος, ἡ ὁποία ἐκάλεσε τὴν Ἰταλικὴν Κυβέρνησιν νά ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ Δωδεκάνησα, ὡς φυλετικῶς συνδεδεμένα πρὸς αὐτήν, θά θελήσῃ, δικαιούσα τὴν πολιτικὴν της, νά ἀποδώσῃ τὴν Κύπρον εἰς τὴν Ἑλλάδα». Ἀλλοίμονο. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἔκαμε τὴν δίκαιη αὐτῆ χειρονομία καὶ χρειάστηκαν ἄγωνα πολλοὶ καὶ αἷμα πολλὸ γιά νά φύγῃ, ὄχι λύνοντας κατὰ τὸ δίκαιο τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ ἀφήνοντας πίσω της μιὰ κατὰστασι φοικτὴ πού μὲ ἐπιμέλεια ὠργάνωσε.

Θάπρεπε ἀκόμη νά προσθέσουμε ὅτι ὁ Γονατᾶς, ἀναφερόμενος στὸ ἔγγραφο ἐκεῖνο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου, ἔγραψε: «Καὶ ὅμως τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου παραμένει εἰσέτι ἐκκρεμές, τῆς Ἀγγλίας, ὑπὸ διαφόρους προφάσεις ἀνοουμένης νά παρῶσῃ εἰς τὸν Λαὸν τῆς Κύπρου τὸ δικαίωμα νά διαδηλώσῃ, δι' ἐλευθέρων ἐκλογῶν, τὴν αὐτοδιάθεσίν του».

Τὴν 8ην Ἰουλίου 1945 συνήλθε ἡ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ἐπιτροπὴ γιά νά συζητήσῃ τὸ θέμα τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων. Μετείχε καὶ ὁ Γονατᾶς. Καὶ δὲν ἐξέχασε τὴν πατρίδα του, τὴν Κύπρο. Οἱ εἰσηγήσεις του ἦσαν νά περιλάβουν οἱ ἐθνικὲς μας διεκδικήσεις: 1) Τὴν Βόρειον Ἠπειρον, τῆς ὁποίας τὰ δικαιώματα πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχον καὶ διεθνῶς ἀναγνωρισθῆ. 2) Τὴν διάρθρωσιν τῶν συνόρων μας πρὸς τὴν Γιουγκοσλαβίαν. 3) Τὴν προώθησιν τῶν πρὸς Βουλγαρίαν συνόρων μας ἀρκετὰ βορειότερον. 4) Τὴν Δωδεκάνησον ὡς καθαρῶς Ἑλληνικήν. 5) Τὴν Κύπρον ὁμοίως. 6) Τὴν προσάρτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Κυρηναικῆς, ἥτις καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἐπὶ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας συνεδέετο στενῶς μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅπως αὕτη, ἀραιῶς κατοικοῦμένη, χρησιμεύσῃ διὰ τὴν μετανάστευσιν τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ μας».

Εἶναι πλούσια ἡ σταδιοδρομία τοῦ Γονατᾶ, στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ. Δὲν ἔχουμε τὸν χρόνον νά τὴν ἐκθέσουμε. Παίρνουμε ὅτι ἀφορᾷ τὴν Κύπρο. Γράφει, λοιπὸν στὰ Ἀπομνημονεύματά του: «Τὴν 20ὴν Μαΐου 1950 ἀφίκετο εἰς Πειραιᾶ ἀντιπροσωπεῖα ἐκ Κύπρου, ἵνα ἐπαδώ-

σῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὸ ἀποτέλεσμα δημοψηφίσματος διενεργηθέντος ἐν Κύπρῳ, τὸ ὁποῖον, χωρὶς νά εἶναι ἐπίσημον, διεξήχθη τῇ ἀνοχῇ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν με ἀποτέλεσμα, κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος».

Καὶ ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνον, τὸ 1951, γράφει μὲ πόνον ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς: «Καὶ ἀκόμη, μετὰ τόσα ἔτη, τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου ἐξακολουθεῖ νά μένη ἐκκρεμές, χωρὶς νά διαφαίνεται συντόμως ἡ λύσις του».

Ἦταν μισὸς Κύπριος καὶ ἀγαποῦσε τὴν Κύπρο ὁ Γονατᾶς. Ὁραματιζόταν πάντα τὴν Ἐνωσὴ της. Αἰωνία του ἡ μνήμη.

Τέλος, νὰ τὸ ποιῆμ. πού ἔγραψε στὴν γιορτῇ τοῦ Γονατᾶ τὸ 1923 ὁ Σπύρος Ματσούκας πού εἶχεν ἀποκτήσει μετὰ τὴν φλόγα του φήμη «ἐθνικοῦ ποιητοῦ»:

Ἀπὸ τὴ στάχτη ὁ Φοῖνικας
Ὁ Ἑλληνικὸς κι ὠραῖος
Κι ἀπ' τὴν καρδιά καὶ ἀπὸ τὸ νοῦ
Ὁ Γονατᾶς Φεραῖος.
Κι ἀστράφτει ἡ Ἐπανάστασις
Παντοῦ σκορπᾷ ἐλπίδα
Καὶ σ' γιορτάζεις, Στυλιανέ,
Μαζὶ μετὰ τὴν Πατρίδα.

Ποῖος θὰ τὸ γράψῃ τὸ ἔργο σου
Ποῖος θὰ τὸ ζωγραφίσῃ
Ποῖος ἀφθαστος τραγουδιστῆς
Γιὰ σὲ θὰ τραγουδήσῃ.
Ἡ Ἀθηνᾶ κατέβηκε
Ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα
Καὶ σ' ἔκανε σοφώτερο
Γιὰ τὸ Μεγάλο Ἀγῶνα!!

Ζῆσε κ' εὐτύχει, Πρόεδρε,
Ἡ Ἑλλὰς γλυκοχαράζει
Κι ἡ ἀγία Ἐπανάστασις
Τὴν ὄψη της ἀλλάζει.
Κι ἀπὸ δειλὴ καὶ ταπεινὴ
Περὴφανη κι ἀκμαία
Σὲ παραδίδει ἀθάνατο
Στὴ Γαλανὴ Σημαία.

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

ΤΟ ΑΝΟΙΓΜΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Τὸ κλίμα μας, οἱ εὐκολίες μας κ' οἱ συνήθειές μας — σὰ λαὸς κλίνουμε πρὸς τὴ συζήτηση παρὰ πρὸς τὸ διάβασμα — δὲν καθιστοῦν τὸ θεσμὸ τῶν βιβλιοθηκῶν εἶδος ἀπαραίτητης πνευματικῆς τροφῆς. Ἐξᾶλλου ὁ καθημερινὸς

τύπος και τὸ ραδιόφωνο μὲ τὴν τηλεόραση ἱκανοποιῶν ὄχι ἀπλῶς στοιχειώδεις καὶ τυπικές, ἀλλὰ καὶ βαθύτερες ἀνάγκες τοῦ πνεύματός μας. Τὸ σχολεῖο μὲ τὸ βαρύτατο, ἀνθρωπίνως μὴ ἀνεχτὸ πρόγραμμα τοῦ θανατώνει στὸ μαθητὴ τὴν ἔφεση πρὸς τὸ ἐξωσχολικὸ βιβλίον καὶ δημιουργεῖ σιγὰ-σιγὰ τὴν ἀηδία πρὸς τὴ σοβαρὴ πνευματικὴν ἀπασχόληση. Ἐπιπλέον ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς μὲ τὶς ταχύτατες μεταλλαγές του φέρνει μὴ κόπωση κ' ἓνα ἄγχος, συναισθήματα ποῦ δὲν εὐνοοῦν τὸ σκύψιμο πάνω στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου, τοῦ σοβαροῦ βέβαια βιβλίου.

Ὡστόσο ἡ ἴδρυσή μας βιβλιοθήκης πάντοτε ἀποτελεῖ πνευματικὸ γεγονός. Στὸ κάτω-κάτω ὑπάρχουν οἱ λίγοι, ποῦ θὰ σπουδάσουν τὸ βιβλίον, θὰ ἀρθοῦν σὲ κάποιο ὕψος καὶ θὰ μᾶς δώσουν τὴν πείρα τους κάποτε. Ἡ συρροή δὲν σημαίνει ἀπαραιτήτως ἀξία, χωρὶς βέβαια νὰ τὴν ἀποκλείη. Κι' ἓνα ἄλλο σημεῖο ἀκόμα: μήπως ἡ ἄλλευρη κατάλληλης καθοδήγησης στὴ βιβλιοθήκη δυσκολεύει πολλοὺς στὴ χρησιμοποίησή της κ' ἔτσι πὰ τοὺς ἀπομακρύνει;

Τὶς λίγες αὐτὲς σκέψεις μοῦ τὶς προκάλεσε τὸ ἐπίσημο ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ Παιδείας δρα Κ. Σπυριδάκι ἀνοιγμὰ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας στὸ Μέγαρο τοῦ Ταμειυτηρίου Διδασκάλων. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτή, συνένωση τῆς Κοινοτικῆς Βιβλιοθήκης καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Γραφείου Παιδείας ἀποτελεῖται σήμερα ἀπὸ 15 χιλιάδες περίπου τόμους. Μεγάλον ἀριθμὸν τόμων ἔχει δωρήσει στὶς πρὶν τὴ συγχώνευση δυὸ βιβλιοθήκες ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ἡ Βρετανικὴ, ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ τῶν ΗΠΑ. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ δὲν τὸ θεωρῶ ἄσκοπον ἡ ἀναφεροθῶ σὲ μὰ παλιὰ προσπάθεια γιὰ δημιουργία Κοινοτικῆς Βιβλιοθήκης τότε στὶς πρῶτες μέρες τῆς μεταπολίτευσης. Τὸ ἔγγραφο βρῖσκεται στὰ χέρια μου ὑπογραμμένον ἀπὸ τὸν δρα Σπυριδάκι πρόεδρον τῆς Ἐπιτροπῆς — τότε πρόεδρον τοῦ Ἐμπαιδευτικῆ Συμβουλίου — καὶ τὸν ὑποφαινόμενον, γραμματέαν τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ εἶναι τὸ ἑξῆς:

Συνεδρία 1η

6 Ἀπριλίου 1960

Παρόντες: Δρ Κ. Σπυριδάκις, δρ Πορφύριος Δίκαιος, Φρίξος Βράχας, Φρίξος Πετρίδης, Κώστας Χατζηψάλτης, Ξάνθος Λυσιώτης καὶ δρ Κ. Χρυσάνθης.

Ἀπόντες: Θεόκλητος Σοφοκλέους, ὁ ὁποῖος ἀπουσιάζει εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ Γεώργιος Μαρκίδης, ὁ ὁποῖος οὐδεμίαν ἔστειλε δικαιολογίαν.

Ὁ Δρ Κ. Σπυριδάκις, ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς πρόεδρον, ἔδωκεν ἐξηγήσεις διὰ τὰς

συνενοήσεις του μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου τοῦ Γ' διὰ τὴν ἴδρυσιν «Κοινοτικῆς Βιβλιοθήκης» καὶ διὰ τὴν ἐπιλογὴν τῶν παρευρισκομένων ὡς μελῶν ἐπιτροπῆς διὰ σύνταξιν κανονισμοῦ ἢ καταστατικοῦ τῆς ἐν λόγω βιβλιοθήκης, ὡς καὶ διὰ προτάσεις στεγασεῶς τῆς κλπ.

Ὑπεδείχθη ὑπὸ τῶν παρόντων ὡς γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς ὁ δρ Κ. Χρυσάνθης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὰ σχετικὰ καθήκοντα.

Κατόπιν προτάσεως τοῦ προέδρου γίνεται δεκτὸς ὡς κύριος σκοπὸς τῆς κοινοτικῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης ἡ συγκέντρωσις ὅσον τὸ δυνατὸν ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν ἐκδόσεων διὰ καθαρῶς ἔθνικους λόγους, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ἡ ἴδρυσις καὶ πλουτισμὸς ξένων τμημάτων.

Τὴν σύνταξιν κανονισμῶν ἢ καταστατικῶν ἀνέλαβον οἱ κ.κ. Φρίξος Βράχας καὶ Κώστας Χατζηψάλτης.

Ἡ ἐξαγγελία παντὸς σχετικῶν μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς βιβλιοθήκης αὐτῆς καὶ τῶν διαφόρων ἐνεργειῶν τῆς ἐπιτροπῆς δὲν θὰ γίνῃ εἰς τὸν τύπον, ἐκτὸς ἂν τὸ ἐπιβάλλουν λόγοι ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἢ τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου.

Ὁ πρόεδρος

δρ Κ. Σπυριδάκις (ὑπογρ.)

Ὁ γραμματεὺς

δρ Κ. Χρυσάνθης (ὑπογρ.)

Πραγματικὰ δὲν ἔγινε ἀναγγελία στὸν τύπον. Ἀπ' ὅτι ξέρω ἡ ὑπόθεσις δὲν προχώρησε πρὸς τὸ πέρα ἀπὸ τὴν πρῶτη αὐτῆς συνεδρία. Ἀργότερα ἡ Ἑλληνικὴ Κοινοτικὴ Συνέλευσις Κύπρου ἴδρυσεν τὴν «Κοινοτικὴ Βιβλιοθήκη».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ «ΤΟΚΟΓΛΥΦΙΑ» ΤΟΥ Β. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Ἀγαπητὴ Κύριε Χρυσάνθη,

Ὅπως σὰς ἐξήγησα τὶς προάλλες στὶς διαφορὰς ἐκδόσεις τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου μας βάρδου, Βασίλη Μιχαηλίδη, ἀνάμεσα στὰ ποιήματά του εἶναι τὸ γνωστότατον ποίημα «Ἡ ΤΟΚΟΓΛΥΦΙΑ, κατὰ Κυπριακὴν γλῶσσαν», ποῦ τόσο ἀγαπήθηκε στὴν ὑπαίθρο γιὰ τὸν ἔξοχο συμβολισμό του.

Ἐπειδὴ ὅμως στὶς παραπομπὰς ποῦ ὑπάρχουν γιὰ ἄλλα του ποιήματα, δὲν ἀναφέρεται καμμιὰ πηγὴ ὡς πρὸς τὸ ποῦ καὶ πότε πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ ποίημα τοῦτο, ἕκαμα μερικὲς ἔρευνες καὶ βρήκα τὰ ἀκόλουθα ποῦ ἴσως νὰ ἐνδιαφέρουν πολλὸ τοὺς ἀνθολογιστὰς:

Στὸ περιοδικὸ «Ο ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ» τῆς Σμύρνης (παράρτημα τοῦ περιοδικοῦ Ο ΜΕΝΤΩΡ), Μάρτιος

1873, φυλλάδιον 12, τὸ ποίημα πρωτοδημοσιεύθηκε στὴν σελίδα 66—67 χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλῆ Μιχαηλίδη, ἀλλὰ στὴν σειρά δύο ποιημάτων, τὸ ἕνα «Ἡ τοκογλυφία» καὶ τὸ ἄλλο «τῆ φίλη μου», μὲ τὴν ὑπογραφή: Ἐν Κύπρῳ, Θ.Φ.Κ. (Θεοδ. Φ. Κωνσταντινίδης).

Στὸ ἴδιο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ στὴν σελ. 54 δημοσιεύεται ποίημα—αἶνιγμα τοῦ Βασιλῆ Μιχαηλίδη μὲ τὴν ὑπογραφήν: «Ἐν Λάρνακι Κύπρου, τῆ 11 Μαρτ. 1873 Βασίλειος Μιχαηλίδης».

Γιὰ τὸ ποίημα «Ἡ τοκογλυφία» στὸ ἴδιο τεῦχος, καμμία ἀναφορὰ στὸν Β. Μιχαηλίδη. Ἀπεναντίας μπαίνει μὲ τὸ ποίημα «τῆ φίλη μου» καὶ τὴν ὑπογραφή τοῦ Θεοδ. Φ. Κωνσταντινίδη.

Νομίζω ὅτι, τὸ θέμα πρέπει νὰ ξεκαθαρισθῆ καὶ νὰ ξέρομε ποιοῦ εἶναι τὸ ποίημα τοῦτο: Ἀνήκει στὸ Β. Μιχαηλίδη ἢ ὄχι;

Ἐπειδὴ τὸ 1873 εἶναι χρόνος πολὺ νεαρᾶς ηλικίας γιὰ τὴν πνευματικὴ δημιουργία τοῦ Μιχαηλίδη κ' ἐπειδὴ ἐνῶ σ' ἄλλο ἔχει τὴν ὑπογραφή του, ἐνῶ σ' αὐτὸ πού ἀμφισβητεῖται ὑπάρχει τ' ὄνομα τοῦ Θ. Φ. Κωνσταντινίδη, παρακαλεῖσθε ὅπως ἂν ἔχετε πηγὲς ἢ ἄλλες διαφωτιστικὰς ἐξηγήσεις, θὰ μὲ ὑποχρεώσετε ἂν τις παραθέσετε γιὰ διαλεύκανσι τοῦ ζητήματος.

Σᾶς εὐχαριστῶ

21.4.1966

ΜΙΧΑΗΛ ΠΙΣΣΑΣ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΓΝΩΜΙΚΩΝ

Η ΑΜΑΡΤΙΑ

Ἡ ἀμαρτία ἔχει στενὲς καὶ πανάσχιαις σχέσεις μὲ τὴν θρησκεία ἢ μὲ τίς σχέσεις ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ στὸν Θεό. Κι' ἴσως ὁ ἄνθρωπος νὰ παρέμενε ἀπληλαγμένος ἀπὸ τὸν ρῦπον τῆς ἀμαρτίας ἂν δὲν διεπραττε τὴν πρώτην παράβασιν ἢ ὁποία καταχωρήθη στὰ μητρώα του σὰν «προπατορικὸ ἀμάρτημα». Ἀπὸ τὴν στιγμή ὅμως πού ἡ δύναμις τῆς ἀνθρώπινης θέλησης ἐτέθη σὲ ἀντιπαράθεσιν μὲ τὸν Θεοῦ Νόμο, ἡ ἀμαρτία, ἢ ἡ καταπάτησις τοῦ Νόμου, ἦταν πιά ἀναπόφευκτο μοιραῖο γεγονός. Γι' αὐτὸ καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ἀνθρώπινες παρεκτροπὲς εἶναι πλήρως κατανοητὲς μέσα στὰ πλαίσια τῆς σύγκρουσις ἀνάμεσα στὴν ἀνθρώπινη θέλησις καὶ στὴν θεϊαν ἀναγκαιότητα. Καὶ ἡ μὲν ἀνθρώπινη θέλησις ἔχουσα πῆδον ἐκλογῆς μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ στὴν καταστροφὴ, ἡ δὲ θεία ἀναγκαιότητα, ἢ ὁ θειοῦς Νόμος εἶναι ὁ παράγων ἕκείνος πού δίνει ζωὴ καὶ ἐνσάρκωσιν στὴν ἀμαρτία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κινέζος φιλόσοφος Κομφούσιος, πατέρας μιᾶς πολυάριθμης σήμερα θρησκείας, ἀντιπαράθεσε τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντες σ' ἕνα στοχαστικὸ του ἀπόφθεγμα: «Τὸ κέντρον τοῦ θανάτου ἢ ἀμαρτία, ἢ δὲ δύναμις τῆς ἀμαρτίας ὁ Νόμος».

Παρ' ὅλον ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ «ὀφθόνια»

τῆς ἀμαρτίας εἶναι γνωστὰ καὶ ἀνεπιθύμητα, ἐν τούτοις ἡ περιέργεια, ἡ δίψα, ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ ἄγνοια τοῦ ἀνθρώπου τὸν ὀδηγοῦν αἰῶνες τώρα μετὰ ἀπὸ τὴν «πτώσιν» του, στὸ δρόμο τῆς ἠθικῆς παρανομίας. Ἐνα λυπηρὸ δὲ συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ μελετητὴ τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, εἶναι ἡ διαπίστωσις τοῦ θορύβου, τῆς αἴγλης πού δημιουργεῖ ἡ παρανομία καὶ ἡ παράβασις. Ἄραγε, μὲ τὴν ὑποσυνείδητη ψυχολογία του, μήπως ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ ἀντισταθμίσει τὸν θανατηφόρον ἐναγκαλισμὸν τῆς ἐξέγερσις ἐναντία στὸ καθιερωμένον μὲ μιὰ ψεύτικη θορυβώδη αἴγλη πού προσελκύει παντοῦ τὴν προσοχή; Κάτι τέτοιο πρέπει νὰ συμβαίνει ὅπως διαπιστώνει κ' ὁ μεγάλος θρησκευτικὸς μεταρρυθμιστὴς Λούθηρος. «Ἡ ἀμαρτία γράφει ἱστορία. Ἡ καλωσύνη σιωπᾷ». Εἶναι ἐξ ἄλλου φυσικὸν ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει διάσπασις νὰ ὑπάρχει σάλος. Καὶ ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία δὲν εἶναι βασισμένη μόνο ἐπάνω στὰ ἀγαθὰ, εὐεργετικὰ ἐπιτεύγματα τῆς φυλῆς. Γιατὶ κ' αὐτὰ ὑπάρχουν στὸ ἐνεργητικὸ τῆς ἀνθρωπότητος κ' αὐτὰ συνεισφέρουν στὴν δημιουργία πού ἱστορικῶς περιγράμματος μέσα στὸ ὅποιο δρᾷ καὶ ἀποτυπώνει ὁ ἄνθρωπος τ' ἀχνάρια τῆς πορείας του. Πιὸ ἔντονα ὅμως, ὅπως λέει ὁ Λούθηρος, διαγράφονται στοὺς θόλους τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος τὰ μαῦρα σημάδια πού στιγματίζουν τὴν ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Καὶ ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ γένος αὐτὸ εἶναι ἀδιάσπαστα διενωμένο, οἱ ἐπιπτώσεις τῆς μεμονωμένης ἢ τῆς ἐπὶ μέρους παράβασις — ἀτομικῆς, ὁμαδικῆς, φυλετικῆς, ἐθνικῆς — εἶναι καθολικῆς. Ἡ προσφορὰ τοῦ Χριστοῦ γιὰ θυσία δὲ θάγαγε ἱστορία ἂν δὲν ἀξιοποιεῖτο ἀπὸ τὴν φυγὴ τῶν Ἰουδαίων. Ἀξιοποιώντας ὅμως αὐτὴ τὴν προσφορὰ, οἱ Ἑβραῖοι διέπραττον ἀμάρτημα. Ἀμάρτημα ὅμως τὸ ὅποιο ἄνοιξε φαρδεῖὰ πλατεῖα πρὸς πύλες τῆς δοκιμασίας τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς λύτρωσις ὅμως, στὸ πανανθρώπινον. Ἡ ἀντιπαράθεσις ἔτσι «ἀμαρτίας» καὶ «καλωσύνης» εἶναι διαρκῆς σ' ὅλα τὰ πλάνα καὶ σ' ὅλες τίς ἐντάσεις. Ἀκόμα κ' αὐτὴ ἡ ἀτομικὴ ἀμαρτία προκύπτει ἀπὸ τὴν σύγκρουσις μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο. Τὴν σύγκρουσις ἀνάμεσα στὰ στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τὴν ἀνθρώπινη συνισταμένη: τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ πονηρὸ, τὸ θεῖο καὶ τὸ ἀνθρώπινον, τὴν γνώσιν καὶ τὴν ἄγνοια, πῆν πτώσιν καὶ τὴν μακαριότητα. Κανένας ἐπὶ γῆς ἄνθρωπος ὅπως λέει ἀρχαῖο ρητόν, δὲν εἶναι ἀπληλαγμένος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς διπλῆς αὐτῆς τυραννίας: «Ἀνθρώποις γὰρ τοῖς πᾶσι κοινὸν ἔστι τ' αὐξάμαρτάνειν». Κι' ἕνας πιὸ πρόσφατος Ἄγ-

γλος ποιητής και συγγραφέας του 19ου αιώνας, ο Όσκαρ Ουάιλντ: «Πολλοί μένουν άτιμώρητοι, κανείς όμως άναμάρτητος». Θά ήταν ματαιοπονία, λόγω του περιορισμένου χώρου να επεκταθούμε στην έρμηνεία πής άμαρτίας υπό τής ψυχολογίας ή τής φιλοσοφίας. Πιο άναλυτικές, πιο διεισδυτικές ξεετάζουν τις άπαγορεύσεις έκείνες που οδηγούν στην άμαρτία με τo φακό τής διανοητικής έρευνας. Πολλά θρησκευτικά «άμαρτήματα» — ή αίμομιξία, ή άπιστία, τo έγκλημα — έρμηνεύονται με τήν ψυχολογία του άτόμου και με τήν διαμόρφωση του πνευματικού και νοητικού του κόσμου κάτω από τήν επίδραση διαφόρων έξωτερικών συνθηκών — περιβάλλοντος κοινωνικού, οικογενειακού, σχολικού — βιολογικής κληρονομικότητας κ.ο.κ. Κάτω όμως από τo νυστέρι τής αντικειμενικής φιλοσοφίας, κάποια κριτήρια για τήν στάθμιση και τήν καταπολέμηση τής άμαρτίας και πάλι εφαρμόζονται. Μόνο που αυτά τo κριτήρια δεν είναι πια οι συναισθηματικές κληρονομίες τής θρησκευτικής παράδοσης. Είναι πιο κοντά στο νοητικό κόσμο που ανθρώπου o όποιος και τόν βοηθά για να ξεδιαλύνει τo καλό από τo κακό: 'Αριστοτέλης: «Συνείδησι είναι ή ίδια μας κρίσι δια τo σωστόν ή τo έσφαλμένο των πράξεών μας».

'Ο πόλεμος άνάμεσα στο καλό και τo κακό, μέσα στην ίδια τήν ανθρώπινη συνείδηση πότε καταλήγει στην νίκη του ένός στοιχείου και πότε του άλλου. Μέσα σ' αυτόν όμως τόν πόλεμο που διεξάγεται γύρω από τήν άμαρτία, o άνθρωπος ώριμάζει, άναγκασμένος, σρωγόμενος εκ των πραγμάτων τής ζωής να κάνει διαρκείς, άτέλειωτες έκλογές.

Κατά τόν Ουάιλντ δέ και πάλι «o μόνος τρόπος για ν' άπαλλαγή κανείς από ένα πειρασμό, είναι να ύποκύνη σ' αυτόν».

'Απόσο σέ τελευταία άνάλυση, άφού ή ύποταγή στην άμαρτία δεν συνοδεύεται από τίποτε άλλο παρά από λίγην πρόσκαιρη χαρά και ίκανοποίηση και πολλήν κατοπινη δδύνη, διάσπαση, σύγκρουση, άγωνία και άμφιβολία, όπως και να άντιμετωπισθεί τo θέμα τής άμαρτίας, τo συμπέρασμα ένα είναι: 'Η άμαρτία με τήν πρόκληση της ή τήν προσφορά της, είναι ένας τρόπος για να ολοκληρώνεται o άνθρωπος. Για να έμπλουτίσει τόν ψυχικό του κόσμο με έμπειρία, ή με νίκη — άνάλογα πάντα με τήν εξέλιξη του άτόμου — για να μπορεί να συνεχίζει στην άτραπύ τής άρχής οδυνηρής άκανθόδου άνόδου του, εκεί από όπου έχει συντελεσθεί ή πτώση του.

Η ΤΕΧΝΗ

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ Ο ΑΛ. ΞΥΔΗΣ

'Η παρουσία του κ. 'Αλ. Ξύδη άνάμεσα μας κι' ή έκθεσή του γύρω από τo θέματα σύγχρονης νεοελληνικής ζωγραφικής και γλυπτικής με επίδειξη διαφανειών από νεοελληνικά έργα άνοίγει μια νέα περίοδο γνωριμίας μας με τo κέντρο. Προηγήθηκαν βέβαια κι' άλλες έκδηλώσεις από τόν ίδιο τομέα τής Τέχνης: 'Εκθεση ζωγραφικών πινάκων σύγχρονων νεοελλήνων, άτομικές έκθέσεις έλλαδικών ζωγράφων (τής άκαδημαϊκής σχολής) διαλέξεις από τόν Καλλιγá. Στο έτοιμο κι' όλας έδαφος οι τεχνοκριτικές άπόψεις του κ. Ξύδη δημιούργησαν τήν πρέπουσα κίνηση κι' άποκαλύπτανε ταυτοχρόνως κάποιες άνάγκες μας.

Νομίζω πως πολύ λίγο γνωρίζουμε τή σύγχρονη έλλαδική ζωγραφική και γλυπτική. Σχεδόν όλοι οι ζωγράφοι μας σπουδάσανε στο Λονδίνο και χωρίς να τo θέλουν τo ξένα ρεύματα χωρίς τις άναγκαίες ζυμώσεις μες τόν γενικό έλληνικό χώρο διοχετεύουν στην Κύπρο. Τo πολύ κοινό βλέπει είτε εύνοϊκά είτε δύσπιστα τo έργα τής διεθνούς τέχνης χωρίς στοιχειώδη γνωριμία με τo σύγχρονα νεοελληνικά.

'Υπάρχει, λοιπόν, ή επείγουσα άνάγκη να γνωρίση o κόσμος κι' ιδιαίτερα o μαθητής, που έχει και ειδικά ένδιαφέροντα, τo νεοελληνικά έπιτεύγματα. Με τo λόγια και τις περιγραφές ή τις παραινέσεις άσφαλώς τίποτα δέ γίνεται. Οι έλάχιστες εικόνες — έδώ κι' εκεί — δεν έξυπηρετούν κανένα σκοπό, εκτός από τις χριστουγεννιάτικες εύχές. 'Εξάλλου—ορθά ή λανθασμένα—γίνεται περισσότερη κυκλοφορία έργων άρχαίων, βυζαντινών και τής σχολής του Μονάχου, παρά μια λογική άντιπροσώπευση ως τo σήμερα, που να περιλαμβάνη και τo σύγχρονα ρεύματα.

"Αν ή Βασιλική Πρεσβεία τής 'Ελλάδος φρόντιζε να έξοπλίστo τo σχολεία μας με ειδικές σειρές φωτοδιαφανειών με νεοελληνικά έργα κατόπιν κατάλληλου έλέγχου από ειδικούς θά έξυπηρετούσε και τις δυο πλευρές — έλλαδική και κυπριακή. 'Η Πρεσβεία έδειξε τόσες φορές κατανόηση, που άσφαλώς δεν θ' άφνηθή τή συμβολή της και σ' αυτό τόν τομέα. 'Εννοείται πως και οι δικοί μας ειδικοί πρέπει έπισημως να ζητήσουν ποιόν κατά τή γνώμη τους ύλικό χρειάζεται για τήν παρούσα στιγμή, ώστε οι του κέντρου ναχουν και των έδώ συναδέλφων τους τήν άποψη.

ΜΟΥΣΙΚΗ

ΔΥΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΔΩΜΑΤΙΟΥ

Παίρνω άφορμή τις συχνές εμφανίσεις από την τηλεόραση του κουαρτέτου έγχόρδων Λευκωσίας καθώς και από μιá εμφάνιση του κουαρτέτου έγχόρδων Άμμοχώστου, για ν' αναφερθώ με δυο λόγια στην ίδρυση τών δυο αυτών νέων μουσικών συγκροτημάτων καθώς και στη δράση και τη συμβολή τουλάχιστο του ένός από αυτά στη μουσική άνοδο του τόπου.

Το κουαρτέτο έγχόρδων Λευκωσίας ιδρύθηκε περίπου τόν Όκτώβριο και ή ίδρυσή του άποτελεί εδύγχες γεγονός για τά μουσικά χρονικά του τόπου μας. Ίδρύθηκε με πρωτοβουλία του μουσικού Άνδρέα Παπακυριακού (ύπεύθυνου των κλασσικών προγραμμάτων του Ρ.Ι.Κ.) που άποτελεί και τó πρώτο βιολί του κουαρτέτου. Τά άλλα μέλη του συγκροτήματος άσπασίζουν οί Πολύβιος Κοιρανίδης, μαθητής του Γυμνασίου Κύκκου, δεύτερο βιολί, Δημήτριος Πετρίδης, καθηγητής τής μουσικής στο Παγκ. Γυμνάσιο, βιόλα, και ό παλαιάμαχος βιολοντσελίστας όδοντίατρος, Κώστας Πετρίδης, βιολοντσέλλο.

Με όπλα την τεχνική, λίγη καλή θέληση και ένθουσιασμό στρώνονται στη δουλειά, με δοκιμές δυο φορές τή βδομάδα. Μέσα σε λίγους μήνες τó συγκρότημα έκτός από τρεις εμφανίσεις που είχε στην τηλεόραση μπόρεσε να δώσει στο κοινό τής Λευκωσίας ένα όλόκληρο ρεσιτάλ στις 22 Μαρτίου στην «Πνευματική Στέγη». Έκει είχαμε την ευκαιρία να χαρούμε την πραγματική του άπόδοση και να δημιουργήσουμε την άισιοδοξία για τά μέλλον του. Τό κουαρτέτο αυτό παρουσίασε ένα φιλόδοξο — για ένα συγκρότημα στο ξεκίνημά του — πρόγραμμα. Παρουσίασε έπίσης θαυμαστή όμοιογένεια μέσα στο λίγο χρονικό διάστημα που εργάστηκε. Είμαι βέβαιος πως άν τó συγκρότημα αυτό συνεχίσει την εργασία του με τόν ίδιο ρυθμό, τόν ίδιο ζήλο και την ίδια εδύνη έναντι τής μουσικής, δοκιμάζοντας παράλληλα έργα διάφορου τεχνολογίας και μεγαλύτερων τεχνικών άπαιτήσεων, δέν θ' άργήσει ή μέρα που θά φτάσει τά άνώτερα έπίπεδα μουσικής έμπνεύσεως και άποδόσεως.

Τό ίδιο πρόγραμμα επανελήφθηκε λίγες μέρες άργότερα σ' ένα ρεσιτάλ στην Άμμόχωστο.

Μιá άλλη προσπάθεια στην ίδια κατεύθυνση γίνεται από τó κουαρτέτο έγχόρδων Άμμοχώστου. Τό κουαρτέτο αυτό είναι ακόμη νεότερο σε ήλικία από τó πρώτο και τó άσπασίζουν οί Κωστάκης Κωνσταντίνου, πρώτο βιολί, Στέ-

φανος Ζυμπουλάκης, δεύτερο βιολί, Γεώργιος Μάρκου, βιόλα, Κώστας Πετρίδης, βιολοντσέλλο.

Μιá εμφάνιση στην τηλεόραση τó Μεγάλο Σάββατο με άποσπάσματα από τó έργο «Οί Έπτά Τελευταίοι Λόγοι από του Σταυρού, έργο 51» του Χαΐνδν, υπήρξε άρετα έπιτυχής, που θά του επέτρεπε να συνεχίσει.

Τά συγκροτήματα αυτά δείχνουν ότι υπάρχουν στελέχη, ό πυρήνας, για τή δημιουργία μιás καλής όρχήστρας δωματίου τουλάχιστον, άν μη συμφωνικής, επαγγελματικής ή ήμεμπαγγελματικής. Τό ζήτημα αυτό θίγεται τώρα και πολλά χρόνια από διάφορους μουσικούς παράγοντες άλλοτε ως άτομα κι' άλλοτε ως ομάδες. Ξαναφαίνεται πάλι τώρα τελευταία στο προσκήνιο. Πιστεύω και εύχομαι πως θά δημιουργηθούν μιá μέρα — ίσως σύντομα — οί κατάλληλες προϋποθέσεις για τή δημιουργία και τή λειτουργία τέτοιων επαγγελματικών συγκροτημάτων.

Λ. ΣΙΤΑΡΟΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Η «ΠΕΜΠΤΗ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΕΚΘΕΣΗ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ»

Η «Πέμπτη Πανελληνίος Έκθεση Φωτογραφικής Τέχνης» τής «Έλληνικής Φωτογραφικής Έταιρείας», που μεταφέρθηκε στην Κύπρο, από πολύ εύτυχη έμπνευση, πρέπει να κοιταχτεί πολύπλευρα κι' όχι ως απλό καλλιτεχνικό γεγονός στον τομέα τής φωτογραφικής τέχνης. Πρώτα απ' όλα είναι μιá σοβαρή άρρωσις στις καλλιτεχνικές προσπάθειες τής «Φωτογραφικής Έταιρείας Κύπρου», τώρα στα πρώτα της θήματα, γιατί προβάλλει και δίνει βάρος στα ένδιαφέροντα φωτογραφικής. Άν σκεφτούμε πόσο πολύ λίγο διευκολύνεται ή καλλιτεχνική κίνηση στον τόπο μας, συνήθως με φροϋδες ύποσχέσεις ή ύποσημαινόμενα (τύπου Τζοκόνας) χαμόγελα, τó γεγονός τής Έκθεσης αυτής, που δείχνει στο κοινό σε πόσους πλατειούς όρίζοντες μπορεί να κινηθί ό καλλιτέχνης φωτογράφος, τονώνει τών δικών μας τόν άτομικό και οργανωμένο μόχθο και τούς άνυψώνει και στη συνείδηση και του κοινού, προπαντός τών άπληροφόρητων.

Άλλά σημαντικήν άξία πρέπει ν' άποδώσουμε στην έκθεση αυτή στο τομέα προβολής του Έλληνικού Χάρου. Η φωτογραφία περισσότερο κι' από τόν πιο εύγλωττο λόγο ή τήν γλαφυρότερη γραφή εισάγει σε ό,τι άνήκει περισσότερο στο μάτι. Η προβολή αυτή, έκτός από τήν τουριστική τής σημασία (αυτό στο κάτω

κάτω άνήκει στους Έλλαδικούς) έχει και χαρακτηριστικά καθαρώς έθνικό, προπαντός στις έρωμαφρόδιτες αυτές πολιτικές ώρες της Κύπρου. Ύπενθυμίζει την Μητρόπολη και τις άδερφές επαρχίες. Τονίζει τα κοινά ιδανικά και άπόψεις και στον τομέα της τέχνης. Διεγείρει τον πόθο της επικοινωνίας και του καλλιτεχνικού διαλόγου με πιθανές εύρύτερες προεκτάσεις του διαλόγου αυτού.

Η Βασιλική Πρεσβεία της Ελλάδος, που διαργάνωσε την έκθεση αυτή και φροντίζει συνεχώς να εξασφαλίζει ένα ύψηλo επίπεδο καλλιτεχνικό παρόν της μητρόπολής μας έδω στο κλυδωνιζόμενο νησί μας, πρέπει να περηφανεύεται: πρωτοστατεί πια σε όλους τους τομείς. Μόλις τελευταία άρχισεν η κίνηση γύρω άπ' τη φωτογραφική τέχνη. Η χειρονομία της Πρεσβείας τη τόνωσε.

Και για να αναφερθώ λίγο στην πρόσφατη ιστορία του τομέα αυτού σημειώνω τα εξής: Τό 1958 ο Γιώργος Λανίτης — πρωτοπόρος της πραγματικά φωτογραφικής τέχνης — έκθέτει στη Cyprus Gallery της Άμμοχώστου πρωτοποριακές φωτογραφίες, κυρίως φωτογράμματα (σκιαγράμματα) φωτογραφίες και άφηρημένες φωτογραφίες. Τό 1965 ο Γιώργος Λανίτης, πάλιν, έκθέτει στην Τεχνική Σχολή Λευκωσίας φωτογραφίες άποκλειστικά άπο την Κύπρο με τίτλο «Νάσος τās Άφροδίτας». Τόν ίδιο χρόνο στην «Μάνα» έκθέτει ο Δανάκης Σιοκούρογλου φωτογραφίες άπο την Κύπρο πάλιν. Και τόν ίδιο χρόνο, τέλος, πραγματοποιείται κι' η «Πρώτη Παγκύπριος Έκθεση της Φωτογραφικής Έταιρείας Κύπρου» στην Τεχνική Σχολή Λευκωσίας με τρία θέματα: τουριστικό, ελεύθερο και έγχρωμο. Τώρα εργάζονται μαθητές των άνωτέρων τάξεων Μέσης Παιδείας συγχροτημένοι σε φωτογραφικούς Όμίλους κατά σύσταση της Φωτογραφικής Έταιρείας Κύπρου» για τό φωτογραφικό διαγωνισμό.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗΝ ΕΚΘΕΣΗ

Μέσα στις τόσες άξίες των έθνικών παλμών που δέχεται η Κύπρος άπο τό Έθνικόν Κέντρον, στον ύκλο των πολιτιστικών προσφορών, δέχτηκε με μεγάλη χαρά μα έντελώς καινούργια έκδήλωση, την «Έ' Πανελλήνια Έκθεση Φωτογραφίας» της «Έλληνικής Φωτογραφικής Έταιρείας», που διοργανώθηκε τελευταία στη Λευκωσία και Δεμοσό, με την συμπαράσταση του έδω Ύπουργείου Παιδείας.

Την έκδήλωση αυτή την υποδέχτηκε με ιδιαίτερη χαρά η Φωτογραφική Έταιρεία Κύ-

πρου», που είναι και άμεσα συνδεδεμένη με την πλευρά αυτή της τέχνης, της φωτογραφίας.

Στους γενικούς σκοπούς που έξυπηρετεί η έκδήλωση τούτη, υπάρχει για μας τα μέλη της Φ.Ε.Κ. τό ειδικό ενδιαφέρον. Η παράλληλη πορεία, άς την πούμε έτσι, στο ίδιο μονοπάτι της ίδιας τέχνης.

Τό ύψηλό επίπεδο τέχνης που παρουσιάζει η Ε.Φ.Ε., η δυναμική πλευρά του άριθμού των μελών της, η άριστη τεχνική κατάρτιση των και οι πολλαπλές της έκδηλώσεις, θα είναι για μας μία συμπαράσταση και βοήθεια για μα στενή συνεργασία και καθοδήγηση, τώρα και στο μέλλον.

Τούτο θα σημάνη την άρχή μας συνεχούς άνταλλαγής έκδηλώσεων, που θα μας δώσουν την ευκαιρία να πάρουμε πολλά άπο την πλευρά της τέχνης και της άριτίας τεχνικής κατάρτισης των άδελφών μελών της Ε.Φ.Ε. και να δώσουμε και μεϊς όσα μπορούμε, ξστο και λίγα.

Τό καλλιτεχνικό τούτο γεγονός έδω στη Λευκωσία, έγινε άφορμή να μας αφήση ένα ακόμα μεγάλο καλό. Μία μόνιμη, κατάλληλα διασκευασμένη αίθουσα, για μελλοντικές εκθέσεις. Τούτο όφείλεται στην κατανόηση και ευγενική χειρονομία του Έντιμου Ύπουργού Παιδείας όρος Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, ό όποιος έδωσε την έντολη ή να παραμείνη η αίθουσα της Τεχνικής Σχολής Λευκωσίας άνέπαφη, όπως είναι τώρα. Θεωρώ καθήκον μου και υποχρέωση να εκφράσω προς τόν έντιμον Ύπουργόν τās άπειρους εύχαριστίας της Φ.Ε.Κ.

ΠΕΤΡΑΚΗΣ Μ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Πρόεδρος της Φωτογραφ. Έταιρείας Κύπρου.

ΡΕΣΙΤΑΛ

Η «ΜΑΓΙΣΣΑ» ΤΟΥ ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ ΣΟΦΡΑ

Ύπηρεξε λανθασμένος (τουλάχιστον για τις συνήθειες του κυπριακού κοινού) ό χαρακτηρισμός «Ρεσιτάλ ποιητικού λόγου» της όος Έλένης Σοφρά. Στην πραγματικότητα η όις Σοφρά έμνήνευσε περισσότερο με θεατρικά στοιχεία κομμάτια άπο την άρχαιοελληνική ποίηση («Όμηρο, Πίνδαρο, Θεόκριτο). Δέν ξερω άλλου κατά πόσον τό είδος αυτό της έρμηνεϊας έλκυει η όχι. Πολλές φορές μα έρμηνεϊα, που πραγματικά περιέχει στοιχεία δημιουργικά μπορεί να άποτύχη άπο πρώτη ματιά μόνο και μόνο γιατί τό κοινό είναι άπροπαρασκευάστο η συννηθισμένο με άλλα είδη και άντιλήψεις. Τελευταίως έχω πληροφορηθ η πώς όμάδα νέων προσπαθει να εισαγάγη τό θεατρικό μονόλογο και στα κέντρα ψυχαγωγίας, αφήνω πώς και τό

μοντέρνο θέατρο είνουσι πολύ τούς θεατρικούς μονολόγους με καταπληκτικές σέ ἐμφέ ἐρμηνείες.

Ἀπό τὴν ἐρμηνεία τῆς δος Σοφοῦς ξεχωρίζω τὴ «Μάγισσα» ἀπὸ τὰ εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου. Χρησιμοποιηθήκανε ἀρκετὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα, ἐμφέ με μαγνητόφωνο, ἀντικείμενα λαϊκῆς τέχνης, πὸν πραγματικὰ δημιουργήσανε ἀτμόσφαιρα. Θὰ μποροῦσα νὰ εισηγηθῶ με τὴν εὐκαιρία, μιὰ παράσταση ἐρμηνείας δυὸ-τριῶν εἰδυλλίων τοῦ Θεοκρίτου με ἀντικείμενα καὶ ἐμφέ ἀπὸ τὸν ἀγορικό μας βίο (χωρὶς βέβαια διάθεση ἠθογραφικῆς ἐπίδειξης). Τὸ ΡΙΚ ἐδῶ προγραμμάτισε ἐκπομπὲς με εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου κατ'ἀλληλα προσαρμοσμένα πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ραδιοφωνίας.

Ποῦ εἶναι τὸ μέλλον τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἐρμηνείας δὲ μπορῶ νὰ καθορίσω. Δὲ βλέπω ὅμως τί ἐμποδίζει τὸ συνεχῆ πειραματισμὸ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Γεωργίου Παυλίδου, Ἐπισκόπου Τριμυθούτος: «Λύχνος τοῖς ποσί μου». Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελίδ. 310, Ἀθήνα 1965.

Πρόκειται γιὰ μιὰ σειρά ὀμιλιῶν ἀπάνω στὰ Εὐαγγέλια τῶν Κυριακῶν ὀλόκληρου τοῦ ἔτους, γιὰ ἓνα καινούργιο συγχρονισμένο Κυριακοδόμιο.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ τὸ χαρακτηρίζει γλῶσσα ἀπλή καὶ εὐληπτή καὶ ὕψος συναρπαστικό, ἔτσι πού, ἐνῶ θ' ἀποτελῆ ἓνα βοήθημα γιὰ τούς ἱεροκήρυκες, θάναυ συγχρόνως — κι αὐτὸ εἶναι τὸ κύριο πλεονέκτημά του — δυνατό νὰ διαβασθῆ εὐχάριστα ἀπὸ κάθε χριστιανό.

Δυστυχῶς — πρόκειται γιὰ μιὰ ἀλήθεια, πὸν ὀφείλομε ὄλοι νὰ παραδεχτοῦμε — πολλὰ ἀπὸ τὰ κηρύγματα πὸν ἀκούονται σήμερα ἀπὸ τὸν ἄμβωνα εἶναι ἐντελῶς ἀσυγχρόνιστα με τὴ ζωντανὴ πραγματικότητα κι ἀποθῶν τὸ χριστιανὸ ἀντὶ νὰ τὸν προσελκύσουν. Ὁ Χριστὸς δὲν ἀεφοδοῦσε· παίρνοντας σάν βάση ὄρισμένα γεγονότα τῆς ζωῆς, στήριξε σ' αὐτὰ τὴ διδασκαλία του· οἱ ἱεροκήρυκὲς μας δὲν ἐρμηνεύουν αὐτὴ τὴ διδασκαλία ὅπως θὰ τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ καιροὶ μας· τὴ μεταφράζουν· κ' ἔτσι βροῖσκονται — ὄχι ὄλοι, βέβαια, ἀλλὰ ὄχι καὶ λίγοι — ἔξω τόπου καὶ χρόνου. Ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Τριμυθούτος δίνει με τὸ βιβλίο του «Λύχνος τοῖς ποσί μου» ἓνα σαφὲς ὑπόδειγμα, πὸν τὸ χαιρετίζουμε ἐγκάρδια, με τὴν εὐχὴ νὰ ἔχη συνέχεια τὸ ἐποικοδομητικὸ αὐτὸ ἔργο.

Κων. Π. Δεμερτζή, γυμνασιάρχου: «Μεθοδικὲς ὁδηγίες γιὰ τὶς λογοτεχνικὲς ἀναλύσεις». Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἰ. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, σελίδ. 182, Ἀθήνα 1966.

Σκοπὸς τοῦ βοηθήματος αὐτοῦ, ὅπως καὶ ἀρκετῶν ἄλλων πὸν κυκλοφόρησαν προηγουμένως, εἶναι νὰ καταστήσῃ τὸ μαθητὴ ἱκανὸ νὰ ἀνατοκροθῆ σὲ ὅ,τι ἀπαιτεῖ σχετικὰ με τὰ Νέα Ἑλληνικὰ τὸ Ἀκαδημαϊκὸ Ἀπολυτήριο. Ἦνάρχει ἐντούτοις μιὰ σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου καὶ τῶν προηγουμένων, γιὰτὶ αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὸ τυφλοσύρτη οὔτε ἐνθαρρύνει τὴν ἀποστήθιση ἀναλύσεων πὸν παρέχονται ἀπ' τὸν καθηγητὴ· ἔχει στόχο του τὸ παιδί, πὸν πρέπει ν' ἀνυληφθῆ τούς βασικοὺς κανόνες τῆς τέχνης καὶ τὴ μεθοδικὴ πορεία πὸν ὀφείλει, μονάχο του κατὰ τὸ δυνατό, ν' ἀκολουθήσῃ στὴν ἀνάλυση ἐνὸς λογοτεχνήματος. Ὅλα τὰ σχετικὰ προβλήματα ἐξεγυῖνται μέσα σὲ 18 ἐπιστολὲς πρὸς τὸ παιδί στὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου· στὸ β' μέρος δίνονται ὑποδείγματα ἀναλύσεων ἀπὸ ἐκπαιδευτικούς· καὶ στὸ γ' μέρος ὑποδείγματα ἀπὸ ὑποψηφίους γιὰ τὶς ἐξετάσεις. Στὸ δ' μέρος προσφέρεται ἡ κεντρικὴ ἰδέα πολλῶν λογοτεχνημάτων καὶ μερικὲς σύντομες σημειώσεις· καὶ στὸ ε' δίνεται μιὰ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία.

Οἱ Κύπριοι ἐκπαιδευτικοὶ θὰ βροῦν στὸ βιβλίο τοῦ κ. Δεμερτζῆ ἔξαίρετο βοήθημα γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.

Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ

Ἡλία Π. Βουτιερίδης: Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (δεύτερη ἐκδοσὴ με συμπλήρωμα τοῦ Δημήτρη Γιάκου), Ἀθήνα, ἔκ. Παπαδήμα, 1966.

Εἶναι ἓνα νημεῖωδες ἔργο «Ἡ (σύντομη) ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» τοῦ Ἡλίου Βουτιερίδη. Παρόλο πὸν περάσανε τόσα χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτη τῆς ἐκδοσῆς ἔξακολουθεῖ νὰ κατέχη τὰ πρωτεῖα σὲ πληροφορίες, κατὰταξὴ ὕλης, κριτικὴ τοποθέτησῆ.

Με τὴν εὐκαιρία τῶν εἰκοσιπέντε χρόνων ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ συγγραφέα τῆς πραγματοποιήθηκε μιὰ νέα ἐκδοσὴ με συμπλήρωμα πὸν ἔγραψε ὁ Δημ. Γιάκος. Γιὰ τὸ κύριο σῶμα τοῦ ἔργου μιλῆσανε τόσοι καὶ τόσοι. Ἐξάλλου ἡ λέξι «νημεῖωδες» πὸν τοῦ ἀποδώσαμε, λέει τὸ καθετί. Τὸ συμπλήρωμα ὅμως θὰ πρέπει νὰ ἐξετασθῆ, προπαντὸς ἀπὸ ἐμᾶς τούς Κύπριους.

Ἀπὸ καθαρὰ ἐλλαδικῆς σκοπιᾶς τὸ συμπλήρωμα τοῦ κ. Δημ. Γιάκου, πὸν ἀφορᾶ τὴν λογοτεχνικὴ κίνηση 1931—1965, μιὰ πολὺ καινούργια πιά ἐποχὴ με νέα ρεύματα, ἐνῶ ἀντιμε-

τωπίζει την ευαισθησία και τον κίνδυνο του να μιλάς για σύγχρονους ανθρώπους του στενού περιβάλλοντός σου, διατηρεί άρκετη αντικειμενικότητα και ειλικρίνεια. Τά μαύρα γραμμάτια, τ' άραιά και τὰ συνήθους μορφής χρησιμοποιούνται για διακριτικά κάποιας άξιολόγησης, αλλά έτσι όπως πλέκονται αφήνουν ελεύθερο τον αναγνώστη ν' αποφασίσει, γιατί του δίνεται ή εντύπωση τής ελαστικότητας ή τής προσωρινής επισήμανσης για τήν άξία και σημασία.

Από κυπριακής σκοπιάς όφείλουμε να τονίσουμε πόσο δίκαια και επί πλέον έξυπνητικά ό συγγραφέας κατάταξε και τούς Κυπρίους μέσα στο σύνολο τής σύγχρονης νεοελληνικής παραγωγής. Η κάποια διάκριση με τήν αναφορά σε κυπρίους μπορεί να έξηγηθή: α) γιατί θέλει ο γραμματολόγος να τονίσει τή σημασία κι' ύπαρξή τους (όταν άλλοι άγνοούν τήν Κύπρον) και β) ίσως γιατί θέλει κι' αντιλαμβάνεται μιá κάποια σχολή, έστω και με βάση τó γεωγραφικό παράγοντα.

Ας πάρουμε όμως τὰ κεφάλαια ένα-ένα. Στο «Γενικό Έξέτασμα», ό Γιάκος τονίζει πώς ή λογοτεχνία μας, ιδίως ή ποίηση, στράφηκε πιά προς τήν «παγχοσμότητα». Πολλή σωστά λέγει πώς μετά τó '30 ως τὰ σήμερα πολλά έχουν συμβή στην Ελλάδα (περιλαμβάνει και τόν Κυπριακό Άγώνα) πού δώσανε και στη λογοτεχνία της μιá νέα ροπή. Στην ποίηση πιά υπερίσχυσαν τὰ καινούργια ρεύματα (κάτι ανάμεσα Έλυάντ και Άραγκόν, Ρίλκε, Μαγιακόφσκυ και Τ. Σ. Έλιοτ) και πολύ σωστά επισημαίνει τó πόσο κλισέ πιά έγινε ή καλούμενη «νεοαπειρίζουσα» ποίηση. Πιό συντηρητική σε θέματα, έκφραση και γλώσσα υπήρξε ή πεζογραφία παρόλο τó άπλωμά της σ' ευρύτερους όρίζοντες.

Στό κεφάλαιο «Η ποίηση» ό Γιάκος εξετάζει με άδρες άναφορές τó μετά τó '31 έργο του Σικελιανού, Βάρναλη και Καζαντζάκη θεωρώντας τó του πρώτου κατάφαση ζωής, τó του δεύτερου κατάφαση μες τήν άρνηση του παρόντος άστικου καθεστώτος και τó του τελευταίου άρνηση. Σε τρεις κατηγορίες χωρίζει τούς υπόλοιπους ποιητές: σ τ ο υ ς π α ρ α δ ο σ ι α κ ο υ ς (όπου κι' οι Κύριοι Βασ. Μιχαηλίδης και Α. Διπέτης — παρεμβολή έδω, γιατί καμμιά άναφορά σ' αυτούς δέν έγινε από τó Βουτιεριόη — Π. Βαλδασεριόης, Ξ. Δουσιώτης, Π. Δουσιώτης και Τεΰρκος Άνθίας) σ' αυτούς με όλο φάνερη ά ν α ν έ ω σ η σ τή μορφή και στη ν ο ύ σ ι α (όπου κι' οι Κύριοι Ν. Νικολαΐδης, Α. Παυλίδης, Γλ. Άλιθέρης, Π. Κριναΐος, Κύπρος Χρυσάνθης, Α. Χαμπουλίδης, Ν. Κρασιδιώτης, Αύγη Σακαλή, Κ. Μόντης, Ά. Περγάνης, Ά.

Ίντιάνος) και στον σύγχρονο με δ ι á φ ο ρ ε ς τ á σ ε ι ς — τούς τελευταίους αυτούς εξετάζει κάπως έκτενέστερα.

Στό τρίτο κεφάλαιο ό Γιάκος μιλά για τήν πεζογραφία, πού τή διακρίνει σε άφήγηση και κριτικό λόγο. Στην άφήγηση ξεχωριστά μιλά (και δίκαια) για τόν Καζαντζάκη και άρκετούς νεώτερους. Σ' αυτούς αναφέρει και τούς έξης Κυπρίους: Νίκο Νικολαΐδη, Κυπρολέοντα, Μελη Νικολαΐδη, Ν. Κρασιδιώτη, Γιάγκο Πιερίδη, Κ. Χρυσάνθη, Ά. Χριστοφίδη και Π. Ίωαννίδη. Στο τμήμα αυτό γίνεται μνεία και τής ταξειδιωτικής λογοτεχνίας, πού χαρακτηρίζεται ως άξιοσημείωτη. Στόν «κριτικό λόγο» ό Γιάκος τονίζει πώς τήν κριτική πιά δέν τήν έχουν στα χέρια τούς επαγγελματίες αλλά και ελεύθεροι πνευματικοί άνθρωποι, πράγμα πού έδωσε ευρύτητα στόν κλάδο αυτό. Ίδιαίτερα αναφέρονται τὰ όνόματα τών Αύγερη, Ί. Μ. Παναγιωτόπουλου, Π. Σπανδωνίδη, Αίμ. Χουρμούζιου, Μπάμπη Κλάρα και άλλ. Στο κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνονται και μερικά περι φιλολογικών εργασιών, γραμματολογιών και άνθολογιών.

Τέλος στό κεφάλαιο «Δραματοουργία» σημειώνει τή λίγη προσφορά τών νεοελλήνων γιατί τó είδος είναι πολύ συνθετικό και χρειάζεται πείρα μακρά. Αναφέρεται στους πιό παλιούς Γο. Ξενοπούλου και Σπ. Μελά, στις τραγωδίες του Σικελιανού και Καζαντζάκη και σε μερικούς σύγχρονους. (Γιά Κυπρίους σημειώνει τόν Κύπρο Χρυσάνθη). Ίδιαίτερη μνεία (πολύ όρθά) κάμνει για τó Γιάννη Σιδέρη.

Ακολουθεί «Άλφαθητικός Πίνακας» καμμένος από τόν Περικλή Ήλ. Βουτιεριόη. Ό πίνακας καθιστά τó βιβλίο εύκολόχρηστο, πρότερο για όγκώδη βιβλία (γιατί όχι και στα λιγοσέλιδα;) πού είναι άπαραίτητα για σπουδή και βοήθεια διδακτική.

Η επανέκδοση και συμπλήρωση τής σύντομης (πολυσέλιδης όμως) ιστορίας τής νεοελληνικής λογοτεχνίας, με τó βοηθητικό κατάλογο ήρθε στην ώρα της. Τελευταία έχουν κυκλοφορήσει πολλά προχειότατα έγχειρίδια ιστορίας τής νεοελληνικής λογοτεχνίας, πού επιβαλλότα πιά κάτι να γίνη. Ασφαλώς τó συμπλήρωμα του Γιάκου παρουσιάζει κάποια συντομία. Τουτο όφείλεται περισσότερο στο ότι πλείστα όνόματα βρίσκονται σε δημονογική πορεία και κανένας δε μπορεί να προφητέψη σε ποιές νέες περιοχές θά εισδύσουν, τί τελικά θά δώσουν κλπ. για να τολμήσει τελεωτικούς χαρακτηρισμούς. Συνεπώς προτιμάται ή άναφορά τους σε γενικές ομάδες για να δοθη στόν αναγνώστη τó γενικό περίγραμμα δραστηριοτήτων και κινήσεων. Πάντως σ' αυτό βρίσκεις άρκε-

τὲς βοηθητικὲς παρατηρήσεις καὶ ἐξηγήσεις πάνω σὲ ἄδρά σημεία τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου.

Πέτρου Γλέζου: «Ἡ πρώτη γνωριμία», (διηγήματα), Ἀθήνα, 1965, ἔκδ. «Οἱ ἐκδόσεις τῶν φίλων».

Πικρὲς ὁμολογίες προσωπικῶν περιστατικῶν καὶ σκέψεων τοῦ ἴδιου εἶναι τὰ διηγήματα τοῦ Πέτρου Γλέζου στὴ συλλογὴ του «Ἡ πρώτη γνωριμία». Γιὰ μὲνα τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀποτελεῖ κ' ὅλας τὴν πρώτη μου γνωριμία μὲ τὸ συγγραφέα του δὲν ξέρω τίποτα ἀπὸ τὴ ζωὴ του κ' ὅμως θὰ στοιχημάτιζα πὼς διαβάσω σ' αὐτό του τὸ ἔργο τὸ βίον καὶ τὴν πολιτεία του. Ἡ ἐκθεση τῶν περιστατικῶν, ἡ συγγένεια τοῦ ἐνὸς διηγήματος μὲ τ' ἄλλο, κάτι ποῦ σοῦ δίνει τὴ δύναμη νὰ ξεχωρίζεις ἕνα ἀδιόρατο, ἐσωτερικὸ σύνδεσμο ἀνάμεσά τους, ἔτσι ποῦ νὰ τὰ νοιώθεις ἐπεισόδια ἐνὸς θέματος καὶ μᾶς ζωῆς, πείθουν γιὰ τὴν ἀλήθεια προσωπικῶν τοῦ συγγραφέα γεγονότων.

Οἱ ἱστορίες αὐτές, τὰ ἐπεισόδια, τὰ μικρογεγονότα δίνουν εὐκαιρία στὸ συγγραφέα νὰ πῆ τις σκέψεις του μὲ κάποια εἰρωνία, σπάνια μὲ δηκτικότητα. Οἱ σκέψεις αὐτές πάντοτε ἀ παισιόδοξες, γεμάτες διαπίστωση τῆς ματαιότητος αὐτοῦ τοῦ βίου σοῦ δημιουργοῦν ἀρκετὴν αἴσθηση καὶ σὲ ἀναγκάζουν νὰ σταθῆς πάνω σὲ σημεία καὶ νὰ συλλογιστῆς μὲ κάποια πικρία. Θέματα εἶναι ἡ μικροαστικὴ ζωὴ τῆς Ἀθήνας, μὰ τάξη — ἡ μικροαστικὴ — χωρὶς χροῶμα γιὰτὶ εἶναι ἀμφίροπη ἀφοῦ κρατᾷ τὸ μεγαλύτερο βῆρος τῆς κοινωνίας στὴ ραχοκοκαλιά της καὶ δὲν ἔχει τὴ δύναμη τοῦ κείνου λόγου, μήτε κἂν στὴν μικροπολιτικὴν τοῦ κομματικοῦ τύπου.

Ἐντύπωση δράματος δὲ σοῦ γεννοῦν τὰ διηγήματα. Ὁ τρόπος ποῦ γραφτήκανε τὰ ἐκτόνωσε ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν καθημερινὴν δραματικότητα (γιατὶ δὲν ἔχουν τὸ στοιχεῖο τοῦ σπάνιου, ἀλλὰ τοῦ καθημερινοῦ ἀλλὰ πάντα σεβαστοῦ καὶ ὑπολογίσιμου). Σὲ μερικὰ σημεία δίνουν τὴν αἴσθηση ἀθηναϊκῆς ἠθογραφίας μὲ κάποια ὅμως εὐρύτητα κ' ὄχι ἡ ἠθογραφία γιὰ τὴν ἠθογραφία».

Ἐνα φανερό, κυριαρχικὸ, σχεδὸν καταπιεστικὸ (ἀλλὰ ἀπαλυμένο γιὰ νὰ μὴν εἶναι δράμα) στοιχεῖο προεξάρχει στὸν τύπο «ὁ συνταξιούχος τῆς ζωῆς καὶ τῆς πολιτείας» (ὁ γύρω στὰ 60 καὶ λιγάκι πὸ πάνω), ὁ ἄτεκνος, ὁ ἄνθρωπος ποῦ πιστεῖε στὸ μάταιον τοῦ κόπου του καὶ σὲ μάλιστα τῆς ἀναχώρησής του, τὸ γεροντοπαλλήκαρον. Τούτῃ ἡ ἄποψη κ' ὅλας ἀποτελεῖ ἕνα εἶδος συναισθηματικοῦ μηδενισμοῦ, ποῦ δὲν ἀποτελεῖ δράμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, γιὰτὶ δὲν παρουσιάζει κατὰ τὴ σύνταξιν τοῦ διηγήματος τὴν

ἀναγκαίαν δραματικὴν σύγκρουσιν ὅπως τοῦλάχιστον κοινῶς πιστεύεται καὶ ἀναμένεται.

Δομὴ διηγήματος μὲ τὸ κλασσικὸν τύπον διηγήματος ξεχωρίζω σὲ πολλὰ διηγήματα (ὅπως π.χ. ἡ Πρώτη Γνωριμία, ἡ Χίμαιρα). Μὰ μερικὰ ἀποτελοῦν μᾶλλον περιστατικὰ ἢ ἐπεισόδια χωρὶς ἰδιαίτερη σημασία κ' ἔκτασιν καὶ δίνουν ἀπλῶς εὐκαιρίας γιὰ ἐκθεση ἀπόψεων. Ἀσφαλῶς αὐτὰ δὲν ἀνήκουν στὸν τύπον τοῦ μοντέρνου διηγήματος, τοῦ πολὺ λυρικοῦ ἢ ἑλλειπτικοῦ. Ὡστόσο τὰ διαβάσεις εὐχάριστα χωρὶς νὰ σ' ἐνοχλεῖ ἡ ἑλλειψη τῆς κατὰ παράδοση πορείας στὴν ἐξέλιξιν. Σὲ πολλὰ νοιώθεις τὸ αἶσθημα τῆς μόνωσης, ὅπως κάπως δραματικὰ παρουσιάζεται στὸ διήγημα «Οἱ Τέντες». Τὸ αἶσθημα αὐτὸ κάπως διαφέρει ἀπὸ τὸ αἶσθημα μόνωσης καὶ ἄγχους τῆς μοντέρνας τέχνης, γιὰτὶ ἐδῶ τοῦτο ὀφείλεται ὀλοφάνερα σ' ἑλλειψη ἀπογόνων, ποῦ δίνουν πάντοτε τὴ βεβαιότητα τῆς συνέχειας καὶ διάρκειας. Συνεπῶς εἶναι ἀνθρωπίνως φυσικὴ κατάστυψη κ' ὄχι ἀποτέλεσμα τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς μεγαλοπολῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς μοναξιάς, τῆς ἀποξένωσης (ἔστω κ' ἂν σ' ἔνα ἢ δύο σημεία ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται καὶ σ' αὐτές).

Προτοῦ κλείσω τὸ σημειώμα μου ἐπισημαίνω τὸ στωικὸ ὕφος, τὴν λιτὴν καθημερινὴν τῆς σημερινῆς τρέχουσας ἀθηναϊκῆς ζωῆς γλώσσα, τὶς ἀπλὲς παρομοιώσεις καὶ εἰκόνες ποῦ παίρνονται πάντοτε ἀπὸ τὸ γνῶριμον περιβάλλον τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν παλιῶν συνοικιῶν της.

Ἀρχιμ. Μάξιμου Κουρσουμπά:
«Ὁ Κωνσταντῆς Ἐπιφάνιος καὶ ἡ διδασκαλία του, Λευκωσία, 1966, ἔκδ. «Ὁ Κύριος».

«Ὁ Κωνσταντῆς Ἐπιφάνιος καὶ ἡ διδασκαλία του» εἶναι ἕνα σύντομον, πυκνὸν σὲ νοήματα καὶ πλούσιον σὲ πληροφορίες βιβλίον τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Μάξιμου Κουρσουμπά. Γραμμῶν σὲ μὰ ρέουσα καθορεύουσα (θὰ μπορούσε κάλλιστα νὰ γραφτῆ στὴ δημοτικὴ, γιὰτὶ ὁ συγγραφέας ἔχει ὕψος καὶ δύναμιν ἔκφρασης) πολὺ σύντομον, χωρὶς ἄσκοπος ἢ ἐπιδεικτικὲς γνώσεις ὑποσημειώσεις μᾶς ἐκθέτει τὰ τοῦ βίου τοῦ Ἐπιφανίου, ἀπασιθμεῖ τὰ ἔργα του μὲ τὴν ἀναγκαίαν κριτικὴν γι' αὐτὰ καὶ στὸ Δεύτερον Τμήμα, διαιρεμένο σὲ μικρότερα μέρη, ἐπισημαίνει τὰ κυριώτερα σημεία τῶν ἀπόψεών του: τὴ δογματικὴν του διδασκαλίαν (:Θεολογία, Τριδικὸς Θεός, Χριστολογία, Ὁ κόσμος, Οἱ ἄγγελοι, Ἐκκλησία, Μυστήρια, Ἐσχατολογία).

Χαρίσματα τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ σύντομία, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ κριτικὴ τῶν ὅτι μᾶς δίνεται. Δυστυχῶς τὰ ἔργα τοῦ θεολογικοῦ τύπου κατὰ λανθασμένη παράδοση ἐνοχλοῦσαν μὲ τὶς ἀπε-

ραντολογίες των, τὸ πολὺ χαλαρὸ τους ὕφος, συχνότατα τὶς ἀφέλειες διατυπωμένες κατὰ ποιμπόδη τρόπο. Τὰ οὐσιαστικά στοιχεία πνίγονταν μέσα στὴν ἠθικολογία καὶ τὸ περιτεχνο σὲ κακὴ καθαρεύουσα ἢ ἀρχαίζουσα γλῶσσα καὶ στὶς ἀλλεπάλληλες παραθέσεις χωρίων ἀπὸ ἱερὰ καὶ ἐκκλησιαστικά βιβλία (συνήθως κατὰ ξεκάρφοτο τρόπο, ποὺ δὲν μποροῦσες νὰ συλλάβης τὴν ἔννοια καὶ ἀξία τους). Τὸ βιβλίο τοῦ Ἀρχιμανδρίτη Κουρσομπᾶ θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθῆ πρότυπο ἢ δείγμα γιὰ σύντομες βιογραφίες καὶ ἐκθέσεις διδασκαλιῶν καὶ συγγραμμάτων ἁγίων πατέρων τῆς ἐκκλησίας μας. Δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα, δὲν λέρνουν στὴν ἐκλαίκευση, πληροφοροῦν καὶ τὸν ἀμύητο καὶ σέβονται τὸ χρόνο μας καὶ τὴ διανοητικότητά μας.

Τὸ βιβλίο προλογίζεται ἀπὸ τὸ Χωρεπίσκοπο Τριμηθοῦντος Γεώργιο, ποὺ τοποθετεῖ πολὺ καλά τὴν ἀξία τῆς ἐκδοσης.

Στέλιου Γεράνη: Ὁ χορὸς τῶν χρωμάτων, (ποιήματα), Ἀθήναι 1964, ἐκδ. Φέξη.

Βασικὴ νότα στὰ ποιήματα «Ὁ χορὸς τῶν χρωμάτων» τοῦ Στέλιου Γεράνη εἶναι μιὰ ἐνεργητικὴ ἀποτίναξη τῆς ἀδυναμίας, τῆς ὑποταγῆς καὶ τοῦ ἑτεροφωτισμοῦ, καὶ ἡ ἀπόκτηση ἐνὸς ἀτομοῦ φωτός, μᾶς δυνατῆς ἀτομικῆς φωνῆς, μᾶς καινούριας φωτεινῆς ζωῆς. Τὸ κίτρινο καὶ τὸ μαῦρο συμβολίζουν τὴν ἀδυναμία, τὴν κατὰπτωση, τὴν ἀντιπνευματικὴν καθημερινότητα. Τὸ γαλάζιο, τὸ πράσινο καὶ τὸ φωτεινὸ τὴν χαρὰ τῆς ζωῆς, τὴν παιδικότητα, τὴν ἀνεμελιά, τὸν ἔρωτα. Γιὰ νὰ ἐπιταθοῦν οἱ ἀντιθέσεις μὲ τὰ χρώματα, ἐπιστρατεύονται κ' ἄλλα στοιχεῖα τῆς πεζῆς ἀγοραίας ζωῆς, ποὺ συμβολίζουν τὴ μονοτονία, τὸ μύχθο, τὴν ἐπὶ ματαίῳ φθορά. Τέτοια στοιχεῖα εἶναι ἡ μηχανή, τὰ ἐργοστάσια, ἡ ὑπνικάνμοσυ, τὰ διῦλιστήρια, τὰ κατὰστιχα, τὰ γραμμάτια, οἱ χημικὲς ἐνώσεις, τὰ τελωνεῖα κλπ. Ἀντιθετικὰ στέκονται οἱ παλιοὶ χωματόδρομοι, τὰ πουλιά, οἱ ἀπεργίες τῶν λουλουδιῶν, οἱ κόκκινες ἀστραπές, ἡ θάλασσα, ὁ ἥλιος, οἱ φωτεινοὶ χιτῶνες, οἱ δροσιές, ἡ ἐπανόστασις τῶν κυμάτων. Ἐπίσης γιὰ νὰ ἐπιταθοῦν οἱ ἀντιθέσεις χρησιμοποιοῦνται καταστάσεις καὶ γεγονότα σὰν τὰ φέρετρα, οἱ νεκροὶ, οἱ σκελετοὶ, ἡ νύχτα, ὁ παράλυτος πόθος. Ἀντιθετικὰ στοιχεῖα ὁ ἔρωτας, ἡ ὠραιότητα τοῦ κορμοῦ, τὰ παιδιά, τὰ φωτεινὰ παρὰθρα, ὁ κῆπος.

Τὸ ἐπίθετο, διακοσμητικὸ καὶ οὐσιῶδες, πάντοτε διαλεγμένο, μὲ τὶς ἀπανωτὲς εἰκόνες ἀπὸ τὸ γύρω μας γνωστὸ κόσμο, σὲ μεθυσμένο, συνεχῆ ρυθμὸ, πάντοτε χωρὶς ἑλλειπτικότητες

χαρκτηρίζουν τὴ γραφὴ τοῦ Γεράνη. Οἱ ἀπλήξεις τοῦ Καβάφη (ἐξωτερικὲς καὶ μόνο ὕφους, ὄχι παραδοχῶν) παρατηροῦνται σὲ πολλὰ σημεῖα. Κυριαρχικὰ σὲ μερικὰ μέρη διακρίνεις τοὺς ἤχους τοῦ Μήτσου Λυγίζου. Ἀλλὰ ὁ Γεράνης διατηρεῖ ἀτομικότητα: ξεχωρίζει ὁλότελα ἀπὸ τοὺς δύο στὴ βιοθεορία καὶ στὰ θέματα.

Θὰ μποροῦσα νὰ ξεχωρίσω ἀπὸ τὴ συλλογὴ τὸ «Ὁ ἔκπτωτος ἡγεμόνας» καὶ τὸ «Ἐνας ἄνθρωπος ἐν πολέμῳ» γιὰ τὰ πολλὰ εὐρήματά τους καὶ τὴν ἄριστοτεχνικὴ ἀνάμιξη ὁρολογίας τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἐνῶ ἡ μουσικότητα κ' ἡ ποίηση διατηροῦνται χωρὶς κάμψη. Δυὸ ποιήματα δημοσιευμένα σὲ μορφὴ «καταλογόδη», ἴσως γιὰ τὸ ἐπιβάλλει τὸ διηγηματικὸ ὕφος τοῦ ποιήματος, τὰ «Ἐνα ἄγορι πέρα ἀπ' τὸ κίτρινο καὶ τὸ μαῦρο» καὶ «Ἡ γυναίκα τοῦ φερετροποιοῦ», ἀποτελοῦν δυὸ ὠραῖα δείγματα στὸ εἶδος τους, γεμᾶτα ποιητικὲς ἐκπλήξεις.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἐποχές (Ἀθήνα) ἀρ. 36, 37 — Κρουτάλλης (Πειραιᾶς) ἀρ. 113 — Φωνὴ τῆς Εἰρήνης (Ἀθήνα) ἀρ. 54 — Κρίκος (Λοῦδινο) ἀρ. 184 — Ραδιοπρόγραμμα (Λευκωσία) ἀρ. 36, 37 — Ἐπιθεώρηση Τέχνης (Λευκωσία) ἀρ. 133/134, 135 — Χρονικὰ τῆς Νίκαιας (Νίκαια) ἀρ. 43/44 — Δελτίον τῆς Μορφωτικῆς Ἑπιτροπίας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας (Λευκωσία) 8/9 (Β' ἔτος) — Sunny Dans (Ἀγ. Παρασκευῆ) ἀρ. 61 — Νεοελληνικὸς Λόγος (Ἀθήνα) ἀρ. 1, 2 — Δωδεκάτη Ὠρα (Ἀθήνα) ἀρ. 13 — Σχολεῖο καὶ Σπίτι (Ἀθήνα) ἀρ. 51 — Νέα Ἐποχὴ (Λευκωσία) ἀρ. 69 — Πάντα Ἐμπρὸς (Λευκωσία) ἀρ. 37/38, 39 — ΣΕΓΑΣ (Ἀθήνα) ἀρ. 113, 114 — Παναθήναια (Λευκωσία) ἀρ. 62 — Ἡπειρωτικὴ Ἔστια (Ἰωάννινα) ἀρ. 158/159/160, 164 — Κρητικὴ Ἔστια (Χανιά) ἀρ. 160 — Δελτίον τῆς Χειρουργικῆς Ἑταιρείας Κύπρου (Λευκωσία) ἀρ. 5 — Διαγώνιος (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 6 (1966).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Κ. Γραϊκοῦ: Ντερβίς Ἀλῆ Καβάζογλου ἀδερφεῖ μας, Κύπρος, 1966.

★ : Ἡ ποίηση τοῦ Φώτου Γιοφύλλη, Ἀθήνα, 1966.

Βάγιου Μπαγλάνη: Αἰχηρὰ Σκαλοπάτια, Θεσσαλονίκη, 1966.

Ἀνέστη Εὐαγγέλου: Τὸ ξενοδοχεῖο καὶ τὸ σπίτι, Θεσσαλονίκη, 1966.

Ἀνέστη Εὐαγγέλου: Μέθοδος ἀναπνοῆς, Θεσσαλονίκη, 1966.

Στ. Ἰωαννίδη: Τὰ παιδιά τῶν πελαργῶν, Ἔανθη, 1965.

Ἰ. Κουτσάκου: Εἰσαγωγή στὴν Κοινωνιολογία, Λευκωσία, 1966.

♦ Με πρωτοβουλία του προέδρου Leopold Sedar Senghor της Σενεγάλης έγινε στο Ντακάρ το «Πρώτο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Τέχνης τών Νέγων» με χορούς, έκθεσεις, επίδειξεις, παραστάσεις και διάφορες άλλες έκδηλώσεις της νέγρικης λαϊκής τέχνης.

Ο πρόεδρος Σεγκόρ που είναι ταυτόχρονα ποιητής έχει αφιερώσει τόν εαυτό του στην ενότητα τών νέγων όλου του κόσμου.

Το φεστιβάλ άρχισε με μιá όμιλία δική του που περιελάμβανε την ακόλουθη παραίνεση στους άκροατές του: «Μπορείτε νά γίνετε το προζύμι του λευκού άλευρου που θά διδάξει τόν όρθο ρυθμό στόν κόσμο τών μηχανών και τών πυραύλων που άρχισε νά παρακμάζει».

Η εποχή που ó χαρακτηριζότανός ενός ανθρώπου σαν «μαύρου» από το χρώμα του δέρματός του ήταν ταυτόσημος με την περιφρόνηση άρχισε νά περνά — χθές μόλις και όχι απόλυτα — στο παρελθόν. Τώρα ó «μαύρος» — τή λέξη αυτή προηγουμένως τήν άποφεύγαμε από άθρότητα, ενώ σήμερα άποκτά μιá καινούργια πρωτοποριακή σημασία με έντονο δυναμισμό — με τίς σχετικές πολιτικές έλευθερίες του και τίς πολιτιστικές δραστηριότητές του άρχίζει νά αποβάλλη τά αισθήματα κατώτερότητας που τόν συνέθλιβαν ατέρμονως αιώνες τώρα και νά άποκτά συνείδηση τής ξεχωριστής οντότητας που έχει δημιουργήσει μέσα στην παγκόσμια κοινωνία.

Χαρακτηριστικό είναι το άπόσπασμα αυτό από το ποίημα του Σεγκόρ «Προσευχή στις μάσκες»:

«(...)

Μάς λένε άνθρωπος του μπαμπακιού, του καφέ, του λαδιού

Μάς λένε άνθρωπος του θανάτου.

Είπατε οί άνθρωποι του χορού, που τά πόδια τους ξαναπαίρνουν δύναμη χτυπώντας τή σκληρή γή».

♦ Το μόνο αúθεντικό θέατρο του 18ου αιώνα που λειτουργεί ακόμα είναι το Βασιλικό Θέατρο του Ντρόττινγκχολμ τής Σουηδίας που φέτος το καλοκαίρι θά γιορταστούν τά 200 χρόνια τής ζωής του. Η γιορταστική περίοδος θ' άρχισή τόν Μάιο και θά λάβουν μέρος μεγάλα λυρικά συγκροτήματα τής Εύρώπης.

Το θέατρο αυτό το έκτισε ή βασιλείσα Λοβίζα Ούλρικα, άδελφή του Μεγάλου Φρειδερίκου τής Πρωσίας. Το 1766 και μετά, από την σκηνή του παρουσιάστηκαν έργα Μολιέρου και Ρακίνα και μελοδραματικά τής εποχής. Το 1711 όταν βασιλιάς έγινε ó Γουσταύος ó Τρίτος ή σουηδική πνευματική ζωή γνώρισε τή χρυσή εποχή τής και το θέατρο Ντρόττινγκχολμ έγινε το κέντρο όλης αυτής τής κίνησης. Ο ίδιος ó βασιλιάς έμφανιζόταν κάποτε σαν ήθοποιός επί σκηνής.

Ο όργασμός αυτός σταμάτησε το 1792 με τή δολοφονία του Γουσταύου του Τρίτου. Το θέατρο κλείστηκε και ó θίασος διαλύθηκε. Αυτό κράτησε μέχρι το 1922 όταν με βασιλική ύποστήριξη το θέατρο ανακαινίστηκε και ξανάνοιξε τις πύλες του.

Η πανηγυρική έπίσημη παράσταση θά δοθής στις 2 Ιουνίου με την «Καντερίνου» του Χάυδν που θά παρουσιάσει ή Βασιλική Όπερα τής Στοκχόλμης.

♦ Άρχές Άπριλίου πέθανε σέ ηλικία 76 χρόνων ó θεατρικός συγγραφέας Ράσελ Κράουζ.

Ο Κράουζ έγραψε τά έργα «Λέγε με κυρία» και «Τό κράτος τής Ένώσεως» με το όποιο κέρδισε το βραβείο Πούλιτσερ το 1945. Και τά δυό άνεβάστηκαν στο Μπρότγουαϊν.

Συνεργάστηκε έπίσης με τόν Χάουαρτ Λίντσαιη και έγραψαν τίς μεγάλες έπιτυχίες «Όλα επιτρέπονται», το «ΙΚόκκινο, ζεστό και γαλάζιο» και το πολύ γνωστό μας «Η ζωή με τόν πατέρα». Το τελευταίο αυτό

ξεπέρασε όλα τά ρεκόρ παραστάσεων του Μπρότγουαϊη και παιζόταν για 7 χρόνια συνέχεια στο «Εμπίαιρ Θήατερ».

Μαζί με τόν Λίντσαιη έγραψε ακόμη: τή «Βασιλική καρδιά», τήν «Αστνομική Ιστορία» κ.ά.

♦ Έπίσης άρχές Άπριλίου πέθανε στην Καλιφόρνια ó άγγλικής καταγωγής συγγραφέας Σέσιλ Φόρρεστερ σέ ηλικία 66 χρόνων.

Ο Φόρρεστερ είχε ειδικευτεί στις θαλασσινές περιπέτειες κι έγραψε πολλά θαλασσινά διηγήματα και μυθιστορήματα, όπως «Τό πολυβόλο», «Ο καλός ποιμήν», «Η Βασίλισσα τής Άφρικής» και μυθιστορήματα για τόν πλοίαρχο Όράτιο Χόρνμπλουτερ.

Ο Φόρρεστερ έγραψε και μη φανταστικά έργα: «Ο Ναυτικός πόλεμος του 1812», «Κυνηγώντας τόν Βίσμαρκ», κ.ά.

♦ Στις 10 Άπριλίου πέθανε ó άγγλος μυθιστοριογράφος Ήθλυν Γουό, που είναι άγνωστος σχεδόν στο έλληνικό κοινό. Ύπηρεζε φανατικός λάτρης τής έλληνικής και τής λατινικής παιδείας και γλώσσας και άντέδρασε στην κίνηση τής Καθολικής Έκκλησίας νά καταργήσεί τά λατινικά. Τά πρώτα του έργα ήταν μιá μελέτη για τόν Ροσσέτι και το μυθιστορημα «Παρακμή και Πτώση». Άκολούθησαν ή «Μαύρη συμφορά», «Μιά χούφτα σκόνη» κ.ά.

Τόν καιρό του τελευταίου πολέμου έλαβε μέρος στη Μάχη τής Κρήτης.

♦ Τόν Άπρίλιο άνοιξε στο Παρίσι μιá έκθεση με τίτλο: «Ο Ιούλιος Βέρν χθές και σήμερα» που δίδει τήν ευκαιρία στους πολυπληθείς και ένθουσιασμένους έπισκέπτες νά παραλλήλίσουν τά όράματα του Βέρν με τίς σημερινές κατακτήσεις του διαστήματος. Έκτίθενται χειρόγραφα του μεγάλου συγγραφέα, διακοσμήσεις έργων του, πορτραίτα και μακέτες του Γουόλτ Ντίσνεϋ, διάφορες εκδόσεις κ.ά.

Ποιητής του Διαστήματος ó Ιούλιος Βέρν είναι κυρίως γνωστός σέ μικρούς και μεγάλους σαν ó πρωτοπόρος τής έπιστημονικής φαντασίας με «προφητικές» ικανότητες. Ύπηρεζε όμως και μιá πνευματική μορφή μοναδική όσο και άντιπροσωπευτική τής λογοτεχνίας του περασμένου αιώνα.

♦ Τέλη Άπριλίου ó θίασος τής Μαντελαίν Ρενό και του Ζάν-Λουί Μπαρρό άνέβασε στο θέατρο τής Γαλλίας το έργο του Ζάν Ζενέ «Τά παραπετάσματα», που διαρκεί κάπου 4 ώρες, και γράφτηκε πριν 7 χρόνια. Πσω από τά «παραπετάσματα» διαγράφεται ή Άλγερία τόν καιρό τής επανάστασης εναντίον τών Γάλλων.

Στό έργο υπάρχουν, σύμφωνα με τούς κριτικούς, στιγμές συγκλονιστικές και σκηνές συναρπαστικές, άλλ' άπουσιάζει ή ενότητα και το ύφος — άδυναμία του σκηνοθέτη Ροζέ Μπλέν. Το λεξιλόγιο είναι χυδαίο άλλ' άπόλυτα ταίριασμένο με το κλίμα του έργου. Ο κριτικός τής «Μόντ» Πουαρό-Ντελέκ γράφει: «Οί αίσχρολογίες άνακατεύονται με τίς ευγενέστερες λέξεις και τίς πιο άξιόσθεστές χειρονομίες... Ύπάρχει μιá βαθεία αθωότητα σ' αυτή τή λυσασμένη έξαρση τής ανθρώπινης μιζέριας, όπου τά άκρα συναντώνται. Τίποτε δέν έμποδίζει κανένα νά προβάλλη πάνω σ' αυτή τήν όκνηρο τήν έλπίδα του για γήινη ή θεια σωτηρία. Κι' αυτό δέν είναι τυχαίο. Ο Ζενέ μάς κάνει αδιάκοπα νά συλλογίζομαστε έναν άλλο ποιητή του θεάτρου τής εποχής μας, τόν Πάλλ Κλωντέλ!».

Στό μεταξύ συνέβησαν ζωηρά επεισόδια άποδοκιμασίας κατά τή διάρκεια του έργου από άνθρωπος που έβληγχαν από όρισμένες καυστικές σκηνές του δημιουργήματος αυτού του Ζενέ.

**ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ**

σελ. 150, τιμή 500 μίλς

Άπαραίτητο γιά κάθε σπίτι, γραφείο,
βιβλιοθήκη.

Έκδοση: ΜΑΜ.

ΜΙΧ. ΜΑΡΑΘΕΤΤΗ

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ

Έκδοση ΡΙΚ

Τιμή: 100 μίλς.

ΚΩΣΤΑ ΜΟΝΤΗ

**ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗ ΜΗΤΕΡΑ
ΚΙ' ΑΛΛΟΙ ΣΤΙΧΟΙ**

Τιμή: 400 μίλς.

δρος **Κ. ΧΡΤΣΑΝΘΗ**

ΥΓΙΕΙΝΗ

(σημειώσεις γιά τὰ Γυμνάσια)

Τιμή: 250 μίλς

Κ. ΧΡΤΣΑΝΘΗ

**ΟΙ ΜΠΑΛΛΑΝΤΕΣ ΜΙΑΣ ΗΡΩΪΚΗΣ
ΕΠΟΧΗΣ**

(άπό τόν άγώνα τής ΕΟΚΑ)

Τιμή: 250 μίλς.

**ΤΡΙΑΝΤΑ ΕΞΗ (36) ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΗΣ «ΛΥΡΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»**

£ 6.—

**ΑΝΔΡΕΑ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗ
ΤΟ ΜΑΥΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΣΠΡΟ**

έκδ. «Πνευματικῆς Κύπρου». Τιμή 150 μ.

**ΦΡΙΣΤΟΤ ΒΡΑΧΑ
ΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΕΝΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥ**

Τιμή: 500 μίλς.